

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อน
ชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

A PROPOSED GUIDELINES FOR LIFELONG EDUCATION
MANAGEMENT TO MOBILIZE LEARNING COMMUNITY IN
THE SOCIAL – CULTURAL CONTEXT OF THAILAND

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล

สนับสนุนโดย

เงินทุนเพื่อการวิจัย กองทุนคณะกรรมการ

ปีงบประมาณ 2557

คณะกรรมการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2558

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย” ได้รับทุนสนับสนุนโครงการวิจัยเงินทุนเพื่อการวิจัยกองทุนคณะครุศาสตร์ ปีงบประมาณ 2557 ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพราะความร่วมมือจากหลากหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบคุณคณาจารย์ในภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วีระฉัตร สุปัญญา ที่ชวนคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์หาพื้นฐานความรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาศาสตร์การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อบุกเบิกพรมแดนความรู้ใหม่ในศาสตร์ของการศึกษาตลอดชีวิต จึงเกิดแนวความคิดที่จะพัฒนางานวิจัยในลักษณะนี้ขึ้น อีกทั้ง ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะอันมีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยอย่างยิ่ง รวมถึงบุคลากรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ได้เป็นธุระประสานงานอันเอื้อประโยชน์ให้การวิจัยลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปใช้เป็นกรอบการดำเนินการของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และทุกภาคส่วนในสังคมเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ อีกทั้งสามารถใช้เป็นแนวปฏิบัติการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวิถีชีวิตของคนในชาติอย่างแท้จริงอันจะนำพาครอบครัว ชุมชน และสังคมไปสู่การเป็นชุมชนและสังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน อีกทั้งองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ยังสามารถใช้เป็นข้อมูลสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต และการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้เพื่อนำไปศึกษาหรือทำวิจัยต่อไป

ผู้วิจัย

ชื่อเรื่องวิจัย : การนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้
ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย (A PROPOSED GUIDELINES
FOR LIFELONG EDUCATION MANAGEMENT TO MOBILIZE LEARNING
COMMUNITY IN THE SOCIAL – CULTURAL CONTEXT OF THAILAND)
ชื่อผู้วิจัย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล
ปีที่พิมพ์ : 2558

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้
ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์และสังเคราะห์
แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคม
และวัฒนธรรมของประเทศไทย และ 2) นำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการ
ขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ใช้ระเบียบวิธี
วิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่
เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีผลต่อ
การเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคลและชุมชน ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก แนวทางการจัดการศึกษา
ตลอดชีวิต และผลผลิตจากการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยหวัง
อย่างยิ่งว่า องค์ความรู้ที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการยกระดับความเข้าใจการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อ
ขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในประเทศไทย และเป็นข้อมูลสำหรับการศึกษา ค้นคว้า และการวิจัยต่อ
ยอดองค์ความรู้ต่อไป

คำสำคัญ: แนวทาง/ การจัดการศึกษาตลอดชีวิต/ ชุมชนการเรียนรู้/ ประเทศไทย

ABSTRACT

The study on guidelines for lifelong education management to mobilize learning community in the social – cultural context of Thailand is intended to 1) analyze and synthesize the management of lifelong learning to mobilize learning community in the social – cultural context of Thailand; and 2) proposed guidelines for lifelong education management to mobilize learning community in the social – cultural context of Thailand. This research applied qualitative research methods, using various documents, Interview and focus group.

The results found that these guidelines are the learning processes which affect learning throughout one's life. The guidelines for lifelong education management to mobilize learning community in the social – cultural context of Thailand consisted of key components; lifelong education management guidelines; and the final products. Finally lifelong education management guidelines could be used to promote and develop lifelong learning for learning community mobilization based on the social – cultural context of Thailand. It is anticipated that the findings will add meaningful information and practical guidelines for enhancing the better understanding on guidelines for lifelong education management to mobilize learning community in Thailand, and serve as a basic and comparative outcomes for further research.

KEYWORDS: GUIDELINES/ LIFELONG EDUCATION MANAGEMENT/ LEARNING COMMUNITY/ THAILAND

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ข
บทคัดย่อ.....	ค
สารบัญ.....	จ
บทสรุปผู้บริหาร.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์.....	7
ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต.....	9
1.1 ความเป็นมาของการศึกษาตลอดชีวิต.....	9
1.2 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต.....	11
1.3 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิต.....	12
1.4 ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต.....	17
1.5 องค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต.....	18
1.6 หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต.....	19
ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนการเรียนรู้.....	20
2.1 แนวคิดในการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้.....	20
2.2 ความหมายของชุมชนการเรียนรู้.....	22
2.3 ขั้นตอนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้.....	22
ตอนที่ 3 บริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย.....	23
3.1 บริบททั่วไป.....	23
3.2 แนวโน้มการพัฒนาของประเทศไทย.....	27
3.3 การนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาเป็นปัจจัยเสริมในสังคม.....	28
ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	32
4.1 งานวิจัยในประเทศ.....	32

4.2 งานวิจัยในต่างประเทศ.....	33
ตอนที่ 5 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	35
บทที่ 3 วิธีดำเนินงานวิจัย.....	37
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	40
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อ การขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและ วัฒนธรรมของประเทศไทย.....	40
ตอนที่ 2 ผลการนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อน ชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย... ..	58
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	82
สรุปผลการวิจัย.....	82
อภิปรายผล.....	85
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	96
รายการอ้างอิง.....	99
ภาคผนวก.....	106
ภาคผนวก ก ตัวอย่างจดหมายในการส่งแบบสอบถาม.....	107
ภาคผนวก ข ตัวอย่างเครื่องมือในการวิจัย.....	109
ภาคผนวก ค รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ.....	113
ภาคผนวก ง รายงานเอกสารและงานวิจัยสำหรับการวิเคราะห์และสังเคราะห์ แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการ เรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย.....	116
ภาคผนวก จ ภาพบรรยากาศการลงพื้นที่.....	119
ภาคผนวก ฉ ภาพบรรยากาศการสนทนากลุ่ม.....	122

บทสรุปผู้บริหาร

การศึกษาตลอดชีวิตได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนานแล้วในแต่ละประเทศ แต่ได้เริ่มนำมากล่าวถึงและนำมาจัดทำนโยบายในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการปฏิบัติอย่างเป็นทางการกลางศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะในช่วงปี 1960 – 1970 เป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันทุกประเทศทั่วโลกมีการศึกษาตลอดชีวิตเป็นกรอบความคิดหลักในการจัดการศึกษาและถือเอาการศึกษาตลอดชีวิตเป็นปรัชญาสำหรับการจัดการศึกษาของสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ในบริบทสังคมไทย การศึกษาตลอดชีวิตมี 2 ความหมาย คือ การศึกษาการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุด มีความต่อเนื่อง และอีกหนึ่งความหมาย คือ การศึกษาที่บูรณาการการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการพัฒนาบุคคลและชุมชน จะเห็นได้ว่าการศึกษาตลอดชีวิตมีลักษณะสำคัญ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนพึ่งตนเอง และไม่แยกห่างจากวิถีชีวิต อันส่งผลไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิตหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพราะการศึกษาตลอดชีวิตหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะช่วยให้ประชาชนได้รับความรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องในทุกช่วงอายุ เปรียบเสมือนเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันหรือการสร้างพลังให้กับประชาชนเพื่อให้เผชิญกับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องตลอดเวลา

ประเทศไทยได้มีนโยบายและเป้าหมายในการจัดการศึกษาเพื่อจะให้ประชาชนทุกคนได้รับโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ การที่จะจัดบริการโอกาสทางการศึกษาตลอดชีวิตหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับประชาชนอย่างทั่วถึงนั้น รัฐบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องมีการกำหนดแนวทางที่ชัดเจนและการกำหนดแนวทางดังกล่าวควรจะต้องพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้แก่ สภาพและข้อจำกัดของการจัดการศึกษาที่ผ่านมา นโยบายและเป้าหมายในการจัดการศึกษาของประเทศ สภาพและความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการจัดการศึกษา เป็นต้น

สำหรับแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยซึ่งได้จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น หากหน่วยงานและนักการศึกษาที่เกี่ยวข้องจะได้นำไปพิจารณาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ก็จะช่วยให้โอกาสการศึกษาตลอดชีวิตเข้าถึงประชาชนไทยได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ส่งผลให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตได้อย่างแท้จริง เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่กว้างขวางและเป็นไปในอัตราที่รวดเร็ว อันจะส่งผลให้ประเทศมีศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนาโดยรวมเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะเป็นการพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโดยมุ่งเน้นให้คนมีคุณธรรมนำความรู้ อันจะเป็นสะพานทอดนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาต่อไป

องค์ประกอบหลักในการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้แก่ หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Concepts) วิสัยทัศน์ และปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต (Vision and Philosophy) เป้าหมายการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Goals) กลุ่มเป้าหมาย (Target Groups) เนื้อหาหลักสูตร (Contents/Curriculum Development) ทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resources) ผู้จัดการศึกษาตลอดชีวิต (Learning Providers) สถานที่จัดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Learning Places) การพัฒนาศักยภาพ (Capacity Building) การระดมสรรพกำลังในการบริหารจัดการ (Resource Mobilization and Financial Management) การเทียบโอน การยอมรับ การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (Accreditation, certification, learning assessment and evaluation) ความร่วมมือของชุมชน เครือข่าย และหุ้นส่วนในการส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Community Participation, Networking and Partnership) และการกำกับติดตาม การประเมินผล และการประกันคุณภาพการศึกษาตลอดชีวิต (Monitoring, Evaluation, and Accreditation)

กระบวนการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้แก่ ระดับประเทศ (National level) ระดับภูมิภาค (Provincial level) ระดับชุมชน (District/Local level) ระดับครอบครัว (Family Level) และระดับบุคคล (Individual Level) ทุกภาคส่วนในสังคมที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกัน ประกอบด้วย ระดับบุคคล ผู้ที่มีคุณลักษณะนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความกระตือรือร้น สนใจแสวงหาความรู้อยู่เสมอ มุ่งมั่นที่จะเพิ่มประสิทธิภาพ ในการเรียนรู้และสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนางาน และพัฒนาสังคม ซึ่งกระบวนการการพัฒนาให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ระดับครอบครัว เน้นการดำเนินการในลักษณะทางการและไม่เป็นทางการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลในครอบครัวตามลักษณะความสนใจอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สร้างการเรียนรู้ให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในครอบครัว ระดับชุมชน ดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนจัดการศึกษาตลอดชีวิตผ่านช่องทางการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย มีแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิต ระดับภูมิภาค เน้นการดำเนินงานที่สนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนและบุคคล การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม และภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต ระดับประเทศ การกำหนดนโยบาย การศึกษาตลอดชีวิตที่ชัดเจน การพัฒนาระบบการดำเนินการ การกำกับติดตามและประเมินผล มีแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิต ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการจัดและการพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

ผลผลิตจากการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้แก่ ความสามารถระดับบุคคล คือ บุคคลการเรียนรู้ตลอดชีวิตความสามารถระดับครอบครัว คือ ครอบครัวเรียนรู้ตลอดชีวิต ความสามารถระดับองค์กร

และชุมชน คือ องค์กรและชุมชนแห่งการเรียนรู้ และความสามารถระดับสังคมและประเทศชาติที่ สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับปรัชญาทางการศึกษาที่กำหนดร่วมกัน

จะเห็นได้ว่า แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตข้างต้นเป็นกรอบการพูดคุยหารือกับผู้ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต อีกทั้งสามารถใช้ เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิตและเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวิถีชีวิต ของคนในชาติอย่างแท้จริงอันจะนำพาครอบครัว ชุมชน และสังคมไปสู่การเป็นชุมชน/สังคมแห่งการ เรียนรู้และภูมิปัญญาอันจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

โลกในยุคปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) และมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีอิทธิพลต่อการทำงานในทุกด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ธุรกิจ สังคม กฎหมาย การศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การทำงานร่วมกัน ตลอดจนคุณธรรม จริยธรรม และจิตวิญญาณของประชาชนทั่วโลก (ทิตินา แคมมณี, 2555) จากสภาพการณ์ของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 การกำหนดยุทธศาสตร์และการสร้างความพร้อมที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้หลายประเทศ อาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกา ฟินแลนด์ นิวซีแลนด์ สหราชอาณาจักร เกาหลีใต้ จีน เวียดนาม รวมถึงประเทศไทย มีมาตรการปฏิรูปการศึกษา เพื่อเตรียมการเสริมศักยภาพของประชาชนทั้งด้านทักษะความรู้ ทักษะคิด ค่านิยม ส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ประชาชนทุกคนมีโอกาส ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น รวมทั้งการพัฒนาที่ยั่งยืน (วิทยากร เชียงกูล, 2552)

สำหรับประเทศไทยในยุคศตวรรษที่ 21 นี้ กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกมีผลทำให้คนไทยและสังคมไทย ต้องปรับตัวให้ทันกับสภาวะการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้านตามบริบทของโลก อาทิ การรวมกลุ่มของประเทศในเขตภูมิภาคเดียวกัน การขยายตัวทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรม การเพิ่มขีดความสามารถของแรงงานและบริการ เป็นต้น ซึ่งปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้คนเผชิญการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวคือ คุณภาพของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คนถือว่าเป็นทรัพยากรสำคัญที่สุดในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันในโลกสมัยใหม่ ดังนั้น สิ่งแรกที่ต้องรีบเร่งให้เกิดขึ้นในประเทศไทยคือ การพัฒนาคนให้มีศักยภาพในระดับสากล โดยต้องเป็นคนดี เป็นคนเก่งและมีฐานะเป็นทุนทางสังคม เพื่อร่วมกันพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าและเทียบเท่าอารยประเทศได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) ในกระแสการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตได้ถูกนำมาใช้เป็นหลักการและแนวทางในการจัดการศึกษาของประเทศ เพื่อให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และการให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งแนวคิดนี้ได้เป็นพลังผลักดันสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา การกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาให้กับท้องถิ่นและภาคส่วนต่าง ๆ ส่งผลให้หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน อาทิ กระทรวงศึกษาธิการ มีมาตรการเพื่อการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง พ.ศ. 2552 – 2561 โดยคนไทยต้องได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมี

คุณภาพคือ พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และการเรียนรู้ของคนไทย พัฒนาผู้เรียน สถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ สภาวแวดล้อม หลักสูตรและเนื้อหาภายใต้ระบบบริหารจัดการที่มี ประสิทธิภาพ เพิ่มโอกาสการศึกษาและการเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ เพื่อให้ประชาชนทุกคนมี โอกาสเข้าถึงการศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการบริหารและจัดการศึกษาตลอดชีวิต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552)

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตั้งแต่เกิดและสิ้นสุดเมื่อชีวิตสิ้นสุดลง การศึกษา ตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษาและกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้นในทุกช่วงของชีวิตตั้งแต่ การศึกษาในวัยเด็กไปจนถึงการศึกษาในโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา และการศึกษาตามอัธยาศัย หรือการศึกษานอกระบบ การศึกษาตลอดชีวิตจะช่วยให้บุคคลดำรงชีวิตประกอบอาชีพได้อย่าง เหมาะสมและมีความรู้ ความสามารถเพียงพอที่จะเผชิญกับชีวิตและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดเวลา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549) ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 บัญญัติไว้ว่า หลักการจัดการศึกษาให้ เป็นการศึกษตลอดชีวิตสำหรับประชาชน และให้ทุกภาคส่วนของสังคม มีส่วนร่วมในการจัด การศึกษา อาจจัดทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัยรูปแบบใด รูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ จะเห็นได้ว่าปัจจุบันโครงสร้างทางการศึกษาของประเทศไทย พยายามจัดการศึกษาให้เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยการขยายช่องทางการศึกษา ให้มีความหลากหลาย เพื่อให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ทุกช่วงอายุตลอดชีวิต นอกจากนี้ ตามนโยบาย และทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 – 2559 แนวทางหนึ่งที่ สำคัญคือ การสร้างชุมชนการเรียนรู้ ซึ่งในการสร้างชุมชนทั่วไปให้เป็นชุมชนการเรียนรู้ได้นั้น จำเป็น อย่างยิ่งที่ชุมชนต้องให้การเรียนรู้เป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนการพัฒนาของชุมชนและต้องสร้าง สภาพแวดล้อมของชุมชนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชนด้วย (เกษม วัฒนชัย, 2549)

การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้จึงเป็นเป้าหมายในการพัฒนาคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มี ศักยภาพ ด้วยการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต คิดเป็น ทำเป็น การสังเคราะห์ ความรู้ รวมทั้งการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชนและสังคมให้มั่นคง โดยยึด โครงสร้างทางสังคมของชุมชนเป็นฐานของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยใช้ศักยภาพและ ทรัพยากรในชุมชนเป็นหลักให้ประชาชน และทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนด และตัดสินใจในกิจกรรมสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับตนเองและชุมชนท้องถิ่น เกิดเป็นชุมชนการเรียนรู้ การพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศให้เกิดความยั่งยืนจำเป็นต้องการสร้างชุมชน ในมีความยั่งยืนของชุมชนการเรียนรู้ ต้องเป็นชุมชนที่สามารถดำรงสภาพของการเป็นชุมชนการ เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีการสนับสนุนให้สังคม ทุกภาคส่วนและทุกระดับได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ และการสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อ

การเรียนรู้ จะทำให้เกิดพลังชุมชนที่เข้มแข็ง หรือชุมชนเข้มแข็ง (มิ่งขวัญ คงเจริญ, 2553) แต่ในการพัฒนาที่ผ่านมายังไม่สามารถบรรลุการเป็นชุมชนการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง เป็นเพียงการสร้างแหล่งเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้หรือสรรหาผู้รู้และภูมิปัญญา แต่ยังไม่สามารถให้คนในชุมชนบุคคลตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ มีทักษะและกระบวนการในการคิด การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหาสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง และสามารถใช้อย่างถูกต้อง (เกษม วัฒนชัย, 2549) ซึ่งนักการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ ได้ใช้คำอธิบายเกี่ยวกับชุมชนการเรียนรู้ไว้หลากหลาย ได้แก่ สังคมแห่งการเรียนรู้ เมืองแห่งการเรียนรู้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และนครแห่งการเรียนรู้ ถึงแม้จะมีคำอธิบายที่หลากหลายแต่แนวคิดของชุมชนการเรียนรู้มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ ชุมชนการเรียนรู้ เป็นรูปแบบของการจัดการศึกษาชุมชนโดยเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อเริ่มต้นศึกษาสิ่งใหม่ ๆ ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยนำความก้าวหน้าทางด้านข้อมูลสารสนเทศมาใช้เพื่อเป็นการสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างบุคคล สังคมและภูมิภาคอย่างไร้พรมแดน เพื่อให้คนในสังคมมีนิสัยรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต และสามารถใช้ความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดได้ (Jarvis, 2007) ดังนั้นในชุมชนการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องมีการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่มีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนได้

สำหรับประเทศไทยมีกรอบการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) เพื่อพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีคุณธรรม เรียนรู้ตลอดชีวิต มีทักษะและการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงวัย สถาบันทางสังคมและชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง สามารถปรับตัวรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง แต่พบว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาปรากฏว่า มีปัญหาต้องเร่งพัฒนาปรับปรุงแก้ไขหลายประการ โดยเฉพาะคุณภาพการศึกษา ประสิทธิภาพของการบริหารจัดการ รวมทั้งการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา หน่วยปฏิบัติยังไม่มีอิสระและความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษาเท่าที่ควร การให้บริการการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสยังไม่ทั่วถึง การศึกษาตลอดชีวิตขาดเนื้อหาและวิธีการที่เหมาะสมที่จะทำให้มีสัมฤทธิ์ผลตามที่ควร ขาดการปรับปรุงกฎระเบียบที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้การศึกษาตลอดชีวิตยังไม่เป็นวิถีชีวิตของคนในชาติ รวมทั้งยังขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษา แม้ว่าจะมีกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นกลไกขับเคลื่อนหลักการและเจตนารมณ์ของกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติที่สำคัญกลไกหนึ่งก็ตาม (สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล และคณะ, 2555) การเทียบโอนผลการเรียนรู้ระหว่างการศึกษา ในระบบนอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยยังมีน้อย กลุ่มเป้าหมายของ กศน. มีจำนวนมาก มีสภาพและความต้องการทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย ขาดระบบฐานข้อมูลที่มีความสมบูรณ์และความเป็นปัจจุบันของผู้เรียน ผู้จัด และผู้ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ นอกจากนี้บุคลากรทางการศึกษายังเน้นบทบาทผู้จัดมากกว่าการเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา ยังหมายรวมไปถึงภาคี

เครือข่ายขาดแรงจูงใจและความเข้าใจในบทบาทของตนเอง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2554) ซึ่งสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2552-2559) ที่เสนอปัญหาในการดำเนินการไว้ว่า การศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีปัญหาในการดำเนินงานหลายประการ อาทิ การพัฒนาหลักสูตรยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของกลุ่มเป้าหมาย อีกทั้งผลการเรียนของผู้เรียนการศึกษานอกระบบยังต่ำกว่าเกณฑ์ ขั้นต่ำ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553) สอดคล้องกับ สุมาลี สังข์ศรี (2557) ที่ระบุปัญหาการขับเคลื่อนการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชนว่า ประชาชนยังต้องได้รับการศึกษาหรือความรู้เพิ่มเติมอีกอย่างต่อเนื่องเพื่อที่จะใช้ในการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงของชีวิต การศึกษาในช่วงหลังวัยเรียนนี้จะมีรูปแบบที่ไม่เหมือนการเรียนในระบบโรงเรียน แต่จะต้องจัดให้เหมาะสมกับธรรมชาติของผู้ที่พ้นจากวัยเรียนมาแล้ว ซึ่งเรียกว่าการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การจัดการศึกษาแต่ละรูปแบบเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนมากที่สุดนั้น ต้องคำนึงถึงสภาพของสังคมที่อยู่อาศัยด้วย จะเห็นได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นหัวใจของการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยช่วยเสริมสร้างการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของบุคคล กลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นกำลังสำหรับการพัฒนาและสร้างความเจริญก้าวหน้าของชุมชน สังคม และประเทศชาติอย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ซึ่งการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประเทศไทยได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวิถีชีวิตของคนในชาติ ทุกคนเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้และสังคมแห่งการสร้างสรรค์ ระบบการศึกษาและเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของระบบการพัฒนาประเทศที่มีศักยภาพอย่างแท้จริง โดยการดำเนินการจัดการเรียนรู้จะมุ่งเน้นการให้เครือข่ายชุมชนเข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ภาครัฐจะเป็นเพียงผู้สนับสนุนส่งเสริมให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สังคมไทยมีแนวทางที่สร้างความยั่งยืนของชุมชนการเรียนรู้หลายรูปแบบ ได้แก่ การพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เกิดจากการเรียนรู้และการวางแผนเป็นระบบ มีวิสาหกิจชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน มีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญา เป็นการสร้างความยั่งยืนของชุมชนการเรียนรู้วิธีหนึ่ง ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีฐานสวัสดิการที่เป็นหลักประกันความมั่นคงของชีวิตให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนได้ค้นพบภูมิปัญญาท้องถิ่น เรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ และค้นหาความคิดสร้างสรรค์มาผสมผสานในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นให้มีมูลค่า เป็นการพัฒนาชุมชนได้หลุดพ้นจากวิถีคิดแบบพึ่งพาและรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก หันมาพึ่งพาตนเอง (เสรี พงศ์พิศ, 2548) ซึ่งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนได้มีความพยายามที่จะพัฒนากลุ่มชุมชนการเรียนรู้ ที่ยึดหลักความจำเป็นของการเรียนรู้อาการให้ความสำคัญกับชุมชนโดยอาศัยหลักการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน หลักการจัดการกิจกรรมที่มีความหลากหลายและผสมกลมกลืนกับวิถีการดำเนินชีวิต หลักความเสมอภาค เปิดกว้าง ยืดหยุ่นและการเข้าถึงได้ง่าย หลักความต่อเนื่องในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อความยั่งยืน ในการพัฒนาคน

ชุมชน และสังคม มีความพยายามค้นหาต้นแบบของการเป็นชุมชนการเรียนรู้ที่เห็นได้จากการยกย่อง การคัดเลือกชุมชนต้นแบบ หรือการมีชุมชนนำร่อง หรือการรายงานผลชุมชนที่ประสบผลสำเร็จใน การเป็นชุมชนการเรียนรู้ อาทิ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ และกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดย พิจารณาผลการดำเนินงาน หรือการใช้กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็น เงื่อนไขในการคัดเลือกชุมชนต้นแบบ (มิ่งขวัญ คงเจริญ, 2553)

อย่างไรก็ตามบริบทของสังคมไทยที่มีลักษณะของชุมชนที่เป็นทั้งชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ซึ่งมีโครงสร้างพื้นฐานที่แตกต่างกัน เป็นผลให้ความเจริญและการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจแตกต่างกัน การพัฒนาจากเงื่อนไขที่แตกต่างย่อมเกิดผลของการพัฒนาที่แตกต่างกัน ดังนั้น การจัดการศึกษา ตลอดชีวิตจะเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงความเป็นไปได้ในการนำแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตมาใช้ปฏิบัติ ได้จริง เพื่อขับเคลื่อนชุมชนให้เป็นชุมชนการเรียนรู้ได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงาน องค์กรและ ผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนต้องรู้และทำความเข้าใจในปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อนำมากำหนดแนวทางการปฏิบัติที่ทำให้การศึกษาตลอดชีวิตมีความเป็นไปได้จริง เพื่อสามารถ ขับเคลื่อนให้เกิดชุมชนการเรียนรู้ขึ้นจริง และดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในสังคมไทย จะเห็นได้ว่า การศึกษา ตลอดชีวิตต้องยึดหลักการบูรณาการและความเชื่อมโยงอย่างต่อเนื่องของการเรียนรู้เข้ากับวิถีชีวิตของ ผู้เรียนและสภาพชุมชน สามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของตน ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการคิดเป็นและแก้ปัญหาเป็น โดยการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาบน พื้นฐานของข้อมูลและเหตุผล นอกจากนี้ต้องยึดหลักการกระจายอำนาจ โดยให้ผู้เรียน ชุมชน และ องค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วม เน้นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับชุมชนท้องถิ่น และสุดท้ายคือต้อง ยึดหลักการความยืดหยุ่นและความหลากหลาย เพื่อมุ่งให้การศึกษาที่มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อ ความต้องการด้านการเรียนรู้ของประชาชนอย่างกว้างขวาง (ประไพ ศิวะสิริวิลาส, 2549) โดย สามารถนำการศึกษาตลอดชีวิตมาใช้เพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ได้จริงบนพื้นฐานของบริบท ทางสังคมและวัฒนธรรมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชน การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย
- 2) เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่ เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคม และวัฒนธรรมของประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย ดังนี้ 1) ขอบเขตด้านประชากร และ 2) ขอบเขตด้านเนื้อหา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านประชากร

ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมถึงการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย นักการศึกษาตลอดชีวิต นักวิชาการศึกษา ผู้บริหารนโยบาย ผู้ปฏิบัติการสอน นักการเมือง และนักพัฒนาภาคประชาชน ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือก และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อประมวลผลสรุปเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคม และวัฒนธรรมของประเทศไทย

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์การวิเคราะห์แนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ในพื้นที่ชุมชนการเรียนรู้ต้นแบบ จำนวน 2 แห่ง ประกอบด้วย ชุมชนเมือง 1 ชุมชน และชุมชนชนบท 1 ชุมชน ดังนี้

2.1 การศึกษาแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาจากเอกสารรายงานการวิจัยหนังสือ บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศระหว่างปี พ.ศ. 2547 จนถึง พ.ศ. 2557 โดยใช้แบบวิเคราะห์เอกสาร อีกทั้งการวิเคราะห์แนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย โดยการคัดสรรชุมชนการเรียนรู้ต้นแบบจำนวน 2 แห่ง และเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อให้ได้องค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

2.2 การนำเสนอแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ผู้วิจัยสรุปเนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ/ชุมชนการเรียนรู้ต้นแบบ เพื่อกำหนดแนวทาง/ประเด็นการสนทนากลุ่ม โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2.3 บริบทของการวิจัยครั้งนี้คือ ชุมชนการเรียนรู้ต้นแบบในประเทศไทย

นิยามศัพท์

แนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง เป็นแนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนถึงวัยชราที่เชื่อว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสามารถพัฒนาตนเองได้ตลอดเวลา เป็นการศึกษาที่เปิดโอกาสในการเรียนรู้ เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การจัดกระบวนการทางการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการจัดการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมุ่งให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง มุ่งพัฒนาบุคคลให้สามารถพัฒนาตนเอง และปรับตัวเองให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองและเศรษฐกิจของโลก

หลักการของการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการทางการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนมีเจตคติ ทักษะและความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และสามารถนำความรู้ไปแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการในชีวิต เพื่อพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม

แนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิต หมายความว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล ประกอบด้วย องค์ประกอบหลักแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และผลผลิตจากแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ที่มีลักษณะเป็น (1) การดำเนินการตลอดชีวิตให้กับประชาชน (2) เป็นการจัดที่มีการวางแผน ทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ (3) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียน ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง และ (4) ใช้แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (5) เนื้อหาเหมาะสมกับบุคคล อายุ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ความสนใจ และสภาพแวดล้อมของผู้เรียน โดยแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเป็นกรอบการพูดคุยหรือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และเป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิตและเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวิถีชีวิตของคนในชาติอย่างแท้จริงอันจะนำพาครอบครัว ชุมชน และสังคมไปสู่การเป็นชุมชน/สังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาตลอดจนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

ชุมชนการเรียนรู้ หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่งอย่างแน่นอน มีความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์ติดต่อกัน สามารถดำรงชีวิตทางสังคมร่วมกัน และอยู่ร่วมกันในชุมชน มีกระบวนการพัฒนาด้านที่มุ่งประโยชน์ของคนเป็นหลัก เน้นกระบวนการคิดและปฏิบัติจริงโดยเรียนรู้องค์ความรู้ต่าง ๆ ผ่านผู้รู้ สื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งทำให้สมาชิกสามารถสร้างความรู้ สร้างทักษะและมีระบบการจัดการความรู้ที่ดี รวมทั้งสามารถถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งภายใน และนอกกลุ่มสมาชิก ตลอดจนสามารถใช้ความรู้เป็น

เครื่องมือในการเลือกและตัดสินใจ แก้ปัญหา อาศัยการเรียนรู้เป็นฐานการพัฒนาทั้งในระดับตัวบุคคล และชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ อย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

การขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของชุมชนและภาคีเครือข่ายเรียนรู้เพื่อให้สมาชิก ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีสำหรับการทำงานและการดำเนินชีวิต ชุมชนการเรียนรู้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันหรือการสร้างพลังให้กับประชาชนเพื่อให้เผชิญกับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องตลอดเวลา

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

แนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรม ของประเทศไทยจะเป็นประโยชน์กับหน่วยงาน องค์กร และสถานศึกษา ตลอดจนผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้อง กับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร การวางแผน กิจกรรมการเรียนรู้ และการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ที่จะช่วยให้โอกาสการศึกษาตลอดชีวิตเข้าถึงประชาชนไทยได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย” ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต

- 1.1 ความเป็นมาของการศึกษาตลอดชีวิต
- 1.2 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต
- 1.3 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิต
- 1.4 ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต
- 1.5 องค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต
- 1.6 หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนการเรียนรู้

- 2.1 แนวคิดในการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้
- 2.2 ความหมายของชุมชนการเรียนรู้
- 2.3 ขั้นตอนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้

ตอนที่ 3 บริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

- 3.1 บริบททั่วไป
- 3.2 แนวโน้มการพัฒนาของประเทศไทย
- 3.3 การนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาเป็นปัจจัยเสริมในสังคม

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 4.1 งานวิจัยในประเทศ
- 4.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

ตอนที่ 5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต

1.1 ความเป็นมาของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตได้มีการกล่าวถึงและให้ความสำคัญเป็นครั้งแรกในการประชุมนานาชาติว่าด้วยเรื่องการศึกษาผู้ใหญ่ (World Education on Adult Education) ในปี ค.ศ. 1960 ที่จัดขึ้น ณ กรุงมอนทรีออล ประเทศแคนาดา โดยการขับเคลื่อนขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และ

วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนและส่งเสริมให้ทุกประเทศนำแนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตมาใช้ในทางปฏิบัติตามรูปแบบและแนวทางที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศทั่วโลก

จุดเริ่มต้นเกี่ยวกับความคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตมาจากผลงานของ Philip Coombs และ Mansoor Ahmed ซึ่งได้แสวงหาแนวทางในการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนและผู้ใหญ่ที่อยู่นอกกระบวนโรงเรียนจากการสำรวจการจัดการศึกษาอบรมของสังคมต่าง ๆ ทั่วโลก ผลการสำรวจได้มีการจำแนกกิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ได้เป็น 3 แบบคือ 1) Formal Education 2) Non-formal Education 3) Informal Learning ซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนการจำแนกกิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ดังกล่าวขึ้นใหม่จาก Informal Learning ไปเป็น Informal Education เพื่อให้เข้ากับการศึกษาในประเภทอื่น ๆ นับจากนั้นเป็นต้นมา แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตได้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในวงการการศึกษาทั่วโลก โดยการส่งเสริมสนับสนุนจาก UNESCO ในการเผยแพร่แนวคิดและข้อเสนอแนะให้ประเทศต่างๆ ได้นำไปพัฒนาและกำหนดเป็นแนวทางที่เหมาะสมในประเทศของตน จากนั้นในปี ค.ศ. 1972 ได้มีการประชุมที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น และกรุงไนโรบี ประเทศเคนยา ในปี ค.ศ. 1986 ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาทางการศึกษาตลอดชีวิต สรุปได้ดังนี้

1. โดยธรรมชาติของมนุษย์มีการแสวงหาความรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากมนุษย์สามารถเรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคมทุกขณะ
2. การศึกษาไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่ในโรงเรียนเท่านั้น แต่การศึกษาที่แท้จริงได้ครอบคลุมถึง การศึกษานอกกระบวนโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย และสามารถเรียนรู้ได้ไม่มีวันสิ้นสุด
3. การศึกษาตลอดชีวิตเปิดโอกาสให้ทุกคนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง เนื่องจากสามารถเลือกเรียนได้ตามความต้องการ มีความยืดหยุ่นได้ตามโอกาส ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้จากทุกแห่งตามโอกาสจะเอื้ออำนวย

สำหรับประเทศไทยจุดเริ่มต้นของการศึกษาตลอดชีวิตได้ถูกระบุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 เป็นครั้งแรก โดยมีจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต อย่างไรก็ตามเมื่อนำแนวคิดของ UNESCO มาใช้ในการอธิบายวิธีการจัดกิจกรรมการศึกษาของคนไทยในอดีตกาล พบว่า การจัดกิจกรรมการศึกษาเป็นไปในลักษณะของการศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหลัก จนเมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้น การจัดการศึกษาจึงจัดตามระบบและรูปแบบของโรงเรียน จนถึง พ.ศ. 2483 ได้มีการจัดการศึกษาแบบคู่ขนานสำหรับผู้ใหญ่ที่อยู่นอกวัยเรียนกับการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งมีรูปแบบคล้ายกับการศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัย จะเห็นได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตได้มีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางมากขึ้น นับจากมีแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.

2520 เป็นต้นมา จนกระทั่งมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 การศึกษาตลอดชีวิตได้ถูกบัญญัติไว้เป็นแนวทางหลักในการจัดการศึกษาของประเทศ โดยเป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และมีการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

ปัจจุบันในยุคกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างรวดเร็ว การจัดการศึกษาได้นำแนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตมาเป็นหลักในการจัดการศึกษา เห็นได้จากการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง ระหว่างปี พ.ศ. 2552 – 2561 ได้กำหนดนโยบายการปฏิรูปการศึกษาโดยมุ่งเน้นให้คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยมีเป้าหมายหลัก 3 ประการคือ 1) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาและการเรียนรู้ของคนไทย 2) เพิ่มโอกาสทางการศึกษาและสามารถเรียนอย่างทั่วถึงมีคุณภาพ 3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคมในการบริหารและจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552)

จากปัญหาการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์มีผลกระทบในทั้งทางบวกและทางลบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน ดังนั้นประชาชนทุกคนต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความคิด และทักษะชีวิตให้สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งการมีชีวิตอยู่รอดในสังคมนั้นเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน และการจะมีชีวิตอยู่รอดต่อไปได้นั้นต้องมีวิธีการเรียนรู้ที่นอกเหนือไปจากการเรียนในโรงเรียน (ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์, 2551) และต้องเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

1.2 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

สุมาลี สังข์ศรี (2544) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่า เป็นภาพรวมของการศึกษาทุกประเภทที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในทุกช่วงชีวิตของคน ซึ่งครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยจากแหล่งความรู้ในชุมชนและสังคม เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาไม่จำกัดสถานที่ การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตของบุคคล

นภมณฑล ลิบหมื่นเปี่ยม (2548) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึงแนวความคิดที่ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการรวบรวมทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมมาใช้ในการพัฒนาความรู้ความสามารถ และความคิดของมนุษย์ให้สามารถแก้ปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดถึงตาย

อาชัญญา รัตนอุบล (2550) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นกระบวนการศึกษาที่มีกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ให้สามารถปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันและพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละคน เป็นการศึกษาที่เกิดจากแรงจูงใจในการเรียนรู้ของตนเองจากแหล่งการเรียนรู้ทั้งที่อยู่ในระบบ นอกระบบ และไม่เป็นทางการ

Dave (1976) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดที่พยายามมองการศึกษาในองค์รวมซึ่งรวมการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย ให้มีการประชาสัมพันธ์ทั้งในเรื่องเวลา และเนื้อหาสาระที่คนเราจะต้องนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต มีการยืดหยุ่นด้านเวลา สถานที่ เนื้อหา และเทคนิคการสอนที่หลากหลายรูปแบบ

สรุปได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการศึกษาที่สนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดถึงตายเป็นการจัดการศึกษาที่ผสมผสานและเชื่อมโยงรูปแบบการจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยเข้าด้วยกัน เพื่อช่วยพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชนทุกคนให้มีความพร้อมทุกด้าน และสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมยุคปัจจุบัน อีกทั้งเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้สังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

1.3 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิต

“การศึกษาตลอดชีวิต” หมายความว่า การศึกษาที่จัดให้กับประชาชน ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย หรือการศึกษาที่ผสมผสานการศึกษาทั้งสามรูปแบบที่เหมาะสมกับบุคคล อายุ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ความสนใจ และสภาพแวดล้อมของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ส่วน “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” หมายความว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล อันเป็นผลมาจากการได้รับความรู้ ทักษะ หรือประสบการณ์จากการศึกษา หรือจากกิจกรรมในวิถีชีวิตที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นการจัดเตรียมกระบวนการหรือประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บุคคลพัฒนาเต็มเต็มตามขีดความสามารถของตนเองและเป็นสมาชิกที่ดีในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ พัฒนาให้บุคคลได้พัฒนาตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกเพื่อการทำงานและการอยู่ร่วมกันในสังคม สำหรับประเทศไทยหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนมีความมุ่งมั่นในการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ประชาชน โดยการสร้างและกระจายโอกาสทางการศึกษาในสังคมไทย คำนึงถึงการสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมให้เกิดแก่ประชาชนทุกกลุ่ม ซึ่งรวมถึงผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส เด็กเร่ร่อน คนไร้บ้าน ผู้ไร้สัญชาติ ผู้พิการ ผู้บกพร่องทางกายและการเรียนรู้ รวมทั้งชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ คนไทยในต่างประเทศ โดยส่งเสริมการให้ความรู้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา สนับสนุนการจัดการศึกษา

ตามวัยและพัฒนาการอย่างมีคุณภาพตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดการศึกษาสำหรับประชากรวัยแรงงาน ตลอดจนผู้สูงอายุ เพื่อเป็นการยกระดับการศึกษาให้แก่ประชาชน โดยจัดให้มีการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ การเทียบโอนผลการเรียน การเทียบระดับการศึกษา การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เพื่อขยายโอกาสให้กว้างขวางเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประเทศไทยไม่มีนโยบายการศึกษาตลอดชีวิตที่เฉพาะเจาะจง อาทิ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 รวมถึงนโยบายและแผนการปฏิบัติงานขององค์การหรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนที่อธิบายถึงการศึกษาตลอดชีวิตว่าเป็นเป้าหมายสำคัญทางการศึกษาของประเทศ การส่งเสริมให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และการพัฒนาเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

ในปี พ.ศ. 2555 ได้มีความพยายามร่างพระราชบัญญัติการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เป็นกฎหมาย ว่าด้วยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวิถีชีวิตของคนในชาติ ทุกคนเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้และสังคมแห่งการสร้างสรรค์ ระบบการศึกษาและเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของระบบการพัฒนาประเทศที่มีศักยภาพอย่างแท้จริง ประกอบ 3 หมวดหลัก และ 40 มาตราย่อย ดังรายละเอียดส่วนหนึ่งของร่างพระราชบัญญัติการศึกษาตลอดชีวิต ดังต่อไปนี้

หมวด 1 การจัดการส่งเสริม และการสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต

ส่วนที่ 1 บททั่วไป กำหนดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาตลอดชีวิตที่มีคุณภาพ ยืดหยุ่น หลากหลาย สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความต้องการ และความแตกต่างของบุคคล การจัดการส่งเสริม และการสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต ให้ดำเนินการโดยไม่จำกัดเพศ อายุ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ และความสนใจของบุคคล โดยยึดหลักการ 4 ประการ คือ (1) เพิ่มโอกาสทางการศึกษาของประชาชน (2) สนองความจำเป็นและความต้องการในการเรียนรู้ของบุคคล และชุมชน (3) พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง (4) ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานการศึกษาตลอดชีวิต (ร่างมาตรา 6 -7)

ส่วนที่ 2 การจัดการศึกษาตลอดชีวิต กำหนดให้การจัดการศึกษาตลอดชีวิต ให้จัดในสถานศึกษา สถานที่ของภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต หรือแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ตามแผนการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตที่คณะกรรมการกำหนด การจัดการศึกษาตลอดชีวิต ต้องคำนึงถึงความเป็นเอกภาพด้านนโยบายและความหลากหลายในการปฏิบัติการศึกษาที่เหมาะสมสอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของบุคคล การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตในการเสนอแนะกรอบนโยบายเกี่ยวกับการผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศ รวมทั้งเสนอแนะการ

กำหนดมาตรฐานการศึกษา เป้าหมายการจัดการศึกษาตลอดชีวิตคือ (1) ผู้เรียนมีเจตคติ ทักษะและความรู้พื้นฐานที่จำเป็นสำหรับใช้เป็นและพัฒนาตนเองให้มีความรักการอ่าน ใฝ่เรียนรู้ ได้รับความรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพชีวิต มีความพร้อมในการดำเนินชีวิตอย่างผสมกลมกลืนกับสังคมที่ต้องใช้ความรู้รอบด้าน และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในการเทียบโอนผลการเรียน เทียบโอนความรู้และประสบการณ์ และเทียบระดับการศึกษาได้ (3) บุคคลและชุมชนเกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี เพื่อให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งการสร้างสรรค์และการพัฒนาที่ยั่งยืน การจัดทำแผนการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต ให้คณะกรรมการเสนอต่อคณะรัฐมนตรีพิจารณาและให้ความเห็นชอบ (ร่างมาตรา 8-11)

ส่วนที่ 3 การส่งเสริมและการสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตการส่งเสริม และการสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต ให้ส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องและภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต ดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่อง (1) สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต (2) การช่วยเหลือด้านการเงินในรูปแบบของงบประมาณหรือการบริจาค เพื่อการศึกษาตลอดชีวิต (3) การจัดการศึกษา การพัฒนาวิชาการและบุคลากร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต (4) สิทธิประโยชน์และการยกย่องประกาศเกียรติคุณตามความเหมาะสมให้แก่ผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต (5) การสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้บุคคลสามารถเข้าถึงได้ตามความเหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ของชุมชน (6) ทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการ เพื่อให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้ตามความสนใจและความต้องการที่สอดคล้องกับความจำเป็นของสังคม (ร่างมาตรา 12)

กำหนดให้ส่วนราชการ และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมมือกับภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตดำเนินการในเรื่อง (1) จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้อย่างสะดวกและทั่วถึง (2) ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต ให้เกิดความร่วมมือและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (3) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตได้รับโอกาสในการจัดสรรทรัพยากรและเข้าถึงแหล่งเงินทุนอย่างทั่วถึง (ร่างมาตรา 13)

กำหนดให้การส่งเสริมและการสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต ให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่อง (1) ประชาชนได้รับโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาศักยภาพกำลังคนและสังคมที่ใช้ความรู้ ภูมิปัญญา คุณธรรม และจริยธรรมเป็นฐานในการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ความมั่นคง และคุณภาพชีวิต (2) ภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตเกิดแรงจูงใจและมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษา (ร่างมาตรา 14)

กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต โดยให้ความสำคัญแก่ผู้เกี่ยวข้องตามบทบาทและหน้าที่ (ร่างมาตรา 15)

หมวด 2 คณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิต ประกอบด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นรองประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวงแรงงาน ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ปลัดกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขาธิการคณะกรรมการการอาชีวศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษาและเลขาธิการสภาการศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิอีกจำนวนไม่เกินสิบสองคนซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งเป็นกรรมการ ให้เลขาธิการสำนักงานการศึกษาตลอดชีวิตเป็นกรรมการและเลขานุการ คุณสมบัติของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ วาระการดำรงตำแหน่งคราวละสี่ปี และการพ้นจากตำแหน่งตามวาระของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ การประชุม คณะกรรมการ องค์กรประชุม และให้มีการประชุมคณะกรรมการปีละไม่น้อยกว่าสี่ครั้ง (ร่างมาตรา 16-19)

กำหนดถึงอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ให้มีคณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิต จังหวัดทุกจังหวัด อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิตจังหวัดและคณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิตกรุงเทพมหานคร การประชุมของคณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิตจังหวัด และคณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิตกรุงเทพมหานคร ให้คณะกรรมการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เรียกว่า “คณะอนุกรรมการภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต” (ร่างมาตรา 20-24)

หมวด 3 สำนักงานการศึกษาตลอดชีวิต กำหนดให้มีการจัดตั้งสำนักงานการศึกษาตลอดชีวิต ใช้ชื่อย่อว่า “สำนักงาน กศช.” ขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการ มีฐานะเป็นกรม กำหนดอำนาจหน้าที่ของสำนักงานการศึกษาตลอดชีวิต ให้มีสำนักงานการศึกษาตลอดชีวิตจังหวัดทุกจังหวัด และมีสำนักงานการศึกษาตลอดชีวิตกรุงเทพมหานคร และให้สถานศึกษาทำหน้าที่จัดการศึกษาตลอดชีวิตหรือจัดร่วมกับภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต ตามแผนการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตจังหวัดหรือแผนการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตกรุงเทพมหานคร ให้สถานศึกษาแต่ละแห่งมีคณะกรรมการสถานศึกษา ให้สำนักงานจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งเป็นระบบการประกันคุณภาพภายในสำหรับสถานศึกษาในสังกัดสำนักงาน ให้รัฐมนตรีจัดทำบัญชีรายชื่อสถานศึกษาตาม มาตรา 28 (ร่างมาตรา 25-31) และบทเฉพาะการ (ร่างมาตรา 32-40)

จะเห็นได้ว่า การกำหนดนโยบายการศึกษาตลอดชีวิต มีความสำคัญยิ่งต่อการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ซึ่งเป็นการศึกษาที่ผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาปรากฏว่า มีปัญหาต้องเร่งพัฒนาปรับปรุงแก้ไขหลายประการ โดยเฉพาะคุณภาพการศึกษา ประสิทธิภาพของการบริหารจัดการ รวมทั้งการเพิ่มโอกาสทาง

การศึกษา หน่วยปฏิบัติยังไม่มีอิสระและความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษาเท่าที่ควร การให้บริการการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสยังไม่ทั่วถึง การศึกษาตลอดชีวิตขาดเนื้อหาและวิธีการที่เหมาะสมที่จะทำให้มีสัมฤทธิ์ผลตามที่ควร ขาดการปรับปรุงกฎระเบียบที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้การศึกษาตลอดชีวิตยังไม่เป็นวิถีชีวิตของคนในชาติ รวมทั้งยังขาดการมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษา แม้ว่าจะมีกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกลไกขับเคลื่อนหลักการและเจตนารมณ์ของกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติที่สำคัญกลไกหนึ่งก็ตาม เพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวิถีชีวิตของคนในชาติ ทุกคนเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้และสังคมแห่งการสร้างสรรค์ ระบบการศึกษาและเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของระบบการพัฒนาประเทศที่มีศักยภาพอย่างแท้จริงภายใต้หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบคือ สำนักงานการศึกษาตลอดชีวิต สำหรับกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตที่หน่วยงานภาครัฐมีรายละเอียด ดังนี้

1. เสนอให้มีการตรากฎหมายว่าด้วยการศึกษาตลอดชีวิต คือ พระราชบัญญัติ เพื่อเป็นกลไกในการจัดและส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่ประชาชน และเป็นกฎหมายว่าด้วยการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศ อีกทั้งเป็นการเปิดให้ทุกภาคส่วนของสังคมได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

2. การยกระดับการศึกษาประชาชนอย่างมีคุณภาพ เพื่อสร้างความรู้ ความสามารถให้ประชาชนสามารถอยู่บนโลกได้อย่างมีความสุขด้วยกระบวนการของการเรียนรู้ตลอดชีวิต อีกทั้งสอดคล้องกับการเตรียมประชาชนทุกระดับเข้าเป็นสมาชิกประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) และตลาดแรงงานอาเซียน (ASEAN Market)

3. การจัดตั้ง ศูนย์ฝึกอาชีพชุมชนให้เป็นองค์กรในชุมชนทำหน้าที่จัดการเรียนการสอนอาชีพเพื่อการมีงานทำ และประชาสัมพันธ์ รวมถึงจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของผู้เรียน โดยวิชาที่เปิดสอนจะมีกลุ่มอาชีพที่หลากหลายทั้ง กลุ่มอาชีพเกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม ความคิดสร้างสรรค์ กลุ่มอาชีพด้านอำนวยการและอาชีพเฉพาะทาง เพื่อให้ประชาชนมีความรู้และทักษะการประกอบอาชีพ และมองเห็นช่องทางอาชีพที่จะสร้างรายได้ที่ยั่งยืน

4. การจัดการเรียนการสอนหลักสูตร OTOP Mini MBA ซึ่งเป็นหลักสูตรเกี่ยวกับการบริหารจัดการทางธุรกิจ และดำเนินธุรกิจเพื่อการส่งออก โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการผลผลิตหรือสินค้า ที่พัฒนาขึ้น สามารถจำหน่ายได้ในตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ

5. คุ้มครองเสริมอัจฉริยะ โดยแจกคู่มือให้แก่เด็กเพื่อนำไปซื้อหนังสืออ่านด้วยตนเองตามความต้องการและความสนใจจริง ๆ เพื่อปลูกฝังให้เด็กมีนิสัยรักการอ่าน ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ และเป็นการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนอีกทางหนึ่ง โดยมีเป้าหมายที่จะแจกคู่มือให้แก่เด็กด้อยโอกาสทุกคนในทุกจังหวัด ที่เรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6

จะเห็นได้ว่า นโยบายการศึกษาตลอดชีวิตเป็นนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิตที่จะนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของประชาชน ประชาชนที่เข้มแข็งและมีความรู้ คือ ทุนที่มีพลังในการต่อสู้กับความยากจน ต้องมุ่งการกระจายประโยชน์อย่างเท่าเทียม การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ

1.4 ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

คณะกรรมการการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้จัดทำรายงานเสนอต่อองค์การยูเนสโก (UNESCO) เมื่อปี พ.ศ. 2540 ว่าด้วยเรื่อง “การเรียนรู้: ชุมทรัพย์ในตน” ที่ได้เสนอความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตประกอบด้วย สี่เสาหลักที่เป็นรากฐานของการศึกษาหรือที่เรียกว่า The Four Pillars of Education ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540)

1. การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to Know) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการรวบรวมองค์ความรู้ที่สำคัญเข้าด้วยกัน มีการศึกษาลงลึกในบางวิชาที่เลือกไว้ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการนำไปสู่การศึกษาตลอดชีวิต และการแสวงหาองค์ความรู้อยู่ตลอดเวลา

2. การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติจริง (Learning to Do) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาในลักษณะของทักษะและศักยภาพของมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์ได้มีโอกาสในการปฏิบัติและพัฒนาความสามารถของตนเองอย่างจริงจัง

3. การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to Be) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีความรัก และเคารพซึ่งกันและกัน สร้างความรู้ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นผ่านการขัดเกลาทางสังคม

4. การเรียนเพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to Together) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นความสามารถในการพัฒนาชีวิตในทุก ๆ ด้าน โดยพัฒนาความเข้าใจในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น สำนึกถึงการพึ่งพาอาศัยกัน รับผิดชอบรับความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีความสุข

อุดม เขยกิจวงศ์ (2551) ได้กล่าวถึงความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจุบันทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาลไม่เพียงพอที่จะพัฒนาคุณภาพของประชาชนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงได้ จึงจำเป็นต้องระดมทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่อย่างมหาศาลในภาคเอกชนและประชาชน

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีและข่าวสารจำเป็นต้องพัฒนาประชาชนให้สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและข่าวสารในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ช่วยให้ปรับเปลี่ยนและกำหนดสัมพันธภาพระหว่าง การศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ต่อการศึกษาตามอัธยาศัย เพราะเป็นกระบวนการที่ทำให้แต่ละคนสามารถใช้ประโยชน์จากการ ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิด และความสามารถของตนได้ อย่างกว้างขวางและดำเนินต่อเนื่องไปตลอดชีวิต

4. ปัจจุบันสังคมได้มองข้ามบุคลากรทางการศึกษาที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในชุมชนต่าง ๆ ได้แก่ ข้าราชการที่เกษียณอายุและผู้รู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยเฉพาะพระสงฆ์ คนชราและผู้เป็นพ่อเป็น แม่ บุคคลดังกล่าวควรได้รับการส่งเสริมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการหล่อหลอม และพัฒนาคุณภาพชีวิต ของประชาชนได้อย่างเต็มที่

5. หัวใจในความสำเร็จของการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนใน ท้องถิ่นเป็นสำคัญ คุณภาพจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนในท้องถิ่นได้รับการพัฒนาความรู้ ความคิดและ ความสามารถอย่างต่อเนื่อง

6. การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต ช่วยส่งเสริมความหมายและคุณค่าของพระพุทธศาสนา ในสังคมไทย เพราะสาระสำคัญของคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ การชี้แนะแนวทางให้มนุษย์พัฒนา ตัวเองอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อจะได้สามารถพึ่งตนเองในการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตได้ อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

7. การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการฟื้นฟูและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับการดำเนินชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่การฟื้นฟูและพัฒนาวัฒนธรรมของคนในชุมชน การจัดการศึกษาที่ สอดคล้องกับวัฒนธรรม หรือใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นพื้นฐานก็ย่อมจะเป็นการจัดการศึกษาที่มีความ หมายต่อการแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นโดยตรง

8. การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการคืนการศึกษาให้แก่ชุมชน เพราะชุมชนจักมี โอกาสได้ฟื้นฟูและพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาชุมชน ตลอดจนฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาของ ชุมชนให้มีคุณค่าและมีความหมายต่อการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

1.5 องค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นระบบการศึกษาที่มีหน้าที่หลัก 2 ประการคือ เพื่อการสืบทอด วัฒนธรรมความเชื่อ ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น เพื่อการดำรงไว้ซึ่งเผ่าพันธุ์ และเชื้อชาติ ประการต่อไปเป็น การพัฒนาสังคม โดยสังคมจัดระบบให้การศึกษาได้ทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ ธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ที่มีการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา โดยองค์ประกอบของ การศึกษาตลอดชีวิตมีนักการศึกษาและนักวิชาการได้อธิบายไว้ใน 3 องค์ประกอบ ประกอบด้วยดังนี้ (อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ, 2550)

1. การศึกษาในระบบ (Formal Education) เป็นการศึกษาที่เป็นระบบ มีแบบแผน วัตถุประสงค์ หลักสูตร วิธีการจัดการ การจัดกระบวนการเรียนการสอน และการวัดประเมินผลที่มีความชัดเจน โดยเน้นการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีลักษณะที่เหมาะสมและมีความพร้อมที่จะทำหน้าที่ย่าง ๆ ในอนาคต

2. การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นโดยเน้นการพัฒนาความรู้ ความสามารถของคนในการพัฒนาตนเอง ครอบครัวยุคนและประเทศชาติ จึงมีการออกแบบหลักสูตร วิธีการจัดการเรียนการสอน การวัดประเมินผลที่มีความสอดคล้องและยืดหยุ่นกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

3. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นการจัดรูปแบบและวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น สภาพแวดล้อม แหล่งการเรียนรู้ สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุนที่ส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ทั้งโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

1.6 หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตประกอบด้วย จุดมุ่งหมายและรูปแบบของการจัดการศึกษาที่สำคัญ จากข้อเสนอยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2546) ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของการศึกษาตลอดชีวิต คือ ต้องการให้บุคคล กลุ่มบุคคลได้รับการศึกษาเพื่อความรู้ ทักษะ และเจตคติ คุณธรรม จริยธรรม ที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลา เพื่อให้บุคคลเกิดการพัฒนาอย่างเต็มที่ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

2. รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ประกอบด้วย 3 รูปแบบดังนี้ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

3. วิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิต มีหลากหลายรูปแบบตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ โดยผู้จัดการศึกษาประกอบไปด้วยบุคคลและองค์กรทุกส่วนของสังคม

หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิตจากทัศนะของ Knapper and Cropley (1991) ดังนี้

1. หลักการบูรณาการและเชื่อมโยง เป็นการเน้นความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องของการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมตลอดช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดถึงตาย

2. หลักความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนได้มีโอกาสเลือกศึกษาหาความรู้ตามศักยภาพและความต้องการของตนเอง

3. หลักการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่มีเนื้อหาเหมาะสมกับพื้นฐานและความสนใจของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย

4. หลักการศึกษาเพื่อชีวิต เป็นการเน้นการศึกษาที่บูรณาการการเรียนรู้ให้เข้ากับวิถีชีวิตของผู้เรียนและสภาพชุมชน สามารถนำความรู้ไปใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของตนเองได้
5. หลักการเรียนรู้เพื่อการคิดเป็นและแก้ปัญหาเป็น เป็นการส่งเสริมกระบวนการวิเคราะห์ ตัดสินใจ และการแก้ปัญหา บนพื้นฐานของข้อมูลที่มีเหตุผลเพียงพอและเหมาะสมกับบุคคลหรือชุมชน
6. หลักการกระจายอำนาจ เป็นการจัดการศึกษาโดยให้ผู้เรียน ชุมชน และองค์กรส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มุ่งเน้นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับชุมชน
7. หลักการความยืดหยุ่นและความหลากหลาย เป็นการมุ่งเพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อความต้องการในการเรียนรู้ของประชาชนอย่างกว้างขวาง

สรุปได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตสามารถจัดกิจกรรมการศึกษาได้ต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดถึงตาย มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุก ๆ ด้าน รวมไปถึงการจัดการศึกษามีการเชื่อมโยงและผสมผสานรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพสถานการณ์ปัจจุบันของกลุ่มเป้าหมาย ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน มีความยืดหยุ่น สามารถเรียนรู้ได้ทุกสถานที่ ทุกเวลา สามารถเรียนรู้ได้ตามความพร้อม ความสามารถ และความพึงพอใจของตนเอง มีอิสระในการเรียนรู้ มีวิธีการศึกษาหาความรู้ที่หลากหลาย ส่งผลให้บุคคลเกิดการพัฒนาศักยภาพตามช่วงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนการเรียนรู้

2.1 แนวคิดในการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้

แนวคิดการพัฒนาชุมชนในอดีต มีความเชื่อเบื้องต้นว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทของประเทศไทยยังล้าหลัง ด้อยการศึกษา ขาดจิตสำนึกในการพัฒนาท้องถิ่น มีฐานะยากจน และขาดแคลนปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ภาครัฐจึงจำเป็นต้องผลักดันนโยบายและทรัพยากร ตั้งแต่ทิศทางการพัฒนา วิธีการทำงาน ความรู้ การบริหารจัดการ เข้าไปสู่ชุมชนในลักษณะของการพัฒนาจากบนลงล่าง (Top Down) แต่ความเป็นจริงประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทเป็นผู้มีความคิด มีความรู้ มีประสบการณ์ มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนและสามารถพึ่งพาตนเองได้แล้วในระดับหนึ่ง จากความเป็นจริงที่มีอยู่นี้ทำให้หลาย ๆ หน่วยงานปรับแนวคิดในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง โดยยึดหลักการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) ให้ชุมชนเป็นผู้คิดและมีส่วนร่วมในการทำงานตั้งแต่เริ่มกำหนดนโยบาย จนสิ้นสุดขั้นตอนสุดท้ายในการติดตามประเมินผล การพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ หรือการพัฒนาที่เน้นให้สมาชิกชุมชนรู้จักคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล และใช้ความรู้ในการแก้ไขปัญหา พัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ซึ่งผลจากการพัฒนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแสดงให้เห็นว่า การนำความรู้จากภายนอกในเรื่องใดเรื่องหนึ่งไป ยัดเยียด

ให้กับชุมชน จะเป็นประโยชน์ก็เพียงแค่ชั่วคราวเท่านั้น ไม่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ยั่งยืน และไม่อาจนำพาประเทศไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ในทิศทางที่ต้องการได้ หากแต่การปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การทำงานจากเดิมมาเป็นการประสานความรู้ที่มีอยู่แล้วภายในชุมชนและความรู้หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ จากภายนอกชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อแก้ไขปัญหาโดยยึดพื้นที่และความต้องการของชุมชนเป็นหลัก โดยหน่วยงานภาครัฐหรือองค์การพัฒนาเป็นเพียงผู้มีบทบาทในการประสานและผลักดันกระบวนการมีส่วนร่วม จะส่งผลต่อการพัฒนาในระยะยาวและยั่งยืน

หลักของการประสานความรู้จากภายในและภายนอกชุมชนเข้าไปสู่การใช้ประโยชน์และสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ไม่เพียงแต่แก้ไขปัญหาและสนองต่อความต้องการของชุมชนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น แต่ควรจะเป็นไปในลักษณะของการบูรณาการที่มีการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม กระบวนการเรียนรู้ และค่านิยมอันดีงาม ดังต่อไปนี้

1. การสร้างความเข้มแข็งแก่เศรษฐกิจชุมชนและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การยกระดับคุณภาพมาตรฐานการผลิต/ผลิตภัณฑ์ การเพิ่มผลิตภาพผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ชุมชน การเพิ่มความสามารถในการประกอบอาชีพ และเพิ่มโอกาสในการประกอบอาชีพเสริม ส่งเสริมการรวมกลุ่มในรูปแบบกลุ่มองค์กรเกษตรกร/วิสาหกิจชุมชน

2. การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่เน้นการเรียนรู้นอกห้องเรียน เพื่อเพิ่มทักษะและความสามารถของสมาชิกชุมชน ลดช่องว่างทางความรู้ระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบท และให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการใช้ชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้

3. การสร้างสมดุลของการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

4. การรักษาและเสริมสร้างศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน เน้นการถ่ายทอดและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ทั้งต่อการวิจัยพัฒนาต่อยอด และการผลิตแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ โดยการสืบหา พัฒนาระบบการจัดเก็บเพื่อรวบรวมและจัดทำเป็นฐานข้อมูลทางความรู้ตลอดจนสร้างหลักประกันด้านสังคมให้ปราชญ์ชาวบ้าน อาทิ การสนับสนุนเงินทุนในการรักษาและถ่ายทอดภูมิปัญญา สนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งความหลากหลายของศิลปะและวัฒนธรรมไทยทั้งที่เป็นวิถีชีวิต ค่านิยมที่ดีงาม และความเป็นไทยเพื่อการศึกษา เรียนรู้ ฟันฟู พัฒนาถ่ายทอดและเผยแพร่สู่สังคมโลก

5. การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนพันธมิตรด้านกิจกรรมการพาณิชย์ระหว่างชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน

2.2 ความหมายของชุมชนการเรียนรู้

Thomas and Changhua Wang (1996) ได้อธิบาย ชุมชนการเรียนรู้ หมายถึง ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่ทำให้คนหนุ่มสาวและผู้ใหญ่ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในชุมชน ได้มีการกำหนดให้ผู้เรียนทุกเพศ ทุกวัย ได้เรียนรู้อย่างเปิดกว้าง โดยไม่มีข้อจำกัด เป็นวิธีการของการสนับสนุนการทำงานเป็นทีมโดยชุมชน ซึ่งประกอบด้วยโรงเรียน หน่วยงานที่เป็นราชการ และหน่วยงานที่ไม่เป็นราชการ ให้ร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว มีความเป็นมิตร และทุกภาคส่วนจะเชื่อมโยงและประสานกันโดยใช้การเชื่อมต่อเป็นเครือข่าย ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาต้องมีจุดประสงค์ที่ต่อเนื่องจากวัยเด็กวัยก่อนเข้าเรียนร่วมกันเรียนรู้ไปจนถึงวัยผู้ใหญ่
2. การเรียนรู้ต้องทำเพื่อตัวของพวกเราเอง ดังนั้น จะต้องทำให้เต็มที่ในสิ่งที่เกี่ยวข้องที่ส่งผลถึงผู้เรียน เช่นเดียวกับครูหรือที่ปรึกษาที่ใส่ใจได้
3. งานที่จะทำในอนาคต ไม่ใช่เพียงแค่ต้องการให้การศึกษาเท่านั้น แต่จะมีรูปแบบการศึกษาที่แตกต่าง ประกอบด้วย มีการวิเคราะห์ วิพากษ์ การทำงานเป็นทีม และมีความสามารถในการบูรณาการความรู้
4. ผู้ใหญ่ในชุมชน มีความจำเป็นต่อเรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชน และการทำงานที่มีค่าเท่ากัน ภาระหน้าที่เหล่านี้เป็นของครอบครัวและชุมชน
5. ปัญหาที่มีผลกระทบต่อผู้เรียนในทุกวันนี้คือ โรงเรียนมีข้อจำกัดในการหาทางออกภาวะที่เป็นเหตุให้กังวลของครอบครัว ธุรกิจ การทำงาน ชุมชนและองค์กรอื่น ๆ ที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ
6. การขัดขวางของครูบางคน โรงเรียน และชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงที่บอกเป็นนัย ๆ โดยการละเมิดความหวัง การช่วยเหลือจากกลุ่มที่เห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงและการให้แนวทางในการเปลี่ยนแปลงนั้นคือ การให้ความสำคัญกับการคัดค้านและการเป็นผู้นำทางการศึกษาใหม่ ภายใต้การมองการณ์ไกล สนับสนุนอย่างพอเพียง และพัฒนาทีมงานคือ การเปลี่ยนแปลงซึ่งไม่น่าเกิดขึ้นในปัจจุบัน

2.3 ขั้นตอนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) ได้อธิบายขั้นตอนในการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนการเรียนรู้ไว้ดังต่อไปนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้
2. แนะนำกระบวนการจัดองค์กรที่เหมาะสม หรือกำหนดกลุ่มองค์กรหรือกรรมการที่รับผิดชอบ
3. แสวงหาความร่วมมือและพัฒนากลุ่มประชากร
4. บริหารงานจัดกิจกรรมและประเมินผลสำเร็จ

5. นำผลการประเมินมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงต่อไป เพื่อเป็นตัวอย่างของฐานการเรียนรู้ชุมชน

ตอนที่ 3 บริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

3.1 บริบททั่วไป

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูล มีเมตตาต่อกัน บนพื้นฐานของศาสนา ยึดมั่นในหลักธรรม ดำรงตนตามครรลองของจารีต ประเพณีและวัฒนธรรม มีความรักสามัคคี กลมเกลียวเป็นหมู่พวก เข้าใจและให้อภัยซึ่งกันและกัน ยึดความเป็นท้องถิ่นควบคู่กับความนิยมในความเป็นชาติและความเป็นคนไทย สืบเนื่องมาช้านาน แต่ปัจจุบัน สภาพดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ สังคมไทยกลายเป็นสังคมกึ่งการเกษตรอุตสาหกรรมและการบริการ ความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันลดน้อยถอยลง ขาดการปรองดองและความรักใคร่สามัคคี เกิดการแก่งแย่งแข่งขันกันมากขึ้น โดยเฉพาะการขัดแย้งทางความคิด เกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายกลายเป็นสังคมคนละขั้ว ขาดเมตตาและการให้อภัยซึ่งกันและกัน ไม่นำเอาหลักธรรมของศาสนา มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างจริงจัง ที่นับวันจะขยายมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่โดยที่ประเทศไทย เป็นประเทศหนึ่งในสังคมโลกที่มีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย ด้วยกฎกติกา ระเบียบแบบแผน วิถีปฏิบัติ วัฒนธรรม รวมทั้งความเจริญทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการสื่อสารที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว และเมื่อขั้วการเมืองโลกคอมมิวนิสต์ถูกทำลายเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2532 สหภาพโซเวียต ล่มสลาย ขั้วมหาอำนาจคอมมิวนิสต์ก็กลับกลายเป็นเข้ากันได้กับขั้ว เสรีนิยม ที่ใช้ระบบทุนนิยมเป็นหลัก สหรัฐอเมริกากลายเป็นประเทศมหาอำนาจเดียวที่กุมชะตาโลกที่เป็น เสรีนิยมและทุนนิยมสุดขั้ว ในช่วงที่ผ่านมา ส่งผลให้สังคมโลกกลายเป็นสังคมทุนนิยมที่เน้นการแข่งขัน โดยเฉพาะเมื่อสหรัฐอเมริกาประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคม เมื่อปลายปี พ.ศ.2551 จึงส่งผลสะท้อนและกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของนานาประเทศไปทั่วทั้งโลก ทั้งทวีปยุโรป ออสเตรเลีย แอฟริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทวีปเอเชีย การพัฒนาประเทศจึงเน้นไปในเชิงของการแข่งขันทางกายภาพเป็นด้านหลัก จนละเลยด้านจิตใจ จิตวิญญาณของความเป็นชาติและความเป็นไทยแต่ดั้งเดิม ส่งผลต่อคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนโดยรวม เกิดความไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สังคมเสื่อมโทรม ทำให้ประเทศต้องหันมาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาจิตใจ โดยยึดคนเป็นศูนย์กลาง เมื่อเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจของประเทศในปี พ.ศ. 2540 ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้พระราชทาน “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของคนไทยในช่วงการเกิดภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจดังกล่าว ที่ชี้ถึงแนวดำรงชีวิตและปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวให้ทันกับโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่ยึดหลักของความพอเพียง พอประมาณ ความมี

เหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี บนเงื่อนไขของความรู้ คุณธรรมและการดำเนินชีวิต (พิณสุตา สิริธรรังศรี, 2553)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดสังคมไทยที่พึงประสงค์ในอนาคต บนพื้นฐานของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของความเป็นไทย โดยมุ่งพัฒนาสังคมไทยสู่สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ 3 ด้าน คือ

1. สังคมคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุล พอดี และพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างคนดี คนเก่ง มีวินัย เคารพกฎหมาย และมีความรับผิดชอบ ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน พัฒนาเมืองและชนบทให้มีความน่าอยู่ มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ดี มีระบบการเมืองการปกครองที่โปร่งใส มีกระบวนการยุติธรรมเป็นที่พึงของประชาชน และมีความเป็นธรรมในสังคม

2. สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยพัฒนาคนให้คิดเป็น ทำเป็น เรียนรู้ตลอดชีวิต มีเหตุผล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง มีการเสริมสร้างฐานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีนวัตกรรม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสร้างทุนปัญญา เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศควบคู่ไปกับการสืบสานประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

3. สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่มีการดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของสังคมไทยที่พึงพากันเกื้อกูลกัน มีการดูแลกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและคนยากจน รักษาไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของสังคมไทยที่พึงพากันเกื้อกูลกัน มีการดูแลกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและคนยากจน รักษาไว้ซึ่งสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคม และพร้อมเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อความอยู่ดีมีสุขสังคมไทย

ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ดังนี้

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย

1.1 การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เกิดภูมิคุ้มกัน

1.2 การเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่

1.3 การเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

2. ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ซึ่งประกอบด้วย
 - 2.1 การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง
 - 2.2 การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน
 - 2.3 การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน
3. ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืนซึ่งประกอบด้วย
 - 3.1 การปรับโครงสร้างการผลิตเพื่อเพิ่มผลิตภาพและคุณค่าของสินค้าและบริการ บนฐานความรู้และความเป็นไทย
 - 3.2 การสร้างภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจ
 - 3.3 การสนับสนุนให้เกิดการแข่งขันที่เป็นธรรมและการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
4. ยุทธศาสตร์การพัฒนามาตรฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วย
 - 4.1 การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ
 - 4.2 การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - 4.3 การพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ ซึ่งประกอบด้วย
 - 5.1 การเสริมสร้างและพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมไทย
 - 5.2 เสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนให้สามารถเข้าร่วมในการบริหารจัดการประเทศ
 - 5.3 สร้างภาคประชาการที่มีประสิทธิภาพและมีธรรมาภิบาล เน้นการบริหารแทนการกำกับควบคุม และทำงานร่วมกับหุ้นส่วนการพัฒนา
 - 5.4 การกระจายอำนาจ การบริหารจัดการประเทศสู่ภูมิภาคท้องถิ่น และชุมชน เพิ่มขึ้นต่อเนื่อง
 - 5.5 ส่งเสริมภาคธุรกิจเอกชนให้เกิดความเข้มแข็ง สุจริต และมีธรรมาภิบาล
 - 5.6 การปฏิรูปกฎหมาย กฎระเบียบ และขั้นตอน กระบวนการเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อสร้างความสมดุลในการจัดสรรประโยชน์จากการพัฒนา
 - 5.7 การรักษาและเสริมสร้างความมั่นคงเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการประเทศสู่ดุลยภาพและความยั่งยืน

ปัจจุบันเป็นช่วงการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555 – 2559) ได้กำหนดทิศทางของการพัฒนาประเทศ โดยมีแนวคิดที่มีความต่อเนื่องจากแนวคิดของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8-10 โดยยังคงยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” รวมทั้ง “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติ และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับ เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปบนทางสายกลาง เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยการวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับเมือง มีเป้าหมายในการพัฒนาคนและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคนเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีจุดเน้นการพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชนสู่สังคมที่มีคุณภาพ สามารถจัดการความเสี่ยงและปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญาที่รอบรู้ และมีจิตใจที่สำนึกในคุณธรรม จริยธรรม มีความเพียร มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ควบคู่กับการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคมและสถาบันทางสังคมให้เข้มแข็งและเอื้อต่อการพัฒนาคน

สุวรรณี คำมัน (2551) ได้ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวโน้มบริบทการเปลี่ยนแปลงสังคมโลกและสังคมไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในด้านสังคม สามารถสรุปได้ดังนี้

ปัจจุบันสังคมไทยอยู่ในภาวะเจ็บป่วย ซึ่งเกิดจากปัญหาทั้งที่เป็นความไม่สมดุลของโครงการพัฒนาด้านสังคม ปัญหาที่สั่งสม รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากผลกระทบของกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในระดับปัจเจก ครอบครัว และสังคม สาเหตุจากปัญหาในเชิงโครงสร้างที่มีผลกระทบต่อสังคมไทยในอนาคต คือ การที่ประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งจะต้องมีการเตรียมความพร้อมคนทุกกลุ่มทุกวัยให้สามารถเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุได้อย่างมีคุณภาพ ทั้งทางด้านการศึกษา ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ ภาวะความเป็นเมืองที่มีมากขึ้น ส่งผลต่อสัมพันธภาพภายในครอบครัวแตกแยก มีการย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองใหญ่ ในขณะที่โครงสร้างการศึกษาไม่สมดุลระหว่างปริมาณและคุณภาพและทิศทางการเติบโตของประเทศ ส่วนด้านสุขภาพสังคมไทยยังขาดความตระหนักในการเสริมสร้างสุขภาพ ยังเน้นการรักษาซึ่งเป็นปลายเหตุ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาสั่งสมทั้งเรื่องยาเสพติดและอาชญากรรมที่ต้องเร่งแก้ไขอย่างจริงจังต่อเนื่อง รวมทั้งปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเด็กและเยาวชนทั้งในเรื่องเพศ สิ่งเสพติด อบายมุข ที่นับวันจะรุนแรงขึ้นในขณะที่ยังไม่ให้ความสำคัญในการนำเสนอในเชิงสร้างสรรค์เท่าที่ควร

ปัญหาสังคมเป็นเรื่องของระบบที่ใหญ่ ครอบคลุมสังคมทั้งในภาพรวมและรายสาขา เกี่ยวข้องกับคนหมู่มากหลายชนชั้น คนรวย คนชั้นกลาง คนจนและคนด้อยโอกาส นอกจากนี้ หากประเทศใดมีวัฒนธรรมที่เปิดกว้าง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็วด้วยความก้าวหน้าและความทันสมัยทางเทคโนโลยีนั้นจะมีผลกระทบต่อสังคมและความเป็นอยู่ของประเทศต่าง ๆ อย่างรุนแรงหรือค่อยเป็นค่อยไป ขึ้นอยู่กับลักษณะและศักยภาพทางสังคมแต่ละประเทศ การมองปัญหาสังคมต้องมองปัญหาทั้งภายในประเทศและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นตามกระแสโลก การแก้ปัญหาด้านสังคมและการนำนโยบายทางสังคมไปสู่การปฏิบัติ หัวใจสำคัญคือ การจัดทำโครงการหรือการวางแผนโครงการและเป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการวางแผนซึ่งส่วนใหญ่ของระบบการวางแผนด้านสังคมต้องมองรอบด้านอย่างเป็นองค์รวม เพราะสาเหตุของปัญหาสังคมเป็นไปตามความใหญ่ของระบบ มีความซับซ้อนมากขึ้น มีผลกระทบในวงกว้าง และเชื่อมโยงอย่างเป็นลูกโซ่

3.2 แนวโน้มการพัฒนาของประเทศไทย

สถานการณ์และความเสี่ยงซึ่งเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในระดับโลกและภายในประเทศ โดยเฉพาะภาวะผันผวนด้านเศรษฐกิจ พลังงาน และภูมิอากาศ ที่เป็นไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อประเทศไทยทั้งเชิงบวกและลบ ดังนั้น ทิศทางการบริหารจัดการประเทศภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงเป็นการใช้จุดแข็งและศักยภาพที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศเพื่อสร้างความเข้มแข็งและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของฐานการผลิตภาคเกษตร และการประกอบการของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ขณะเดียวกัน จำเป็นต้องปรับตัวในการเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกและภูมิภาค ซึ่งประเทศไทยมีพันธกรณีภายใต้กรอบความร่วมมือต่าง ๆ เพื่อสามารถใช้โอกาสที่เกิดขึ้นและเพิ่มภูมิคุ้มกันของทุนที่มีอยู่ในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม พร้อมก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี 2558 ขณะเดียวกัน จำเป็นต้องสร้างความพร้อมสำหรับเชื่อมโยงด้านกายภาพทั้งโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ควบคู่กับการยกระดับคุณภาพคน การเสริมสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ให้เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย

การสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่าง ๆ เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดยนำทุนของประเทศที่มีศักยภาพ มาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนา ประเทศที่สำคัญได้แก่การเสริมสร้างทุนสังคม (ทุนมนุษย์ทุนสังคม ทุนทางวัฒนธรรม) ให้ความสำคัญกับการ พัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัว และชุมชน สามารถ จัดการความเสี่ยง และปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่าง

เป็นธรรม สำหรับการเสริมสร้างทุนเศรษฐกิจ (ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน) มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง โดยใช้ภูมิปัญญา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และความคิด สร้างสรรค์ให้มีความสำคัญกับการปรับโครงสร้างการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ การผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และมีการเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ บนพื้นฐานการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในส่วนการเสริมสร้างทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตร มุ่งสู่การเป็นเศรษฐกิจและสังคมคาร์บอนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันด้านการค้า จากเงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการเพิ่มบทบาทไทยในเวทีประชาคมโลก ซึ่งการพัฒนาประเทศในอนาคตควรเน้นประเด็นต่อไปนี้

1. กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกที่กำลังเป็นสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ ทำให้การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของโลกหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมอันนำไปสู่การปรับตัวเพื่อให้สามารถแข่งขันได้ในยุคโลกภิวัตน์ ระบบการศึกษาจึงต้องเน้นการสร้างความรู้ที่เท่าทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก สามารถเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ส่งเสริมให้บุคคลมีความเข้าใจเกี่ยวกับ “กระบวนการเรียนรู้” ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และคิดเป็น เพื่อพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ปรับตัวให้ทันต่อสภาวะโลกปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

2. การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ที่จะควบคู่กับการที่เมืองไทยเป็นสังคมฐานความรู้ จากที่กลุ่มผู้สูงอายุมีอายุที่ยาวนานขึ้นย่อมมีเวลามากขึ้น ส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้สามารถหันไปศึกษาหาความรู้ในสิ่งที่สนใจแต่ไม่มีโอกาสได้ทำเมื่ออยู่ในวัยทำงาน ดังนั้นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับช่วงวัยและรูปแบบใหม่ ๆ จะมีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ มีแนวโน้มที่จะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนกลุ่มนี้

3. การลงทุนเพื่อพัฒนาความรู้ จะมีแนวโน้มอยู่บนพื้นฐานความรู้ของแต่ละประเทศ เช่น ประเทศไทยอาจเป็นการพัฒนาฐานองค์ความรู้แบบ Dual Track คือ พัฒนาความรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และการพัฒนาความรู้ในระดับฐานรากที่เป็นการพัฒนาฐานองค์ความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น และการต่อยอดภูมิปัญญาภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงของโลก

3.3 การนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาเป็นปัจจัยเสริมในสังคม

ประเวศ วะสี (2547) ได้อธิบายคำว่า วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มคนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมหนึ่ง ๆ ในสังคมหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยคนที่มีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ถือว่าเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นความงามและช่วยให้สังคมอยู่รอด โดยที่วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตร่วมกันมีความหมายกว้างขวางเชื่อมโยงมาก ได้แก่ มีความเชื่อร่วมกัน ระบบคุณค่าร่วมกัน

การทำมาหากินที่สอดคล้องกับธรรมชาติ อาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ขนบธรรมเนียมประเพณี การละเล่นและกีฬา วรรณกรรม และศิลปะต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นพื้นฐานวัฒนธรรมเหล่านี้จะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา วัฒนธรรมจึงเป็นรากของสังคมที่เชื่อมโยงองค์ประกอบของวิถีชีวิตเข้ามาอย่างบูรณาการเพื่อการดำรงอยู่และวิวัฒนาการของคนและสังคมนั้น ๆ

เสรี พงศ์พิศ (2548) ได้ให้ความหมายของ ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ วิธีการ ผลงานที่คนไทยได้ค้นคว้า รวบรวม และจัดเป็นความรู้ ถ่ายทอด ปรับปรุงจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดผลผลิตที่ดี งดงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถนำมาแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตได้ โดยแต่ละหมู่บ้าน แต่ละชุมชนไทย ล้วนมีการทำมาหากินที่สอดคล้องกับภูมิประเทศ มีผู้นำที่มีความรู้ มีฝีมือทางช่าง สามารถประดิษฐ์สิ่งของต่าง ๆ ตลอดจนถึงตัดสินใจแก้ปัญหาของชาวบ้านได้ ผู้นำเหล่านี้เรียกว่า ประชาญชาชาวบ้านหรือผู้ทรงภูมิปัญญาไทย โดยสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะ คือ 1) ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม เป็นภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานด้านปัจจัย 4 และประกอบอาชีพต่าง ๆ 2) ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมแสดงออกมาในลักษณะจารีต ประเพณี ศิลปะ นันทนาการ ภาษา วรรณกรรมและการสื่อสารต่าง ๆ และ 3) ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติและสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้สะท้อนออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ

การที่สังคมไทยยอมรับและเปิดกว้างต่อภายนอก ทำให้การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็วไร้พรมแดน การรับวัฒนธรรมและค่านิยมใหม่ตามกระแสบริโภคนิยม ส่งผลให้เกิดการละเลยหรือละทิ้งของดี ความรู้ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิม อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังสามารถใช้จุดแข็งทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มาพัฒนาและต่อยอดสร้างประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย ประกอบกับผู้รู้ ประชาญชาและผู้นำชุมชนที่มีกระจายอยู่ทุกพื้นที่ มองเห็นจุดอ่อนของการรับวัฒนธรรมภายนอกมากเกินไป จนลืมนรากฐานหรือละเลยคุณค่าวัฒนธรรมและองค์ความรู้เดิม ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา และเห็นว่าคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น คติ ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิตแบบตะวันออกซึ่งเรียบง่าย ไม่ทำลายธรรมชาติ ไม่ฟุ่มเฟือย ประหยัด ฯลฯ เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงควรนำคุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีอยู่ปรับใช้ในบริบทของสังคมไทยสมัยใหม่ โดยนำความรู้ที่สั่งสมมาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ในขั้นตอนการผลิตหรือปรับรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ผู้บริโภคสมัยใหม่ยอมรับสะท้อนออกมาในรูปของสินค้าและบริการต่าง ๆ เช่น การแพทย์แผนไทย อาหารไทย การนวด ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ซึ่งนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่มีอยู่มาสร้างสรรค์คุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการอย่างหลากหลาย สามารถเปิดตลาดต่างประเทศทำให้ตลาดของผลิตภัณฑ์ในชุมชนกว้างขึ้น

คนไทยและสังคมไทยมีความตื่นตัว เห็นคุณค่าและประโยชน์ของทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยว่าสามารถนำมาใช้เสริมสร้างวิถีชีวิตของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและยั่งยืนได้ ประเทศไทยมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีผู้รู้ภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ มากมายกระจายอยู่ทุกพื้นที่ ถือเป็นจุดแข็งและโอกาสที่จะให้บุคคลเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา และสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย

สุมาลี สังข์ศรี (2548) กล่าวถึง ลักษณะของชุมชนว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้สำหรับสังคมไทย อาจจะเป็นชุมชนใหญ่หรือชุมชนเล็กและอาจจะอยู่ในเมืองชนบท เป็นชุมชนที่ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการเรียนรู้ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลากหลายประเภท และมีความต่อเนื่อง โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กล่าวคือ จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ตามที่ได้ทำวิเคราะห์ กิจกรรมการเรียนรู้จะผสมผสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนจัดโดยใช้ทรัพยากรในชุมชน โดยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วยการเรียนรู้ให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ภายใต้กระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทุกระยะ

สุวรรณี คำมั่น (2551) ยังได้กล่าวถึงลักษณะแนวโน้มของสังคมไทยที่พึงประสงค์ ใน 3 ลักษณะ คือ

1. **สังคมแข่งขัน** เป็นสังคมยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ ที่ใช้ความรู้เป็นตัวขับเคลื่อนหลัก ที่คนในสังคมจะต้องเข้าถึงความรู้ที่หลากหลาย และลดช่องว่างทางความรู้ในสังคมยกระดับคุณธรรมจริยธรรมนำไปสู่สังคมสันติสุข สามารถสร้างผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ร่วมกับความรู้และภูมิปัญญาไทยเพื่อยกระดับและสร้างมูลค่าในอุตสาหกรรมและการบริการ มุ่งพัฒนาทักษะและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อรองรับกระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยสังคมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ใฝ่เรียนรู้ และรักการอ่าน มีทักษะทางภาษา ทักษะด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ สามารถเข้าสู่สังคมท่วงโซ่โลกาภิวัตน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมุ่งสู่การมีความรู้เพียงพอที่จะปรับตนเองได้เร็วและทันท่วงที ให้มีความสามารถในการบริหารจัดการตนเองของชุมชน และความสมดุลของสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ตลอดจนมีการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยมาเป็นปัจจัยเสริมหนุนสังคมแข่งขัน

2. **สังคมสิทธิมนุษยชน** รัฐได้จัดให้มีการคุ้มครองสิทธิค่อนข้างทั่วถึง โดยเฉพาะการกำหนดให้มีกฎหมายการศึกษาแห่งชาติ และกฎหมายประกันสุขภาพแห่งชาติ ที่รัฐจะต้องจัดและดูแลอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ทั้งคนปกติ พิการ ยากไร้ และเพศ รวมทั้งการคุ้มครองคนพิการและเด็กด้อยโอกาส เป็นต้น ดังนั้น สังคมสิทธิมนุษยชนจึงเป็นสังคมที่สามารถนำประเด็นสิทธิมนุษยชนบูรณาการกับการจัดการศึกษาเพื่อเป้าหมายในการเสริมสร้างสิทธิมนุษยชนให้เกิดขึ้น โดยการจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้และเข้าใจถึงสิทธิมนุษยชน การเสริมสร้างศักยภาพของครูใน

การประยุกต์เรื่องสิทธิมนุษยชนในการเรียนการสอน การลดช่องว่างทางวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันในสังคม รวมทั้งการสนับสนุนการปฏิบัติที่ไม่ใช้ความรุนแรง เป็นต้น

3. สังคมพอเพียงกับวิถีชีวิตไทย สังคมพอเพียงในความหมายของการอยู่ร่วมกัน มีไม่ตรีจิตต่อกัน เป็นสังคม “รู้ รัก สามัคคี” ไม่เบียดเบียนและทำร้ายกัน เป็นแนวทางการพัฒนาที่กลับสู่สมดุลของสังคมตามแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ คุณธรรม ประกอบการตัดสินใจและการกระทำมีความเพียรที่นำไปสู่ความพอเพียง 7 ประการ คือ 1) ครอบครัพอพอเพียง 2) จิตใจพอเพียง 3) สิ่งแวดล้อมพอเพียง 4) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง 5) ปัญญาพอเพียง 6) ฐานวัฒนธรรมพอเพียง และ 7) มีความมั่นคงพอเพียง เป็นการพัฒนาการทำมาหากินของประชาชน โดยวิธีเรียบง่ายอย่างสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศน์โดยรวมของธรรมชาติ ตลอดจนสภาพสังคมชุมชน และการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ในขณะเดียวกันต้องเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วตามอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ควบคู่ไปกับการดำรงชีวิตตามวิถีชีวิตไทย ซึ่งมีแบบแผน ความเชื่อที่ศรัทธา ค่านิยม แล้วสะท้อนออกมาเป็นภาพของการดำรงชีวิต ครอบคลุมทั้งการแสดงออกทางสุนทรีย์ (งานศิลปะวัฒนธรรม) และความคิดที่พัฒนามาจากการพยายามเข้าใจโลกที่เป็นหลักของความรู้ (วิทยาศาสตร์) ที่รู้จักกันว่าเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภาพรวมของสังคม ในด้านสังคมที่พึงประสงค์ เป็นสังคมฐานความรู้ที่มีลักษณะการถ่ายทอดความรู้ที่เน้นการคิด วิเคราะห์ให้สามารถเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ด้วยปัญญาและสติ เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ที่สร้างโอกาสให้คนไทยทุกคนมีโอกาสและความเสมอภาคที่จะพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพและสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ในด้านสังคมที่ไม่พึงประสงค์ เป็นสังคมที่คนดำเนินชีวิตโดยขาดสติและปัญญา ขาดทักษะในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ขาดช่องทางที่เอื้ออำนวยให้เกิดการคิดเป็น ประยุกต์ใช้และทำความเข้าใจ ขาดการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ยุคแห่งการเรียนรู้ ทั้งนี้ได้วิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางสังคมไว้ว่า สังคมไทยมีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย โดดเด่น และมีเอกลักษณ์ นโยบายรัฐบาลเอื้อต่อการจัดการศึกษาสำหรับทุกคนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเป็นช่องทางสำคัญที่คนไทยในระดับชุมชนจะได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอย่างทั่วถึง เกิดความเท่าเทียมและเป็นธรรม ประกอบกับการเคลื่อนย้ายคนอย่างเสรีเป็นโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดวิทยาการ องค์ความรู้ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ยุคโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีสารสนเทศเปิดโอกาสให้การศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยพัฒนาอย่างกว้างขวาง ทำให้การพัฒนาคุณภาพทำได้ดีขึ้น อีกทั้งความตื่นตัว เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทำให้เกิดการศึกษา ค้นคว้าและพัฒนามากขึ้น

อย่างไรก็ตาม คนไทยขาดทักษะด้านการคิด วิเคราะห์อย่างเป็นระบบทำให้การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์มีน้อย ประกอบกับการศึกษาคุณภาพด้อย การจัดการองค์ความรู้ในระดับชุมชนไม่เป็นระบบ สถาบันหลักทางสังคมมีบทบาทน้อยในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และพัฒนาศักยภาพคนไทย นอกจากนี้คนไทยยังขาดความตระหนักในการดูแลสุขภาพตนเอง การเข้าถึงบริการทางการศึกษาของกลุ่มคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสยังไม่ครอบคลุม ขณะที่ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศได้นำวัฒนธรรมอันหลากหลายสู่สังคมไทย หากแต่คนไทยยังมีความรู้ไม่เพียงพอในการเลือกรับ และความทันสมัยที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ของคน ชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มีการเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งมิติตัวคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติตามหลักการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขณะเดียวกัน ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมในกระบวนการพัฒนาประเทศ

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศ

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม (2548) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้มีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) การกำหนดวัตถุประสงค์ ต้องกำหนดว่าพื้นที่นี้ต้องการจะพัฒนาอะไร 2) การกำหนดกลุ่มองค์กรหรือกรรมการที่รับผิดชอบ 3) การแสวงหาความร่วมมือเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ 4) การบริหารงานจัดกิจกรรม 5) การประเมินผลความสำเร็จของการทำกิจกรรมหรือโครงการ

สุมาลี สังข์ศรี (2548) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุมชน/เมืองแห่งการเรียนรู้สำหรับสังคมไทย ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน/เมืองแห่งการเรียนรู้สำหรับสังคมไทย ได้แก่ กำหนดนโยบายสังคมแห่งการเรียนรู้ให้ชัดเจน รมรณรงค์สร้างความเข้าใจแก่ประชาชน ทุกกลุ่มในเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตและสังคมแห่งการเรียนรู้ หากจุดเริ่มต้นในแต่ละชุมชน จัดตั้งกรรมการดำเนินงาน สร้างความสนใจในวงกว้าง พัฒนาบุคลากรที่จะเป็นผู้ดำเนินงานสังคมแห่งการเรียนรู้ วิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของสังคม จัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อใช้เป็นกรอบในการดำเนินงาน วิเคราะห์ศักยภาพของหุ้นส่วน ดำเนินการจัดสังคมแห่งการเรียนรู้ ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน ประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ สร้างเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้และหามาตรการในการระดมทุนจากแหล่งต่าง ๆ

นีออน พิณประดิษฐ์ และคณะ (2552) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การรวมกลุ่ม การกำหนดโครงสร้างบริหารจัดการ การได้มาและการพัฒนาความรู้ การดำเนินการ การบันทึกเก็บรักษาถ่ายทอดความรู้และหน่วยงานสนับสนุน

มิ่งขวัญ คงเจริญ (2553) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมายและวางแผน การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน การทำประชาคมเพื่อหาสาเหตุของปัญหา การจัดเวทีชาวบ้านให้ความรู้ความเข้าใจ การบันทึกการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ คณะกรรมการ คณะบุคคลหรือแกนนำ ในการสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน มีการติดตามผลการดำเนินงานและมีการสร้างความสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกหรือกลุ่มชุมชนอื่น ๆ

สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล (2554) ศึกษาวิจัยเรื่อง อนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน ผลการวิจัยพบว่า อนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชนจะไปส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในระดับบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชนและเครือข่ายสังคมอย่างมีคุณค่า ให้สามารถเข้าถึงความจริง ความดี ความงามที่มีอยู่ ยกระดับเสรีภาพและอิสรภาพทางการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน วิถีคิด ความเชื่อ ระบบคุณค่าและการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ นำไปสู่การแก้ปัญหาและสนองความต้องการโดยรวมอย่างสมดุล ยั่งยืนและมีความสุข อันเป็นกลไกการขับเคลื่อนชุมชนไปสู่วิถีการพัฒนาที่ถูกต้องเพื่อประโยชน์สุขร่วมกันอย่างแท้จริง

4.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

Kirkwood (1996) ศึกษาวิจัยเรื่อง Scotland as A Learning Society: Identity, Difference and Relatedness ผลการวิจัยพบว่า สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้คือความสนใจใคร่รู้ของคนในสังคมเกี่ยวกับเรื่องของตัวเอง ผู้อื่น สังคมโลกและการมีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย

Gorard, Furlong, Rees and Fevre (1997) ศึกษาวิจัยเรื่อง The Learning Society Patterns of Participation in Adult Education and Training ผลการวิจัยพบว่า สังคมเวลส์ รวมถึงสหราชอาณาจักรทั้งหมดมีสภาพเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ดี มีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนในสังคมอย่างต่อเนื่องและมีระดับการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการศึกษาต่อเนื่องและการฝึกอบรมอยู่ในระดับสูง

Casey (2006) ศึกษาวิจัยเรื่อง Towards A Learning Society: A Comparative Analysis of New Zealand and Australian Experiences ผลการวิจัยพบว่า ประเทศนิวซีแลนด์และออสเตรเลียยังไม่สามารถทำให้สังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริงเพราะยังมีความแตกต่างกันทางความเชื่อและวัฒนธรรม ซึ่งนักการศึกษาจะต้องศึกษาหาแนวทางการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ต่อไป

Lantz and Brage (2006) ศึกษาวิจัยเรื่อง Towards A Learning Society-Exploring the Challenge of Applied Information Literacy through Reality-Based Scenarios ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการสื่อสารภายในสังคมแบบใหม่นี้ เรียกว่า การศึกษาสารสนเทศแบบประยุกต์ องค์ประกอบหลักคือ การสื่อสารสาธารณะซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนในสังคมรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างถูกต้องและทั่วถึง ดังนั้นการสื่อสารภายในสังคมเป็นองค์ประกอบแรก ๆ ที่สำคัญในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้

Selwyn, Goral and Furlong (2006) ศึกษาวิจัยเรื่อง Adult Learning in Digital Age: Information Technology and the Learning Society ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมที่สำคัญในสังคมแห่งการเรียนรู้คือ รูปแบบของทุนทางสังคมและรูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมไม่ควรทำแบบตื่น คือ หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องเพียงเท่านั้น แต่การมีส่วนร่วมจะต้องเป็นเรื่องของคนทั้งสังคม ในส่วนของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่พบว่า ผู้เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคลเพิ่มมากขึ้นด้วย

Castro and Laszlo (2007) ศึกษาวิจัยเรื่อง Fostering A Sustainable Learning Society through Knowledge-Based Development ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาสังคมโดยใช้ความรู้เป็นฐานมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจอาจสร้างความแตกต่างทางสังคมได้ เช่น ฐานะ คุณค่าของชีวิต ระบบการสนับสนุนชีวิต เป็นต้น ดังนั้น เพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดความยั่งยืนจึงไม่ควรละเลยเรื่องเกี่ยวกับสังคมด้วย

Su, Ya - Hui (2007) ศึกษาวิจัยเรื่อง The Learning Society as Itself: Lifelong Learning, Individualization of Learning, and Beyond Education ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การศึกษาตลอดชีวิต การเรียนรู้ของบุคคลและการเรียนรู้ที่จะเรียนรู้

Lundvall (2010) ศึกษาวิจัยเรื่อง Scope, Style, and Theme of Research on Knowledge and Learning Societies ผลการศึกษาพบว่า ขอบเขตของการศึกษาเรื่องสังคมแห่งการเรียนรู้ต้องเป็นขอบเขตที่เชื่อมโยงศาสตร์ด้านสังคม ด้านเศรษฐศาสตร์และด้านการศึกษา เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม การมีปฏิสัมพันธ์ในสังคมเป็นเรื่องซับซ้อน สิ่งที่ต้องทำในสังคมฐานความรู้คือ การส่งเสริมการ

เรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยการนำตนเองและการส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมเพื่อช่วยพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกัน

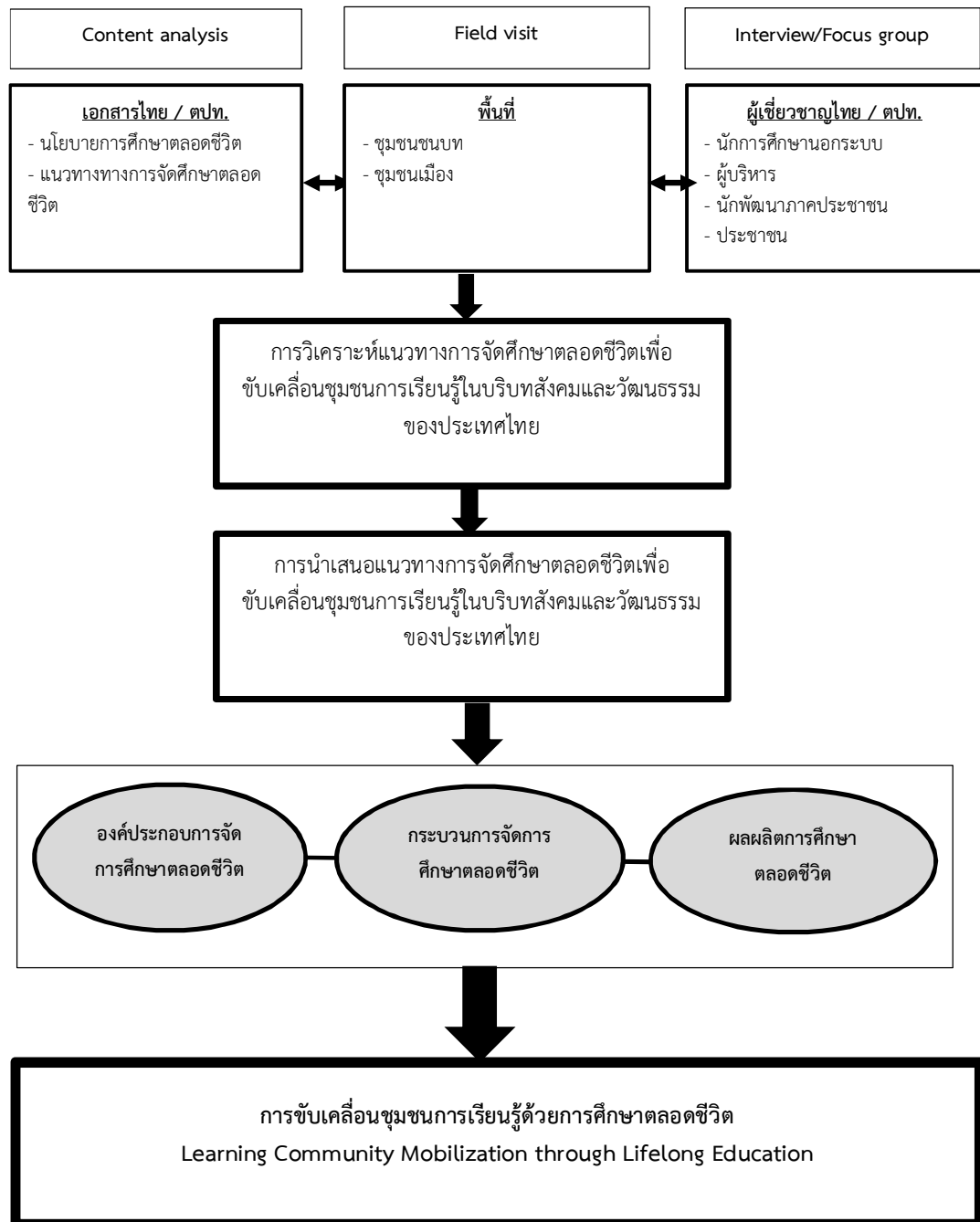
จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิตและชุมชนการเรียนรู้ พบว่า ชุมชนการเรียนรู้มีองค์ประกอบที่หลากหลายแตกต่างกันตามบริบทของสังคม แต่หัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนปกติเป็นชุมชนการเรียนรู้ได้คือ การศึกษาตลอดชีวิตที่ปรากฏอยู่ในชุมชน โดยชุมชนการเรียนรู้จะสนับสนุนให้คนทุกคน ทุกกลุ่ม ทุกวัยได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยไม่กำหนดว่าต้องเป็นการศึกษารูปแบบใด อาจเป็นการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย หรือแบบใดแบบหนึ่งหรือทุกรูปแบบผสมผสานกันได้

ตอนที่ 5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาที่ใช้กำหนดกรอบวิจัยออกเป็น 3 หัวข้อ คือ 1) แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต 2) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนการเรียนรู้ และ 3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยกำหนดเป็นกรอบในการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร

โดยผู้วิจัยแบ่งกระบวนการในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ออกเป็น 2 ขั้นตอน ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย โดยผู้วิจัยจะศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้คัดเลือกไว้ 2) นำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในชั้นแรกมาศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและสรุปผลทั้งหมด และสนทนากลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย โดยสรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ ดังนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย” การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน ดังนี้

1. การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ และ 2) ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

(1) เอกสารและงานวิจัยที่เลือกมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต้องมีเนื้อหาเกี่ยวกับแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2547 จนถึงพ.ศ. 2557 ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหา/ประเด็น โดยใช้แบบวิเคราะห์เอกสาร

(2) ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในประเทศและต่างประเทศต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานด้านการศึกษาตลอดชีวิต และ/หรือมีประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต การพัฒนาชุมชน และชุมชนการเรียนรู้ ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหา/ประเด็น โดยใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามปลายเปิด

3. เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1) แบบวิเคราะห์เอกสาร เพื่อใช้ในการศึกษาแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยในประเทศและต่างประเทศตามประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาในแบบวิเคราะห์เอกสาร

2) แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอย่างไม่เป็นทางการ

3) ประเด็นการสนทนากลุ่ม เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ กลวิธี ข้อคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม สำหรับการพัฒนาแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

4. ขั้นตอนในการจัดเก็บข้อมูล

1) ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

- คัดเลือกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิตและชุมชนการเรียนรู้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ระหว่างปี พ.ศ. 2547 จนถึง พ.ศ. 2557
- ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องการศึกษา
- สังเคราะห์องค์ความรู้ในประเด็นที่ต้องการศึกษา

2) ขั้นตอนเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนคือ 1) การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ/ชุมชนการเรียนรู้ต้นแบบ และ 2) การสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ/ชุมชนการเรียนรู้ต้นแบบ ผู้วิจัยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง โดยนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดทั้ง 2 แห่ง และทำการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants)

(2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

- กำหนดผู้ทรงคุณวุฒิที่ต้องการข้อมูล
- ส่งจดหมายเพื่อขอความร่วมมือและนัดหมายเพื่อสนทนากลุ่ม
- ดำเนินการจัดการสนทนากลุ่ม ตามประเด็นสนทนากลุ่ม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิธีการวิเคราะห์ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพทั้งจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) การศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา และวิธีอุปนัยเชิงวิเคราะห์ โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์ ลดทอนข้อมูล สกัดสาระ และสร้างข้อสรุป

(2) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยนำข้อมูลที่ได้จากการจัดบันทึกระหว่างการสัมภาษณ์ และข้อมูลที่ได้จากแถบบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ นำมาตีความข้อมูล และจัดหมวดหมู่ เปรียบเทียบข้อมูล และวิเคราะห์เนื้อหาด้านความหมายของคำพูด เพื่อสร้างความชัดเจนในความคิดเห็นที่เป็นทัศนคติ

(3) การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยนำข้อมูลที่ได้จากการจัดสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากแถบบันทึกเสียง นำมาตีความข้อมูล จัดหมวดหมู่ และสรุปข้อมูลภาพรวมในขั้นตอนสุดท้ายด้วยวิธีแบบอุปนัยคือ รวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปธรรมในรูปของความเรียง ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อมูลแยกย่อย มารวมเข้าด้วยกันเพื่อสร้างเป็นข้อสรุปเชิงนามธรรมในลักษณะของบทสรุปหรือแบบแผนของกระบวนการทางความคิดเกี่ยวกับแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

2) แผนการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์แนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อน
ชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่
เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ การลงพื้นที่ชุมชนการเรียนรู้ต้นแบบจำนวน 2 แห่ง จากการ
สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้งภายในและภายนอกชุมชนต้นแบบในประเทศไทย

ตอนที่ 2 ผลการนำเสนอแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อน
ชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยได้จากการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย และเพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

ตอนที่ 2 ผลการนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ การสำรวจพื้นที่จริงในชุมชนการเรียนรู้ต้นแบบจำนวน 2 แห่ง และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้งภายในและภายนอกชุมชนต้นแบบในประเทศไทย ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลบนฐานบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ในระหว่างปี พ.ศ. 2547 จนถึงพ.ศ. 2557 ประกอบด้วย สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2549) ชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2552) ศรีสว่าง เลี้ยววาริณ (2550, 2553) รักกิจ ศรีสรินทร์ (2554) สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล และคณะ (2555) สำนักงาน กศน. (2556, 2557) สุมาลี สังข์ศรี (2548, 2557) สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, (2557) สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล (2557) OECD (2004) UNESCO (2003, 2005) พบแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ดังนี้

แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

1.1 ความเป็นมาของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนานแล้วในแต่ละประเทศ แต่ได้เริ่มนำมากล่าวถึงและนำมาจัดทำนโยบายในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการปฏิบัติอย่างเป็นทางการกลางศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะในช่วงปี 1960 – 1970 เป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันทุกประเทศทั่วโลกมีการศึกษาตลอดชีวิตเป็นกรอบความคิดหลักในการจัดการศึกษาและถือเอาการศึกษาตลอดชีวิตเป็นปรัชญาสำหรับการจัดการศึกษาของสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ในประเทศไทย การศึกษาตลอดชีวิตเกิดขึ้นมานานแล้ว ในสมัยที่ยังไม่มีโรงเรียน การศึกษาจะเป็นลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษานอกระบบ ในสมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษาจะเกิดขึ้นที่บ้าน วัดและวัง โดยจะเป็นการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับการสื่อสาร หรือกิจกรรมารยาท และเป็นการฝึกอาชีพเฉพาะตามสำนักอาชีพต่าง ๆ มีการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งในยุคดังกล่าวนี้ยังไม่ปรากฏว่ามีการใช้คำว่าการศึกษาตลอดชีวิตอย่างเป็นทางการ

ในปี พ.ศ. 2472 ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีโรงเรียนแห่งแรกสำหรับราษฎรเกิดขึ้น ได้แก่ โรงเรียนวัดมเหยงคณ์ (วัดมเหยงคณ์พารามวริหาร) ซึ่งการศึกษาได้มีการเปลี่ยนรูปแบบมาเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนมากขึ้น การศึกษาที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการนี้เป็นการศึกษาสำหรับบุคคลที่อยู่ในวัยเรียน ยังไม่มีการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่อย่างเป็นทางการ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2483 จึงได้มีการจัดตั้งหน่วยงานกองการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเริ่มมีการจัดการศึกษาสำหรับคนวัยอื่นบ้างแล้ว แต่ทว่าก็ยังไม่ได้กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิต

ในปี พ.ศ. 2520 ได้มีแผนการศึกษาแห่งชาติ คือ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ซึ่งได้กล่าวถึง “การศึกษาตลอดชีวิต” ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยกล่าวถึงความมุ่งหมายของการศึกษาว่า “การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต” และจากแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 เป็นต้นมาก็ได้เริ่มมีการกล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิตอย่างกว้างขวาง ทั้งในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาตินโยบายพัฒนาการศึกษา จนกระทั่งประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในพระราชบัญญัติการศึกษานี้ ได้ถือว่าการศึกษาตลอดชีวิตเป็นกรอบในการจัดการศึกษาของประเทศ ดังที่ระบุไว้ในมาตรา 8 ว่า การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก “การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน”

หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2551 จึงได้มีพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 เกิดขึ้น ซึ่งในมาตรา 8 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้กำหนดว่าการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาม

อัยยาศัย ให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายต่างๆ โดยให้ความสำคัญต่อผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นสำคัญ

ในขณะนี้ (พ.ศ. 2556) ได้มีการจัดทำร่างพระราชบัญญัติการศึกษาตลอดชีวิต พ.ศ. ขึ้น เพื่อส่งเสริมให้การจัดการศึกษาของไทยมีความชัดเจนและเหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์และสถานะแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศและของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งการมีพระราชบัญญัติการศึกษาตลอดชีวิตนี้จะส่งผลให้การบริหารจัดการการศึกษาตลอดชีวิตมีความเป็นระบบและทั่วถึง ทั้งในแง่ของคุณภาพการศึกษาและการสร้างโอกาส สามารถกระจายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนทุกกลุ่ม ทุกวัย อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2549; สุมาลี สังข์ศรี, 2557; สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, 2557)

จะเห็นได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตในประเทศไทยเกิดขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต โดยเป็นการศึกษาตามอัยยาศัยและการศึกษานอกระบบ อาทิ ในสมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ตอนต้น การศึกษาจะเกิดขึ้นที่บ้าน วัด และวัง มีผู้อาวุโสเป็นผู้อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการสื่อสาร กริยามารยาท ความประพฤติปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณี และทักษะวิชาชีพ ลักษณะการเรียนรู้เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้มีประสบการณ์ เช่น ครอบครัว เพื่อนบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้สูงอายุ เป็นต้น คำว่าการศึกษาตลอดชีวิตยังไม่ปรากฏอย่างเป็นทางการ กระทั่งสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ในปี พ.ศ. 2427 จึงได้มีโรงเรียนแห่งแรกสำหรับราษฎรขึ้น การศึกษาจึงเปลี่ยนรูปแบบมาเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนมากขึ้น การศึกษาที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการนี้เป็นการศึกษาสำหรับบุคคลที่อยู่ในวัยเรียนคือตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงอุดมศึกษา ยังไม่มีการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่อย่างเป็นทางการ จนกระทั่ง พ.ศ. 2483 จึงได้มีการจัดตั้งหน่วยงานกองการศึกษาผู้ใหญ่รับผิดชอบจัดการศึกษาให้แก่ผู้ใหญ่ ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่ามีการจัดการศึกษาสำหรับคนวัยอื่น แต่ก็ยังไม่มีการกล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิต ในปี พ.ศ. 2520 ได้มีแผนการศึกษาฉบับใหม่โดยปรับจากแผนการศึกษา พ.ศ. 2503 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 นี้ได้มีการกล่าวถึง “การศึกษาตลอดชีวิต” เป็นครั้งแรก โดยได้กล่าวไว้ตั้งแต่ความมุ่งหมายของการศึกษาว่า “การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต” ในแผนการศึกษาฉบับนี้มีการศึกษาในระบบโรงเรียนตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษาดังเช่น แผนการศึกษาฉบับก่อน ๆ แต่ที่แตกต่างคือ เปลี่ยนจากการศึกษาผู้ใหญ่มาเป็นการศึกษานอกโรงเรียน และเป็นการจัดการศึกษานอกโรงเรียนให้กับคนทุกช่วงอายุ ในส่วนของนโยบายการจัดการศึกษา ก็ได้กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อให้บุคคลมีโอกาสดำเนินการศึกษาตลอดชีวิตจากแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ได้มีการกล่าวถึง การศึกษาตลอดชีวิตอย่างกว้างขวาง ทั้งในแผนพัฒนาการศึกษา ทั้งในนโยบายพัฒนาการศึกษา ในการประชุมสัมมนาและได้นำไปสู่การปฏิบัติอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งประเทศไทยได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษา

แห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับนี้ได้ถือว่าการศึกษาตลอดชีวิตเป็นกรอบในการจัดการศึกษาของประเทศสืบต่อมาถึงปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ ควรเป็นการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้า และพัฒนาการอย่างต่อเนื่องของบุคคล ช่วยให้บุคคลสามารถแก้ปัญหาและเรื่องต่าง ๆ ของชีวิต เตรียมบุคคลสำหรับโอกาสในการทำงานในปัจจุบัน และในอนาคต การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมมิติที่หลากหลาย ทั้งมิติด้านปรัชญา ระบบการศึกษา ทางเลือกใหม่ทางการศึกษา และยุทธศาสตร์สำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตย การศึกษาตลอดชีวิตต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีสมดุลงานแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสม ดังนี้สามารถเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to Know) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นองค์ความรู้ที่สำคัญ การแสวงหาและการใช้ความรู้ เป็นการพัฒนาความจำ จินตนาการ การให้เหตุผล รวมทั้ง ความสามารถในการคิดอย่างไตร่ตรองและลึกซึ้ง อยู่บนหลักเหตุและผล รวมทั้งการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เป็นกระบวนการของการค้นพบ" ซึ่งใช้เวลาและการเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับ ข้อมูล ความรู้ และสิ่งต่าง ๆ รอบตัว จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ที่ชอบแสวงหาความรู้ตลอดเวลา ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อปฏิบัติจริง (Learning to Do) โดยเน้นการพัฒนาทักษะ พัฒนาสมรรถนะ และศักยภาพของบุคคลให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างดี โดยผู้ที่เรียนรู้จะต้องมีความพร้อมที่จะเสี่ยงและกล้าแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ได้ การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to Be) เป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเรียนรู้ทักษะชีวิตและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตทุกด้าน และการปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นการเรียนรู้ที่ผ่านการขัดเกลาจากกระบวนการ การได้มาซึ่งความรู้ การฝึกทักษะและการตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ การศึกษาตลอดชีวิตต้องมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to Live Together) เน้นการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ พึ่งพากัน เคารพถึงคุณค่าและวัฒนธรรมของแต่ละคน มีความเข้าใจตนเองและผู้อื่น จะเห็นได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตมุ่งเน้นให้คนคิดเป็น มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ซึ่งต้องเริ่มจากการฝึกให้เป็นคนมีจิตวิเคราะห์ (Analytic Mind) ช่างสังเกต ช่างสงสัย มีความสามารถในการตั้งคำถาม และใช้หลักตรรกในการหาคำตอบ ซึ่งความสามารถดังกล่าวเป็นกุญแจไปสู่ความรู้ พัฒนาคนให้มีความรู้และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเบื้องต้น การศึกษาที่เปิดโอกาสให้มีการพิจารณา ตรวจสอบปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนและสังคม ตลอดจนจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่ประกอบด้วยการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยต้องสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพพลเมืองที่ดี (Active Citizen) โดยเป็นคนที่มีความตระหนักในบทบาทและหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี มีภาวะผู้นำแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นผู้ที่มีความรู้และทักษะชีวิตที่จำเป็น อาทิ ทักษะด้านบริหารจัดการ ทักษะด้านการเงิน และทักษะด้านการปราศรัยต่อสาธารณชน โดยการฝึกการแสดงความคิดเห็นต่อชุมชน การรับใช้และการทำงานเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น

1.3 หลักการของการศึกษาตลอดชีวิต

หลักการของการศึกษาตลอดชีวิตตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดบทบาทบัญญัติในการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยมีหลักการที่สำคัญ ประกอบด้วย 1) เพิ่มโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีคุณภาพให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง 2) สนองความจำเป็นและความต้องการในการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชน 3) พัฒนาคูณภาพและมาตรฐานการศึกษาตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง และ 4) ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมเป็นภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานการศึกษาตลอดชีวิต

ประกอบกับการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารงานวิจัย (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2549; ชูเกียรติ ลิสุวรรณ, 2552; รักรกิจ ศรีสรินทร์, 2554; สุมาลี สังข์ศรี, 2557; สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, 2557; OECD, 2004) พบหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต ดังนี้

1. การศึกษาไม่ได้สิ้นสุดลงเมื่อบุคคลจบการศึกษาจากสถาบันการศึกษา หากแต่การศึกษาเป็นกระบวนการตลอดชีวิตของบุคคลที่สามารถวางแผนเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมและแหล่งวิชาที่มีอยู่ในสังคมได้

2. การศึกษาตลอดชีวิตประกอบด้วยการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาที่ไม่เป็นทางการหรือตามอัธยาศัย

3. บ้านมีบทบาทสำคัญอันดับแรกในการให้การศึกษาตลอดชีวิตเปรียบเสมือนโรงเรียนแห่งแรก มีหน้าที่อบรมและให้การศึกษาเบื้องต้นแก่เด็ก และเป็นการวางรากฐานที่ดีให้แก่เด็กในการศึกษาตลอดชีวิต

4. ชุมชนเป็นแหล่งการศึกษาลำดับต่อมา เด็กจะได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากแหล่งการเรียนรู้หลากหลายประเภทในชุมชนของตน เช่น โรงเรียน สถานประกอบการ โรงพยาบาล วัด เป็นต้น

5. การศึกษาตลอดชีวิตจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและผสมผสานกันทั้งในแนวตั้งและแนวนอน แนวตั้ง หมายถึง ช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย บุคคลควรได้รับการศึกษาในทุกวัย ในทุกช่วงชีวิต และแนวนอน หมายถึง บุคคลควรได้รับการพัฒนาทุกด้านในช่วงชีวิตหนึ่ง ดังนั้น บุคคลควรได้รับการพัฒนาทุกประเภทและต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของตน

6. รัฐควรจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้กับประชาชนทุกคน และทุกกลุ่มเป้าหมายอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสในสังคม

7. การศึกษาตลอดชีวิตมีลักษณะยืดหยุ่นและหลากหลายในด้านเนื้อหา สื่อการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ ระยะเวลาที่ใช้ในการเรียน และกฎระเบียบต่าง ๆ เป็นต้น

8. เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาตลอดชีวิต คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิต

9. สิ่งที่สำคัญสำหรับการศึกษตลอดชีวิต คือ โอกาส แรงจูงใจ และความสามารถที่จะศึกษา โดยจะต้องสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่กลุ่มเป้าหมาย ให้เห็นถึงความจำเป็นของการศึกษาที่มีต่อชีวิต

10. การศึกษตลอดชีวิตเป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด ครอบคลุมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ทุกระดับ

11. บุคคลทุกเพศ ทุกวัย มีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ต้องจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพของบุคคลในขณะนั้น

12. ให้การเรียนรู้เรื่องของสภาพจริงและปัญหาที่จะต้องไปเผชิญเพื่อที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถพึ่งพาตนเองและแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้

13. การศึกษามีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อจะช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตและปรับตัวให้เข้ากับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในช่วงวัยได้อย่างเหมาะสม

14. การจัดการศึกษตลอดชีวิตให้สำเร็จและมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายทั้งรัฐบาล เอกชน สถาบันการศึกษา องค์กรท้องถิ่นและประชาชน

จะเห็นได้ว่า การศึกษตลอดชีวิตมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ เป็นการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุด มีความต่อเนื่อง ประกอบด้วยการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการพัฒนาบุคคลและชุมชน หลักการที่สำคัญของการจัดการศึกษตลอดชีวิตมุ่งให้ประชาชนมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตที่มีคุณภาพ เท่าเทียม และเสมอภาค จากการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของตนเอง จัดการศึกษาที่ครอบคลุมทั่วถึงทุกคนในแต่ละช่วงวัยตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น ด้วยการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้และพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

1.4 สภาพการณ์ของการจัดการศึกษาในประเทศไทย

การจัดการศึกษาในประเทศไทย มี 3 ลักษณะ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับการศึกษที่ต้องจัดให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่มากกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศโดยมีกลุ่มเป้าหมายกว่า 30 ล้านคน คือ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

จากการติดตาม และประเมินผลการปฏิรูปการศึกษาตั้งแต่ปี 2552 ในประเด็นการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยในปี 2549 ปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรวัยแรงงานอายุ 15-59 ปี คือ 8.7 ปี ซึ่งต่ำกว่าประเทศอื่น และต่ำกว่าเป้าหมายที่วางไว้ปี 2554 กำหนดไว้ 10 ปี ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าปีการศึกษาของประชากรอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเท่านั้น ส่งผลต่อการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และกระทบต่อ

ประสิทธิภาพแรงงานไทย นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลสะท้อนถึงสภาพการศึกษาตลอดชีวิตในหลายประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. ผลการสำรวจของสำนักงาน กศน. (พ.ย. 2552) มีคนไทยรู้หนังสือประมาณ 96 % ไม่รู้หนังสือ 4-5% หรือประมาณ 4 ล้านคน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกผู้สูงอายุที่ไม่รู้หนังสือและล้มการอ่านหนังสือมีประมาณ 3 ล้านคน กลุ่มที่ 2 เด็กและเยาวชนที่ขาดโอกาสทางการศึกษามีประมาณ 1 ล้านคน

2. การติดตามและประเมินผลการปฏิรูปการศึกษาตั้งแต่ปี 2552 พบว่า ด้านการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย แม้จะมีความก้าวหน้าจากเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้มีเครื่องมือมากขึ้นแต่ยังขาดเนื้อหา และวิธีการที่เหมาะสมที่จะทำให้มีสัมฤทธิ์ผลตามที่ควร อีกทั้งขาดการปรับปรุงกฎระเบียบที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองทำให้การศึกษาตลอดชีวิตยังไม่เป็นวิถีของคนในชาติ

3. ข้อมูลจากการสำรวจพฤติกรรมการอ่านของคนไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติที่ชี้ชัดถึงอุปสรรคสำคัญที่เป็นปัจจัยในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ของประเทศไทย ดังต่อไปนี้

3.1 ปี 2551 คนไทยอ่านหนังสือลดลงเป็น 66.3 % จาก ปี 2548 ซึ่งเป็น 69.1 %

3.2 ปี 2551 คนไทยอ่านหนังสือเฉลี่ย 39 นาทีต่อวัน ลดลงจากปี 2548 ซึ่งเป็น 46 นาทีต่อวัน

3.3 อัตราการซื้อหนังสือของคนไทย 2 เล่ม/ คน/ ปี หรือ 0.22% ของรายได้ต่อหัว (ปี 2550)

3.4 อัตราการอ่านหนังสือของคนไทยเฉลี่ย 5 เล่ม/คน/ปี

3.5 หนังสือที่ขายดีที่สุดในตลาด ได้แก่ หนังสือ ดารา นิยาย เรื่องย่อละครโทรทัศน์ กีฬา สุขภาพ คู่มือต่าง ๆ เป็นต้น

4. ผลการวิเคราะห์ปัญหาหลักการศึกษาดูตลอดชีวิตในไทยที่สำคัญ (สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2549; สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, 2557; สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล และคณะ, 2555; สุมาลี สังข์ศรี, 2557; สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2557) พบรายละเอียด ดังนี้

4.1 การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่ได้เอื้อต่อกลุ่มเป้าหมายเท่าที่ควร ในเรื่องของเวลา/ค่าใช้จ่าย ประเด็นเนื้อหาที่เรียนไม่เอื้อให้ผู้เรียนไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ครูใช้แนวการสอนแบบถ่ายทอดความรู้มากกว่าให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

4.2 การศึกษานอกระบบมีข้อจำกัดเรื่องปริมาณ เนื่องจากมีกลุ่มเป้าหมายจำนวนมาก แต่แหล่งการเรียนรู้มีจำกัด

4.3 การศึกษานอกระบบมีข้อจำกัดเรื่องคุณภาพ เรื่อง กิจกรรมการเรียนรู้ไม่สนองต่อความต้องการของผู้เรียน และกิจกรรมการเรียนรู้ให้ความรู้และทักษะไม่เพียงพอ

4.4 การมีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการศึกษายังมีน้อย แม้ว่าจะมีกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกลไกขับเคลื่อนหลักการและเจตนารมณ์ของกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

4.5 การจัดการศึกษาในช่วงหลังวัยเรียนจะมีรูปแบบที่ไม่เหมือนการเรียนในระบบโรงเรียน แต่จะต้องจัดให้เหมาะสมกับธรรมชาติของผู้ที่พ้นจากวัยเรียนมาแล้ว ซึ่งเรียกว่าการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การจัดการศึกษาแต่ละรูปแบบเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนมากที่สุดนั้น ต้องคำนึงถึงสภาพของสังคมที่อยู่อาศัยด้วย

4.6 การให้บริการการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสยังไม่ทั่วถึง การศึกษาตลอดชีวิตขาดเนื้อหาและวิธีการที่เหมาะสมที่จะทำให้มีสัมฤทธิ์ผลตามที่ควร ขาดการปรับปรุงกฎระเบียบที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้การศึกษาตลอดชีวิตยังไม่เป็นวิถีชีวิตของคนในชาติ

4.7 บุคลากรทางการศึกษายังเน้นบทบาทผู้จัดมากกว่าการเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา ยังหมายรวมไปถึงภาคีเครือข่ายขาดแรงจูงใจและความเข้าใจในบทบาทของตนเอง

5. จากการจัดอันดับประเทศไทย ของ UNDP ในปี 2553 โดยใช้ดัชนีระดับการพัฒนาคน (Human Develop Index) ปรากฏว่า ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 92 จาก 169 ประเทศ จัดอยู่ในกลุ่มประเทศด้อยพัฒนา ดัชนีการพัฒนามนุษย์วัดความสำเร็จโดยเฉลี่ยของแต่ละประเทศในการพัฒนามนุษย์สามด้านหลัก ๆ ได้แก่ การมีชีวิตที่ยืนยาวและมีสุขภาพดี ซึ่งวัดได้จากอายุขัย ความรู้ ซึ่งวัดได้จากการรู้หนังสือ (มีน้ำหนักเป็นสองในสามส่วน) และอัตราส่วนการเข้าเรียนสุทธิที่รวมกันทั้งระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา (มีน้ำหนักเป็นหนึ่งในสามส่วน) มาตรฐานคุณภาพชีวิต ซึ่งวัดได้จากผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product – GDP) ต่อหัว และความเท่าเทียมกันของอำนาจซื้อ (purchasing power parity – PPP)

จะเห็นได้ว่า ผลจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นเกี่ยวกับสถานการณ์และปัญหา แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน พบว่าควรมีการเพิ่มโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้มากขึ้น การพัฒนาศักยภาพคน และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้มีคุณภาพสามารถตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างแท้จริง นอกเหนือจากการปฏิบัติ การพัฒนากฎระเบียบข้อบังคับในเชิงนโยบายมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสังคมไทย เพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นจริงทั้งในระดับบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร และชุมชน อันเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.5 ลักษณะและแนวปฏิบัติของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตควรมีแนวปฏิบัติที่คำนึงถึงการเรียนเพื่อรู้ การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน และการเรียนรู้เพื่อชีวิต การเรียนเพื่อรู้โดยผสมผสานความรู้ทั่วไปที่กว้างขวางเพียงพอเข้ากับโอกาสที่จะศึกษาบางวิชาอย่างละเอียดลึกซึ้ง การเรียนเพื่อรู้ หมายถึง การฝึกฝนในวิธีเรียนรู้เพื่อจะ ได้ตัดวงจรประโยชน์จากการศึกษาไปจนตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง เพื่อจะได้ไม่เพียงแต่มีความชำนาญทางด้านวิชาชีพเท่านั้น แต่จะต้องสามารถรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ และปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะ ซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมและในการประกอบอาชีพ อาจเป็นการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียนจากสภาพในท้องถิ่นหรือประเทศนั้น ๆ หรืออาจเป็นการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน โดยใช้หลักสูตรซึ่งประกอบด้วยการเรียนในภาคทฤษฎี สลับกับการฝึกปฏิบัติงาน การเรียนรู้เพื่อจะอยู่ร่วมกัน เป็นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจผู้อื่น และตระหนักว่ามนุษย์เราจะต้องพึ่งพาอาศัยกัน ดำเนินโครงการร่วมกันและเรียนรู้วิธีแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ โดยชี้ให้เห็นว่าความหลากหลาย ความเข้าใจอันดีต่อกัน และสันติภาพ มีคุณค่าควรจะรักษาไว้ การเรียนรู้เพื่อชีวิต เพื่อจะได้สามารถปรับปรุงบุคลิกภาพของตนได้ดีขึ้น ดำเนินงานต่าง ๆ โดยอิสระยิ่งขึ้น มีดุลยพินิจ และความรับผิดชอบต่อตนเองมากขึ้น ในการจัดการศึกษา จะต้องจัดให้ครอบคลุมทุกด้าน คือ ด้านความจำ การใช้เหตุผล ความซาบซึ้งในสุนทรียภาพ สมรรถนะทางร่างกาย และทักษะในการสื่อสารกับผู้อื่น

ดังนั้น ในการดำเนินการจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้มีประสิทธิภาพควรมีแนวปฏิบัติ (สมาลีสังข์ศรี, 2557) ดังต่อไปนี้

1. เป็นการดำเนินการตลอดชีวิตของบุคคล
2. เป็นการจัดการที่มีการวางแผน ทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ
3. เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียนที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง
4. ใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท ทั้งแบบในระบบ นอกระบบและไม่เป็นทางการหรือตามอัยาศัย

โดยสรุป การศึกษาตลอดชีวิต เป็นเรื่องที่ทุกสังคมให้ความสนใจเพราะเป็นการจัดการเรียนรู้ที่สามารถให้ผู้เรียนพึ่งตนเองและไม่แยกห่างจากวิถีชีวิต อันส่งผลไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การเป้าหมายของสังคมแห่งการเรียนรู้ คือการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตขึ้นในชุมชน ซึ่งลักษณะและแนวปฏิบัติของการศึกษาตลอดชีวิตควรจะต้องพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้แก่ สภาพและข้อจำกัดของการจัดการศึกษาที่ผ่านมา นโยบายและเป้าหมายในการจัดการศึกษาของประเทศ สภาพและความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการจัดการศึกษา เป็นต้น

1.6 แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิต เป็นรูปแบบของการเรียนรู้ของมนุษย์ ที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของมนุษย์ ทุกคนนับตั้งแต่วัยแรกเกิดจนกระทั่งสิ้นชีวิต การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นสิ่งที่มาควบคู่กับสังคมมนุษย์ ซึ่งสามารถสรุปลักษณะสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต ดังนี้ การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการศึกษาของทุกคนตั้งแต่ก่อนวัยเรียน จากเด็กถึงวัยชราโดยมีจุดหมายเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในช่วงต่าง ๆ ของชีวิต เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้ทุกคนต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อปรับตนเองให้ก้าวทันในยุคของโลกาภิวัตน์ กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นบูรณาการและเชื่อมโยงการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกระบบ และการเรียนรู้ ตามอัธยาศัย กล่าวคือมนุษย์เรียนรู้จากกระบวนการสังคมประภทิต (Socialization) นั่นคือ เรียนรู้จากครอบครัวจนมาถึงการเรียนรู้จากสถาบันการศึกษาเพื่อนำผลของการเรียนรู้ไปพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ความร่วมมือจากทุกหน่วยงานในสังคม หน่วยงานต่าง ๆ อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ วัด สถานประกอบการ ที่ทำงาน ครอบครัว ชุมชน ตลอดจนสถาบันการศึกษา องค์กรต่าง ๆ อาสาสมัคร ฯลฯ เข้ามา มีบทบาทและมีส่วนร่วมต่อการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสังคม ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ตลอดจนสนองความต้องการเรียนรู้ของบุคคลวัยต่าง ๆ รูปแบบกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ต้องยึดหลักความเสมอภาค ยืดหยุ่น หลากหลาย ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ สอดคล้องกับวิถีชีวิต และสามารถสนองความต้องการของผู้เรียนทุกระดับ ยุทธศาสตร์ในการจัดกิจกรรมนั้นสามารถทำได้หลายวิธี โดยบูรณาการสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ ประเภทต่าง ๆ เช่น เรียนรู้จากครูผู้สอน วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ คอมพิวเตอร์ แบบเรียนสำเร็จรูป หนังสือพิมพ์ การประชุม การอบรม ฯลฯ เพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวงจรที่ไม่หยุดนิ่ง บุคคลสามารถเรียนรู้ได้อย่างสะดวก และนำความรู้ไปใช้ได้จริง ระบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ต้องดำเนินการตั้งแต่ระดับชาติ ระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น โดยมีกรอบแนวคิดและโครงสร้างในการปฏิบัติงานที่สอดคล้องกัน ตั้งแต่นโยบาย จุดมุ่งหมาย กลุ่มเป้าหมาย รูปแบบการจัดการ การวางแผน โครงสร้างการจ้ดองค์กร การบริหารงาน และการจัดการ ตลอดจนการจัดกิจกรรมที่ต้องคำนึงถึง วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ หลักสูตร ยุทธศาสตร์ในการเรียนรู้ สื่อ การวัดผล ประเมินผล เป็นต้น ทั้งนี้จะต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ (อุดม เขยกิจวงศ์, 2551)

แนวทางในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต มีรายละเอียด ดังนี้ (สำนักงาน กศน., 2556, 2557; สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, 2557 และสุมาลี สังข์ศรี, 2557)

1. การจัดการศึกษาสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความถนัด ความสนใจ ความแตกต่างของบุคคล และมีรูปแบบที่เหมาะสมตามสภาพและความจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย
2. การจัดการศึกษาต้องสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ
3. ภาคิเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต มีส่วนร่วมในการเสนอแนะในการจัดการศึกษา รวมทั้งกำหนดมาตรฐานการศึกษา

4. ผู้เรียน/ผู้รับบริการสามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต และปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

จะพบว่า ภาควิชาครูและผู้ที่เกี่ยวข้องควรตระหนักถึงแนวทางและการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่มีคุณภาพ เท่าเทียม และเสมอภาค จากการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลหรือผู้รับบริการ โดยการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาให้ชัดเจน ศึกษาวิเคราะห์และกำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน จัดการศึกษาทุกประเภทให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ จัดแหล่งการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย เปิดกว้างและประชาสัมพันธ์ผู้จัดการศึกษาตลอดชีวิตควรประสานความร่วมมือระหว่างกัน เนื้อหาหลักสูตรจะต้องเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน วิธีการให้การศึกษา หาความรู้ ควรมีความหลากหลายให้ผู้เรียนเลือกได้ตามความต้องการและความสะดวก ใช้สื่อและเทคโนโลยีช่วยในการจัดการศึกษาให้ครอบคลุมต่อเนื่องตลอดชีวิต พัฒนาคู่มือให้รู้บทบาทและมีทักษะในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต การวัดและประเมินผลควรใช้วิธีการที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายให้เป็นผู้ใฝ่รู้ สร้างนิสัยการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับประชาชน ส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้ประสบผลสำเร็จนั้น มีปัจจัยและเงื่อนไขที่สำคัญ อาทิ นโยบายของรัฐที่กำหนดกรอบการพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิตที่ชัดเจน เพื่อให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินตามนโยบายได้อย่างเหมาะสม การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติการ และประชาชน ในการตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และเชื่อมั่นในศักยภาพของบุคคลทุกคน พร้อมส่งเสริมองค์กรท้องถิ่นในการดำเนินการจัดการศึกษาตลอดชีวิต การแสวงหาความรู้และจัดแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ในแง่คุณภาพผู้เรียน คุณภาพครู คุณภาพสถานศึกษา คุณภาพการบริหารและการจัดการศึกษา คุณภาพสภาพแวดล้อม คุณภาพหลักสูตรและเนื้อหา การพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา ตลอดจนการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การส่งเสริมการประเมินการเรียนรู้จากประสบการณ์ ประเด็นเหล่านี้เป็นส่วนเกื้อหนุนให้สามารถจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเรียนรู้ที่ยั่งยืนของบุคคลได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ หากพิจารณาที่ระบบการศึกษาของประเทศไทย สามารถแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาตลอดชีวิตที่ประกอบด้วย การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคน ทั้งในด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ รวมทั้งพฤติกรรม เจตคติ ค่านิยม และคุณธรรม ตั้งแต่รากฐานชีวิตและต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย มีดังนี้

1. แนวทางการจัดศึกษาการศึกษาในระบบ

การศึกษาในระบบ (Formal Education) เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน โดยมีจุดมุ่งหมายหลักที่จะพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีคุณลักษณะที่พอเพียง และพร้อมทำหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคมในอนาคต การศึกษาในระบบมีความสำคัญยิ่งเนื่องจากผู้เรียนมีความพร้อมในการเรียนรู้ ดังนั้นจึงควรพัฒนาสาขาวิชาให้มีความหลากหลาย อาทิ สาขาวิชาที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานอย่างถ่องแท้ และมีความเป็นสหสาขาวิชาเรียนผสมผสานสาขาวิชาต่าง ๆ เน้นการเรียนวิทยาศาสตร์ในเชิงประยุกต์ เพิ่มความสำคัญของสาขาวิชาทางด้านสังคมศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และมนุษยศาสตร์ ผู้สอนควรมีประสบการณ์และมองเห็นโลกตามความเป็นจริง โดยสถาบันการศึกษาควรมีความยืดหยุ่น ขยายความร่วมมือและเปิดกว้างมากขึ้น นอกจากนี้ควรเพิ่มศักยภาพการศึกษาระดับอาชีวศึกษาสำหรับแรงงาน และช่างฝีมือและนักวิศวกรเป็นสำคัญ โดยเน้นเรื่องคุณภาพให้มากขึ้น

นอกจากนี้อาจนำแนวคิดเรื่อง การจัดการศึกษาโดยองค์กรในชุมชนมีส่วนร่วม การจัดการศึกษาโดยความร่วมมือระหว่างบ้าน-วัด-โรงเรียน หรือที่เรียกย่อ ๆ ว่า บวร ผลการจัดการศึกษาโดยความร่วมมือขององค์กรหลักทั้งสามของชุมชนแบบนี้ ส่วนดีคงมีอยู่บ้าง โดยเฉพาะประเด็นการตอบสนองความต้องการในการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในชุมชน และประเด็นการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนา อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการนำแนวคิดและหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-based Management) ตามแนวปฏิรูปการศึกษาไปใช้ในการจัดการ แต่สาระของกระบวนการเรียนรู้ (educational substance process) ก็ยังคงเหมือนเดิม จุดหมายหรือผลของการศึกษาก็ไม่ได้แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งคุณหมอประเวศ วะสี เห็นว่า เป็นเพราะสภาพแนวคิดที่ฝังแน่นในการจัดการเรียนรู้ ยังเป็นการเอาเนื้อหาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาความจริงของชีวิตและการอยู่ร่วมกัน หรือเอาสังคมเป็นตัวตั้ง ทำให้การศึกษาอยู่นอกสังคม ไม่เข้าใจว่าสังคมมีปัญหาอะไร การศึกษาไม่ได้ร่วมทุกข์ร่วมสุข ไม่รวมแก้ปัญหา อ่อนแอทางปัญญา ทั้ง ๆ ที่สังคมปัจจุบันเป็นระบบที่ซับซ้อน เชื่อมโยง เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ยากต่อความเข้าใจ และยากต่อการจัดการให้เกิดความก้าวหน้า อย่างสมดุลง และประเทศไทยยังไม่มีสมรรถนะเพียงพอที่จะเผชิญกับความซับซ้อนและความยากของปัญหาสังคมปัจจุบัน เรื่องที่ยากและซับซ้อนจะต้องใช้ความรู้และปัญญาเข้าไปแก้ไข

การสร้างสังคมความรู้และสังคมภูมิปัญญาคือ แนวทางสำคัญของแผนการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552) แต่สังคมภูมิปัญญาและสังคมความรู้ที่แท้จริงควรมาจากฐานรากของสังคม และการพัฒนาอย่างบูรณาการต้องเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง เพราะชุมชนคือ ฐานรากของประเทศ ถ้าชุมชนทั้งหมดเข้มแข็งทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การศึกษา ประชาธิปไตย ประเทศไทยก็จะมั่นคง (ประเวศ วะสี, 2555)

การจัดการศึกษาโดยใช้ฐานชุมชนหรือการจัดการศึกษาฐานชุมชน มีเป้าหมายและขอบเขตการเรียนรู้กว้างขวาง เป็นการเรียนรู้การสร้างฐานรากของชีวิตให้มั่นคง เพิ่มพูนความรู้ รักษาความดี ยึดหลักทำเพื่อส่วนรวม หมั่นฝึกหัดฝึกฝน ไม่ทำร้ายตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น แม้ในช่วงชีวิตจะล้มลุกคลุกคลาน แต่หากรากฐานมั่นคง การก่อร่างสร้างตัวคงมิใช่เรื่องเกินเอื้อม (นฤตย์ เสกธีระ, 2555) การจัดการศึกษาโดยใช้ฐานชุมชน หรือการศึกษาฐานรากแบบมีส่วนร่วมขององค์กรในชุมชน นับเป็นทางเลือกจุดเปลี่ยนประเทศไทย

2. แนวทางการจัดศึกษาการศึกษาในระบบ

การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นโดยมุ่งหวังพัฒนาความรู้ ความสามารถของคนให้มีพลังในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมประเทศชาติ จึงมีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม โดยอาจจำแนกลักษณะของการศึกษานอกระบบ ได้ดังนี้

การจัดการศึกษาเพื่อชดเชยโอกาส เป็นการเพิ่มโอกาสทางการเรียนรู้ให้แก่ผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบ ได้แก่ การจัดการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีหลักสูตรเทียบเท่ากับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งในปัจจุบันมีการปรับปรุงหลักสูตร และประยุกต์ใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ ให้สอดคล้องเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น การศึกษาทางไกล การศึกษาแบบกลุ่ม การประเมินเทียบระดับการศึกษา ตลอดจนการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์

การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งในระดับชาติและระดับบุคคล ได้แก่ การแก้ปัญหาการไม่รู้หนังสือของประชาชน การแก้ปัญหาความยากจน โดยใช้หลักสูตรการฝึกอาชีพระยะสั้น และโครงการพัฒนาชุมชนโดยรูปแบบต่าง ๆ เช่น โครงการส่งเสริมการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การจัดการความรู้ในชุมชน และการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตผ่านการฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ โดยมีเนื้อหามุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขภาพอนามัย การเมืองการปกครอง หน้าที่พลเมือง และทักษะชีวิต เป็นต้น

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อตอบสนองการเรียนรู้ของบุคคล โดยมุ่งเน้นกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งการฝึกอบรม หลักสูตรระยะสั้น e-learning กลุ่มสนใจ ค่ายวิชาการ เพื่อตอบสนองความต้องการหรือเพื่อเป็นงานอดิเรก

3. แนวทางการจัดศึกษาการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) เป็นกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคล ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส เป็นการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีรูปแบบและวิธีการหลากหลายโดยศึกษาจาก

บุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ ซึ่งปัจจุบันมีผู้จัดเป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดประชาชน แหล่งเรียนรู้และพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ การเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น Internet Website การทัศนศึกษา การจัดกลุ่มสนทนา เวทีชาวบ้าน เป็นต้น แม้ว่าคนไทยได้รับโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตมากขึ้น แต่การจัดการศึกษาตลอดชีวิตยังไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้สู่การใช้ประโยชน์ได้เท่าที่ควร การที่จะส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นปฏิรูปและส่งเสริมการศึกษาทุกระบบให้มีความสำคัญอย่างเท่าเทียมกันในทุกด้านเพื่อช่วยให้บุคคลได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคเท่ากันในรูปแบบที่เหมาะสมกลมกลืนกับสภาพการดำเนินชีวิตจริง บุคคลสามารถนำความรู้ ทักษะและเจตคติมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และการทำงานได้อย่างเหมาะสม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง และสังคมโดยรวม และการศึกษาตลอดชีวิตช่วยสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาระบบการศึกษาตลอดชีวิต โดยได้มีความพยายามเชื่อมโยงรูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยให้ต่อเนื่องสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ยังมีการเตรียมประชาชนและสังคมให้มีศักยภาพและความพร้อมซึ่งการศึกษาตลอดชีวิตจะเป็นกุญแจไปสู่ความสำเร็จของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมไทยได้ จะเห็นได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิต เป็นเรื่อง que ทุกสังคมให้ความสนใจเพราะเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนพึ่งตนเองและไม่แยกห่างจากวิถีชีวิต อันส่งผลไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ จะเห็นได้ว่า ทิศทางการพัฒนาและการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยนั้นเป็นไปเพื่อพัฒนาศักยภาพกำลังคนให้สามารถใช้ความรู้และภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตามแนวทางการพัฒนาประเทศ รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดภาคีเครือข่ายที่มีความพร้อม มีสิทธิและมีหน้าที่ร่วมรับผิดชอบการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต จะต้องพัฒนาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแบบองค์รวม โดยการบูรณาการทุกด้านเข้าด้วยกันอย่างสมดุล การจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมที่บูรณาการเข้าเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม และสามารถตอบสนองความต้องการและสอดคล้องกับสภาพของกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน สาระหลักสูตรมีความสอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาประเทศชาติที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546; สุมาลี สังข์ศรี, 2545, 2557; ศรีสว่าง เลี้ยววาริณ, 2550, 2553; พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551) พบแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่สำคัญที่สอดคล้องเชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย นั่นคือ การมุ่งเน้นที่การสร้างวิสัยทัศน์ของประเทศเพื่อกำหนดนโยบายและเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของประเทศ โดยเชื่อว่าการศึกษาจะเป็นปัจจัย

สำคัญของกระบวนการผลิต ซึ่งโครงสร้าง บทบาท รูปแบบกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการออกกฎหมาย จะมีลักษณะดังนี้

โครงสร้างและบทบาท จัดโครงสร้างองค์การบริหาร การเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกระดับ ตั้งแต่ ส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และ ท้องถิ่น ในรูปของคณะกรรมการ โดยร่วมมือกับกระทรวงต่าง ๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ความสำคัญกับหน่วยงานและส่วน ท้องถิ่นในการพัฒนาทักษะสมรรถนะของฝีมือแรงงาน เพื่อให้ประชาชนวัยแรงงานให้มีศักยภาพ สามารถแข่งขันในเวทีโลกได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในส่วนกลางเน้นการจัดทำยุทธศาสตร์ กำหนดนโยบาย มาตรฐานการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ตลอดชีวิต วิธีการวัดผลประเมินผล และการทำวิจัยเพื่อแสวงหานวัตกรรมใหม่ ๆ ทางการศึกษา/การเรียนรู้ตลอดชีวิต ตลอดจน การจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงานของหน่วยงานการศึกษาตลอดชีวิตในระดับท้องถิ่น หน่วยงานระดับท้องถิ่น ดำเนินงานในรูปของศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต หรือสถานศึกษาการศึกษาตลอดชีวิต โดยมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพของประชาชน โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานเครือข่ายและชุมชน

กลุ่มเป้าหมายและรูปแบบกิจกรรม หน่วยงานการศึกษาตลอดชีวิตจะดำเนินกิจกรรมตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น ตั้งแต่ก่อนปฐมวัย เสริมความรู้แก่เด็กและเยาวชนในระบบโรงเรียน ผู้ที่จบการศึกษาในสถานศึกษาเข้าโปรแกรมการศึกษาต่อเนื่อง แม้แต่ผู้ที่ยังไม่รู้หนังสือหรือการศึกษาภาคบังคับ เยาวชน และผู้ใหญ่ในวัยแรงงาน ตลอดจน ผู้สูงอายุ ฉะนั้น การบริการการศึกษาตลอดชีวิตแก่กลุ่มเป้าหมาย หลากหลาย รูปแบบกิจกรรมจึงสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายประเภทต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการฝึกอบรมประเภทต่าง ๆ เช่น อาชีพใหม่ ๆ อาชีพเสริมความรู้ใหม่ ๆ เป็นต้น กิจกรรมส่งเสริมทักษะชีวิต สุขภาพอนามัยทางร่างกายและทางจิต กิจกรรมเพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในประเทศ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในปัจจุบัน และอนาคต

นโยบาย ยุทธศาสตร์ และการออกกฎหมาย จากการนำเสนอตัวอย่างการจัดการศึกษาตลอดชีวิต หรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศต่าง ๆ ข้างต้น จะพบว่า ปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานให้สำเร็จ คือ การมี นโยบาย เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และพระราชบัญญัติ ซึ่งจะทำให้หน่วยงานต่าง ๆ สามารถดำเนินงานได้คล่องตัว แม้บางประเทศ ไม่มีกฎหมายการศึกษาตลอดชีวิต แต่มีการออกกฎหมายอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การออกกฎหมายก็เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้สามารถสนองความต้องการการเรียนรู้ของประชาชนนั่นเอง

จะเห็นได้ว่า รัฐบาลควรให้ความสำคัญการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ออกกฎหมาย และพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้อง อาทิ พระราชบัญญัติการศึกษาตลอดชีวิตที่มีความเป็น

ระบบ ชัดเจน มีการกำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์การศึกษาตลอดชีวิต ตลอดจนการกำหนดบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อแสวงหานวัตกรรมใหม่ ๆ โดยการดำเนินการวิจัย เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการศึกษา/การเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้ถูกต้อง เช่น การนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อการเข้าถึงแหล่งบริการการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ง่ายขึ้น การนำระบบ บัญชีการเรียนรู้ส่วนบุคคลมาใช้ เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมทางการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น ดังนั้น บทบาทการจัดการ ศึกษา/การเรียนรู้ตลอดชีวิตของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จะมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในส่วนกลางจะเน้นการกำหนด นโยบายด้านการศึกษาและด้านอื่น ๆ ร่วมกับกระทรวงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง นโยบายการศึกษาตลอดชีวิตจะมีลักษณะของการบูรณาการมากขึ้น ทำหน้าที่กำกับ ตรวจสอบ และประเมินคุณภาพให้ได้มาตรฐาน ตลอดจนการทำวิจัยเพื่อพัฒนางานการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เหมาะสมสำหรับหน่วยงานส่วน ระดับภูมิภาคและท้องถิ่นจะเป็นผู้ดำเนินการตามนโยบาย ยุทธศาสตร์ที่วางไว้ โดยดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานเครือข่าย และชุมชน ระดมสรรพกำลังในท้องถิ่นมาใช้อย่างเต็มที่

นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่จะมีผลต่อการจัดการศึกษาของสังคมไทย ซึ่งประกอบด้วยสภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในปัจจุบัน สภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการศึกษากฎหมาย และนโยบายทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง พบแนวทางสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ดังต่อไปนี้

3.1 ด้านนโยบายการศึกษาตลอดชีวิต แนวทางที่ควรดำเนินการมีดังต่อไปนี้

- 1) รัฐบาลควรจัดทำนโยบายการศึกษาตลอดชีวิตระดับชาติที่ชัดเจน เพื่อเป็นกรอบทิศทางการดำเนินงานจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับทั่วประเทศ
นโยบายดังกล่าวนี้ควรครอบคลุมการศึกษาตลอดชีวิตในภาพรวมและนโยบายสำหรับการจัดการศึกษาแต่ละประเภท เพื่อให้สัมพันธ์และส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต
- 2) รัฐบาลควรเผยแพร่นโยบายดังกล่าวไปสู่หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาทุกประเภทในทุกระดับ ทั้งระดับจังหวัด ระดับเขตพื้นที่ และระดับปฏิบัติ
- 3) มีการสนับสนุนและกำกับติดตามการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติโดยให้การสนับสนุนทรัพยากรอย่างเหมาะสมแก่หน่วยงาน หรือสถาบันที่จัดการศึกษาทุกประเภทอย่างเหมาะสมเพียงพอในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ

3.2 ด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต

- 1) กระทรวงศึกษาธิการควรสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตแก่สถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่จัดการศึกษาทุกประเภท ทั้งสถาบันที่จัดการศึกษาในระบบและหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 2) กระทรวงศึกษาธิการควรสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตแก่ประชาชนทั่วประเทศโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย

3.3 ด้านการบริหารจัดการ

1) กระทรวงศึกษาธิการควรกำหนดให้มีหน่วยงานกลางที่ดูแลและประสานงานศึกษาตลอดชีวิตของประเทศ หน่วยงานนี้ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศและสามารถกำหนดให้หน่วยงานที่รับผิดชอบการศึกษาแต่ละประเทศจัดการศึกษาประเภทนั้น ๆ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ภายใต้กรอบของการศึกษาตลอดชีวิต และมีการประสานติดตามให้เห็นภาพรวมการศึกษาตลอดชีวิต

2) นอกเหนือจากระดับกระทรวงหรือระดับชาติแล้ว ในระดับจังหวัด อำเภอและตำบลควรมีหน่วยงานกลางทำหน้าที่ดูแลการนำนโยบายการศึกษาตลอดชีวิตมาสู่การปฏิบัติ กำหนดแผนการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับระดับนั้น ๆ ประสานกับสถาบันและหน่วยงานที่จัดการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในการจัดการศึกษาภายใต้ นโยบายและแผนการศึกษาตลอดชีวิต

3) ในระดับตำบลแต่ละตำบล ควรมีหน่วยงานกลางดูแลการศึกษาตลอดชีวิต และหน่วยงานกลางประสานกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานผู้จัดการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนองค์กรท้องถิ่น ผู้แทนประชาชนเพื่อกำหนดแผนการศึกษาตลอดชีวิตของตำบล และกำหนดขอบเขตของการจัดการศึกษาทั้ง 3 ประเภทให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของประชาชนในตำบลนั้นๆ

3.4 ด้านเนื้อหาความรู้และวิธีการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต

1) เนื้อหาความรู้และทักษะที่จัดให้ประชาชนในแต่ละพื้นที่ เช่น ระดับตำบลควรจะสอดคล้องกับบริบท และสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ อย่างไรก็ตามประเด็นเนื้อหาเหล่านี้ เป็นประเด็นที่วิเคราะห์มาจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมกับสิ่งแวดล้อม และจากสิ่งที่กำหนดไว้ในกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานผู้จัดการศึกษาแต่ละรูปแบบ (การศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย) สามารถนำไปพิจารณาปรับให้เหมาะสมกับการศึกษาประเภทนั้น เนื้อหาและทักษะที่ควรจัดบริการประกอบด้วย

(1) เนื้อหาที่เป็นพื้นฐานจำเป็นในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การอ่าน การเขียน การคิดคำนวณเบื้องต้น การติดต่อสื่อสาร

(2) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนมีความรู้และทักษะที่เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การประกอบอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มพูนรายได้

(3) ความรู้ข้อมูลข่าวสารทั่วไปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

(4) เนื้อหาเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่พบในการดำเนินชีวิตประจำวัน สังคมสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเผชิญปัญหาและแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

(5) ความรู้และทักษะที่จะเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ เช่น ความรู้และทักษะทางด้านภาษาด้านคอมพิวเตอร์ การใช้เครื่องมือในการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งข้อมูล

2) วิธีการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ถึงแม้ว่าการจัดการศึกษาแต่ละรูปแบบจะมีวิธีการเฉพาะที่แตกต่างกัน แต่ในที่นี้ผู้เขียนขอเสนอวิธีการหลัก ๆ ที่หน่วยงานผู้จัดการศึกษาแต่ละรูปแบบจะนำไปปรับใช้ดังนี้

(1) เน้นการให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้ ฝึกทักษะในการแสวงหาความรู้ มากกว่าการให้เนื้อหา

(2) ใช้วิธีการให้ความรู้ที่หลากหลาย

(3) ให้ความสำคัญยัดย่นทั้งด้านวิธีเรียน เวลาเรียน สถานที่เรียน

(4) ให้ผู้เรียนมีอิสระที่จะเลือกเรียนในสิ่งที่ตนต้องการหรือสนใจ รวมทั้งเลือกวิธีเรียนที่ตนถนัดและพร้อม

(5) เน้นการเรียนรู้มากกว่าการสอนหรือการบอกความรู้

(6) จัดการเรียนรู้ให้ผสมกลมกลืนกับการดำเนินชีวิต

(7) สถานศึกษาหรือแหล่งความรู้ควรเปิดกว้าง ยืดหยุ่น ลดระเบียบขั้นตอนในการเข้าถึง

(8) เน้นการเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติ การเผชิญปัญหา เผชิญสถานการณ์จริง

3.5 ด้านการจัดแหล่งการเรียนรู้การเผยแพร่ และการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ มีข้อเสนอ ดังนี้คือ

1) กระทรวงศึกษาธิการควรส่งเสริมให้มีการจัดแหล่งการเรียนรู้หลากหลาย ประเภททั้งในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ศูนย์วิทยาศาสตร์ ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ที่อ่านหนังสือในชุมชน ฯลฯ

2) หน่วยงานผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาแต่ละรูปแบบ ควรนำองค์ความรู้ ข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนมาเผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ CD VCD อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

3) ในแต่ละชุมชน เช่น ระดับตำบลหรือระดับหมู่บ้าน นอกจากส่งเสริมให้มีการจัดแหล่งเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ แล้วหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีบรรยากาศของการเรียนรู้ เช่น นิทรรศการ การบรรยาย การฝึกวิชาชีพโดยให้มีกิจกรรมหลากหลายและมีความต่อเนื่อง

3.6 ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่าย

1) ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในแต่ละตำบลหรือระดับหมู่บ้านถึงแม้จะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษาแต่ละรูปแบบแล้ว ควรเชิญชวนให้ประชาชนทุกกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น ร่วมเป็นกลุ่มวางแผนกิจกรรม ร่วมจัด ร่วมประชาสัมพันธ์ ร่วมสนับสนุน ร่วมติดตามผล และเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรม หน่วยงานควรให้มีคณะกรรมการการศึกษาตลอดชีวิตที่มาจากตัวแทนประชาชน และสนับสนุนให้ประชาชนเป็นผู้ดูแลการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชนของเขาเองในที่สุด

2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่ายทุกประเภททั้งภาครัฐ เอกชน องค์กร ท้องถิ่น องค์กรศาสนา องค์กรสาธารณกุศล ควรพยายามส่งเสริมให้เครือข่ายเป็นผู้จัดกิจกรรม การศึกษามากกว่าหน่วยงานผู้รับผิดชอบเป็นผู้จัดเอง (ในบางประเทศ หน่วยงานผู้รับผิดชอบจัดเอง เพียงร้อยละ 30 ส่งเสริมหน่วยงานเครือข่ายจัดร้อยละ 70)

3.7 ด้านการนำความรู้และประสบการณ์ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ เนื่องจากในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต่างมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ประชาชนของตนและมีกลยุทธ์ มีรูปแบบการจัดการกิจกรรมที่มีประโยชน์หลายเรื่องที่น่าจะนำมาประยุกต์ใช้ หน่วยงานผู้รับผิดชอบควรศึกษาและพิจารณาประยุกต์ใช้ เช่น การส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในครอบครัว การสร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ การเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ การสะสมหน่วยกิต (credit bank) การจัดการศึกษาให้แก่ผู้ทำงานในสถานประกอบการ (มหาวิทยาลัยอุตสาหกรรม) การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในการร่วมจัดการศึกษาตลอดชีวิต เป็นต้น

ตอนที่ 2 ผลการนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

ผลการนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยได้จากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลที่ได้กับผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยพบประเด็นแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ดังนี้

ผลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ทรงคุณวุฒิ พบแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย เช่น การจัดการศึกษาสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความถนัด ความสนใจ ความแตกต่างของบุคคล และมีรูปแบบที่เหมาะสมตามสภาพและความจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย การจัดการศึกษาต้องสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ ภาศึเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต มีส่วนร่วมในการเสนอแนะในการจัดการศึกษา รวมทั้งกำหนดมาตรฐานการศึกษา และผู้เรียน/ผู้รับบริการสามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต และปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในที่นี้ขออธิบายเนื้อหาตามคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ดังนี้

ปรัชญา แนวคิด และหลักการศึกษาลดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้

ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า การศึกษาลดชีวิตเป็นแนวความคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชนเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล อันเป็นผลมาจากการได้รับความรู้ ทักษะ หรือประสบการณ์จากการศึกษาหรือจากกิจกรรม จากการศึกษาที่แสวงหาความรู้ และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา เพราะมนุษย์สามารถเรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคมได้ทุกช่วงเวลา เช่น จากการประกอบอาชีพ การเล่น การพักผ่อน การเข้าร่วมพิธีกรรม และการสมาคม เป็นต้น การจัดการศึกษาเน้นการเรียนรู้เป็นศูนย์กลาง (ผู้เรียน) เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ชุมชนการเรียนรู้ต้องลงมือปฏิบัติเรื่อยไปจนตลอดทั้งชีวิต และหลักการของการศึกษาลดชีวิตที่สำคัญควรเป็นการเพิ่มโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีคุณภาพ ให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง ตอบสนองความจำเป็นและความต้องการในการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชน การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาลดชีวิตอย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมเป็นภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานการศึกษาลดชีวิต

การศึกษามีความจำเป็นสำหรับบุคคลในทุกช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งบุคคลมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต การศึกษานั้นมิได้สิ้นสุดเมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา การศึกษาลดชีวิตจึงเป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด กล่าวคือ เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการศึกษาทุกประเภท ทุกระดับ การศึกษาลดชีวิตมีหลักการสำคัญที่มุ่งเน้นความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา การศึกษาลดชีวิตจึงมีความยืดหยุ่น หลากหลายทั้งรูปแบบและวิธีการ เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถที่จะเรียนรู้ได้ ทุกสถานที่ ทุกเวลา ดังนั้น เป้าหมายของการศึกษาลดชีวิต จึงมุ่งเน้นเพื่อสร้างแรงจูงใจให้บุคคลในทุกช่วงวัยให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ มีการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ให้ผสมกลมกลืนไปกับการดำเนินชีวิต ให้อิสระแก่บุคคลในการเลือกสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้ สามารถเลือกวิธีเรียนที่เหมาะสมกับความสามารถของตน

นอกจากนี้ การศึกษาลดชีวิตยังมุ่งเน้นให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ พัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ สิ่งที่ให้บุคคลเรียนรู้ควรสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตควรได้รับประกอบด้วยความรู้ และทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพ รวมทั้งทักษะในการแสวงหาความรู้ หรือมีเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ต่อไป การศึกษาลดชีวิตเกิดขึ้นได้ทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน ที่สถาบันการศึกษา ที่ทำงาน สวนสาธารณะ และในชุมชน ดังที่ สุมาลี สังข์ศรี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “หลักการที่เหมาะสม ได้แก่ หลักการที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน หลักความเสมอภาคในการศึกษา และหลักการมีส่วนร่วม” อาจารย์ปาน กิมปี กล่าวว่า “ต้องยึดชุมชนเป็นฐาน พื้นฐานความเชื่อ “คิดเป็น” การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) All for education, Education for all โดยรวมสามารถเชื่อมโยงได้ว่าเรื่องของชุมชนต้องยึดชุมชนเป็นฐาน มีปัญหา มีความต้องการอย่างไร ต้องการขับเคลื่อนเรื่องอะไร ให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อให้บรรลุสิ่งนั้น (education for all) และ ทุก ๆ ส่วนของชุมชนจะต้องมีส่วนในการจัด

กระบวนการเรียนรู้ (all for education) การเรียนรู้ของชาวบ้านจะเป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการคิดเป็น” และ วิกร ตัณฑวุฑโฒ (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “Community ในที่นี้มองในมิติของหน่วยทาง Social จริง ๆ ไม่ใช่ตามกฎหมาย สมาชิกในหน่วยทางสังคม ที่เรียกว่า ประชาชนนี้มี learning เกิดขึ้น และมีความต้องการที่จะเรียน สำนึกของการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลจะเป็นประโยชน์ แต่ก็ยังเป็นประโยชน์ต่อบุคคลซึ่งบางครั้งอาจส่งผลต่อชุมชน ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาในภาพรวมชุมชนก็มีความต้องการที่จะให้สมาชิกต้องเรียนรู้ ฉะนั้นจะเน้นเพียงบุคคลอย่างเดียวไม่ได้ ต้องทั้งชุมชนและสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก แต่ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น (ภายนอก) ด้วย เป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้นที่ประกอบด้วยชุมชนย่อยๆ”

นอกจากนี้ ชลทิพย์ เอี่ยมสำอาง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวไว้ว่า “ทำอย่างไรให้เด็ก เยาวชน และประชาชนโดยทั่วไปได้ใช้เวลาทั้งชีวิตเพื่อการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และทุกสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้วสามารถนำมาเป็นประสบการณ์ได้ตลอดไป” ดังนั้น ด้านปรัชญา แนวคิด และหลักการศึกษาดูตลอดชีวิต หลักการใช้ชุมชนเป็นฐาน หลักความเสมอภาคในการศึกษา และหลักการมีส่วนร่วมโดยการยึดชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา การศึกษาต้องยึดหลักความต้องการ ความสนใจในการเรียนรู้ของบุคคล การจัดการศึกษาที่เน้นการเรียนเป็นศูนย์กลาง (ผู้เรียน) เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ชุมชนการเรียนรู้ต้องลงมือปฏิบัติ สร้างสรรค์ และมีกิจกรรมทางการปฏิบัติ ที่มุ่งเน้นทั้งกลุ่มและบุคคลอย่างมีส่วนร่วม

การจัดการเรียนรู้กับการสร้างเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้

ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า การจัดการเรียนรู้มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต การสร้างเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตต้องสร้างการมีส่วนร่วมของทุกคนที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมที่ทุกหน่วยงานและองค์กรที่เป็นเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกันจัดการศึกษาในชุมชน และชุมชนก็มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ดังที่ สุมาลี สังข์ศรี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) อธิบายว่า “การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่จะเชิญชวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้สนใจให้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มา share หรือแบ่งปันองค์ความรู้ ตลอดจนมีการรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชน ดังนั้นจึงเป็นแนวทางที่จะสร้างเครือข่ายระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจ/หากมีการจัดการความรู้อย่างต่อเนื่องและขยายองค์ความรู้ที่จะเป็นการช่วยขยายเครือข่ายให้กว้างขึ้น” อาจารย์ปาน กิมปี กล่าวว่า “เครือข่ายการเรียนรู้จะมีเครือข่ายที่เป็นองค์กร บุคคล มีส่วนเข้ามาเป็นเครือข่ายกันก่อน แล้วจึงพัฒนามาสู่ knowledge sharing มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์กัน เกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมขึ้น แล้วทำให้เกิด knowledge vision (เช่น มี vision ที่จะทำให้ชุมชนปลอดอบายมุข ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนเป็น green village สร้างสวัสดิการชุมชน ฯลฯ) แล้วเครือข่ายเกิดกระบวนการ knowledge sharing ต่อเนื่องจนสามารถทำให้ vision ก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ แล้วสามารถได้ knowledge assets เป็นช่วง ๆ

การขยายกิจกรรมการเรียนรู้เกิดคลื่นของการเรียนรู้ การจัดการความรู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้เพราะการจัดการความรู้เป็นการรวบรวมเอาความรู้ที่ฝังอยู่ในคน และความรู้ที่ชัดแจ้งมาจัดการให้เป็นระบบ และจัดเก็บไว้ในรูปแบบต่าง ๆ แล้วมาทบทวน กลั่นกรอง ให้มีความทันสมัย และจัดช่องทางเผยแพร่ความรู้ทางช่องทางต่าง ๆ ที่หลากหลาย เพื่อให้บุคคลสามารถเข้าถึงความรู้ได้สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมให้บุคคลมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น กิจกรรมชุมชนนักปฏิบัติ ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเป็นการสร้างเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้เนื่องจากกิจกรรมชุมชนนักปฏิบัติจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันขึ้น มีการทำความรู้จักในชุมชนอย่างกว้างขวางนำความรู้ที่ได้แลกเปลี่ยนกันไปปฏิบัติ และนำเอาประสบการณ์ที่ได้มาพูดคุยปรับปรุงกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาแนวทางการปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ ให้ดียิ่งขึ้น ดังที่ สุมาลี สังข์ศรี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวไว้ว่า “สำรวจองค์ความรู้ของชุมชน รวบรวมองค์ความรู้ของชุมชนในรูปแบบสื่อต่าง ๆ จัดกิจกรรมเผยแพร่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้”

นอกจากนี้ ในการสร้างเครือข่ายมีแนวทาง ขึ้นวางแผน สำรวจข้อมูล ศึกษาความต้องการ ลำดับความสำคัญและตัดสินใจเลือกกิจกรรมปฏิบัติ ขึ้นดำเนินการ ประสานเครือข่าย ระดมกำลัง ร่วมกันจัดโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ขึ้นติดตามและประเมินผล ร่วมกันติดตามและประเมินผล โดยที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินด้วย โดยชุมชนต้องมีการตกลงผลประโยชน์ร่วมของการเรียนรู้และสร้างเครือข่าย ลดการแข่งขันเป็นร่วมมือ ประชุมตกลงทำงานร่วมกัน ซึ่งแนวทางการจัดการความรู้ในการสร้างเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ มีดังนี้ 1) กรณีเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง เผยแพร่ความรู้ให้ชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายด้วยวิธีการ การเล่าเรื่อง การจัดทำเป็นเอกสาร การใช้ฐานความรู้ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การแบ่งปันความรู้ผ่านอินเทอร์เน็ต 2) กรณีเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในคน จัดทำเป็นระบบ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ชุมชนนักปฏิบัติ การประกวดแนวปฏิบัติที่ดี เวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ การสอนงาน ระบบพี่เลี้ยง ทีมข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม การสับเปลี่ยนงาน การยืมตัวบุคลากรมาช่วยงาน ดังที่ ปาน กิมปี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวไว้ว่า “คำตอบเหมือนกับข้อ 2 (เครือข่ายการเรียนรู้ จะมีเครือข่ายที่เป็นองค์กร บุคคล มีส่วนเข้ามาเป็นเครือข่ายกันก่อน แล้วจึงพัฒนามาสู่ knowledge sharing มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์กัน เกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมขึ้น แล้วทำให้เกิด knowledge vision (เช่น มี vision ที่จะทำให้ชุมชนปลอดอบายมุข ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนเป็น green village สร้างสวัสดิการชุมชน ฯลฯ) แล้วเครือข่ายเกิดกระบวนการ knowledge sharing ต่อเนื่อง จนสามารถทำให้ vision ก้าวหน้าไปเรื่อยๆ แล้วสามารถได้ knowledge assets เป็นช่วง ๆ จนกระทั่งบรรลุ vision โดยกระบวนการของเครือข่ายจะต้องเกิดกระบวนการเรียนรู้จาก KM ที่นำ Tacit knowledge และ Explicit knowledge มาบูรณาการกันอย่างดีที่จะให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายด้วยและอย่างดี”

นอกจากนี้ วิกิร ตันทงุทโธ (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวไว้ว่า “เครือข่ายควรเกิดจากหน่วยในชุมชนเพื่อให้เป็นธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องเป็นทางการมาก รัฐควรให้การสนับสนุน ในขณะที่กลุ่มธุรกิจเอกชน และหน่วยงานท้องถิ่น เป็นผู้ดำเนินการ ทั้งนี้เปิดโอกาสให้ SME และ Small Unit ต่าง ๆ ได้ดำเนินการตามศักยภาพของตนเอง” เช่นเดียวกับ ชลทิตย์ เอี่ยมสำอาง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “ชั้นวางแผน – สำรวจข้อมูล ศีรษะความต้องการ ลำดับความสำคัญและตัดสินใจเลือกกิจกรรมปฏิบัติ ชั้นดำเนินการ – ประสานเครือข่าย ระดมกำลัง ร่วมกันจัดโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ชั้นติดตามและประเมินผล – ร่วมกันติดตามและประเมินผล โดยที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินด้วย” อาจารย์อิจิต กล่าวไว้ว่า “ชุมชนต้องมีการตกลงผลประโยชน์ร่วมของการเรียนรู้และสร้างเครือข่าย ลดการแข่งขันเป็นร่วมมือ ประชุมตกลงทำงานร่วมกัน” และอาจารย์นฤมล กล่าวว่า “แนวทางการจัดการความรู้ในการสร้างเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ มีดังนี้ 1) กรณีเป็นความรู้ที่ชัดเจน เผยแพร่ความรู้ให้ชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายด้วยวิธีการ การเล่าเรื่อง การจัดทำเป็นเอกสาร การใช้ฐานความรู้ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การแบ่งปันความรู้ผ่านอินเทอร์เน็ต 2) กรณีเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในคน จัดทำเป็นระบบ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ชุมชนนักปฏิบัติ การประกวดแนวปฏิบัติที่ดี เวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ การสอนงาน ระบบพี่เลี้ยง ทีมข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม การสับเปลี่ยนงาน การยืมตัวบุคลากรมาช่วยงาน”

แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้

ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่เห็นว่า ควรวิเคราะห์ความต้องการการเรียนรู้ของชุมชน จัดกิจกรรมให้สอดคล้องต่อความต้องการ จัดกิจกรรมให้ต่อเนื่อง ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ และมีช่องทางในการติดต่อสื่อสารในลักษณะเวทีของแกนกลาง และเวทีชาวบ้าน ตามสถานการณ์และประเด็นร่วมสมัย การศึกษาเป็นต้น การจัดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนทุกรูปแบบรวมทั้งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วย ทำให้สังคมมีบรรยากาศการเรียนรู้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ในชุมชน จัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและให้มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา สร้างคนในชุมชนให้มีความตื่นตัวและเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่จะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิต และความสามารถในการดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน ดังที่ สุมาลี สังข์ศรี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “วิเคราะห์ความต้องการการเรียนรู้ของชุมชน จัดกิจกรรมให้สอดคล้องต่อความต้องการ จัดกิจกรรมให้ต่อเนื่อง ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ” อาจารย์ปาน กิมปี กล่าวว่า “ชุมชนจะต้องเกิดแกนกลางในการขับเคลื่อน แกนกลางนี้ก็คือ “เครือข่าย” ที่จะเกิดกิจกรรมหรือกระบวนการในลักษณะเวทีของแกนกลาง และเวทีชาวบ้าน

ตามสถานการณ์และประเด็นที่ประมวลได้จากเวที เป็นเรื่องอะไร เรื่องนั้นเครือข่ายคิดว่า จะจัดการเรียนรู้อย่างไร อาจพาไปดูศึกษางาน อาจหาวิทยากรมาให้ความรู้ อาจหากรณีศึกษามาเรียนรู้ร่วมกัน อาจทำวิจัยอย่างง่ายในชุมชน อาจต้องจัดอบรมระยะสั้น จนทำให้เข้าใจประเด็นนั้น แล้วมีการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ จนสามารถแก้ไขปัญหา หรือจัดการกับประเด็นนั้นได้ ลักษณะเช่นนี้เป็นการศึกษาตลอดชีวิต”

ประเด็นการเสริมสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในระดับท้องถิ่น และชุมชน สร้างปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างโอกาสอย่างเป็นธรรมให้คนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพได้อย่างทั่วถึง รวมถึงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ดังที่ ชลทิตย์ เอี่ยมสำอาง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “จัดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนทุกรูปแบบรวมทั้งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วย ทำให้สังคมมีบรรยากาศการเรียนรู้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ในชุมชน จัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและให้มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา สร้างคนในชุมชนให้มีความตื่นตัวและเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน” และอาจารย์ณฤมล กล่าวว่า “แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ คือ การมีนโยบายเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และพระราชบัญญัติ ซึ่งจะทำให้หน่วยงานต่าง ๆ สามารถดำเนินงานได้คล่องตัว สำหรับหน่วยงานระดับภูมิภาคและท้องถิ่นจะเป็นผู้ดำเนินการตามนโยบาย ยุทธศาสตร์ที่วางไว้ โดยดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานเครือข่ายและชุมชน ระดมสรรพกำลังในท้องถิ่นมาใช้อย่างเต็มที่ สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่จะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิต และความสามารถในการดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน เสริมสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในระดับท้องถิ่น และชุมชน สร้างปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างโอกาสอย่างเป็นธรรมให้คนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพได้อย่างทั่วถึง รวมถึงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่ถูกกีดกันและแบ่งแยก โดยมีการจัดระบบความสัมพันธ์ของสวัสดิการทางสังคมที่จัดโดยระดับชาติ ระดับท้องถิ่นละชุมชนเชื่อมโยงละเอียดถี่ถ้วน ครอบคลุมกับการกระจายอำนาจให้ชุมชนสามารถจัดการกับปัญหาชุมชนด้วยตนเอง”

นอกจากนี้ การมีนโยบาย เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และพระราชบัญญัติเฉพาะในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นมากทั้งในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และชุมชนก็มีความสำคัญอีกด้วย

กระบวนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้

ผลการสัมภาษณ์พบว่า ในการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ควรยึดหลักของการประสานความรู้จากภายในและภายนอกชุมชนเข้าไปสู่การใช้ประโยชน์และสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่

สามารถแก้ปัญหาและสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ที่จะเป็นไปในลักษณะของการบูรณาการที่มีการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม กระบวนการเรียนรู้และค่านิยมอันดีงาม ดังที่ สุมาลี สังข์ศรี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “ควรมีลักษณะของการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน โดยอาจมีคณะกรรมการกลางเป็นหลัก และระดมความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ องค์กรท้องถิ่นและชุมชนเอง” อาจารย์ปาน กิมปี กล่าวว่า “เครือข่ายการเรียนรู้จะมีเครือข่ายที่เป็นองค์กร บุคคล มีส่วนเข้ามาเป็นเครือข่ายกันก่อน แล้วจึงพัฒนามาสู่ knowledge sharing มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์กัน เกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมขึ้น แล้วทำให้เกิด knowledge vision (เช่น มี vision ที่จะทำให้ชุมชนปลอดอบายมุข ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ชุมชนเป็น green village สร้างสวัสดิการชุมชน ฯลฯ) แล้วเครือข่ายเกิดกระบวนการ knowledge sharing ต่อเนื่อง จนสามารถทำให้ vision ก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ แล้วสามารถได้ knowledge assets เป็นช่วง ๆ จนกระทั่งบรรลุ vision โดยกระบวนการของเครือข่ายจะต้องเกิดกระบวนการเรียนรู้จาก KM ที่นำ tacit k. และ explicit k. มาบูรณาการกันอย่างดีที่จะให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายด้วยและอย่างดี และชุมชนจะต้องเกิดแกนกลางในการขับเคลื่อนแกนกลางนี้ก็คือ “เครือข่าย” ที่จะเกิดกิจกรรมหรือกระบวนการในลักษณะเวทีของแกนกลาง และเวทีชาวบ้าน ตามสถานการณ์และประเด็นที่ประมวลได้จากเวที เป็นเรื่องอะไร เรื่องนั้นเครือข่ายคิดว่า จะจัดการเรียนรู้อย่างไร อาจพาไปดูศึกษางาน อาจหาวิทยากรมาให้ความรู้ อาจหากรณีศึกษามาเรียนรู้ร่วมกัน อาจหาวิจัยอย่างง่ายในชุมชน อาจต้องจัดอบรมระยะสั้น จนทำให้เข้าใจประเด็นนั้นแล้วมีการเรียนรู้รูปแบบต่าง ๆ จนสามารถแก้ไขปัญหา หรือจัดการกับประเด็นนั้นได้” นอกจากนี้ วิจารณ์ พานิช (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) ยังกล่าวไว้ว่า “ไม่จำเป็นต้องมีกระบวนการแน่นอน ความหลากหลายเป็นสิ่งดีและทำให้เกิดการพัฒนาได้ การพัฒนาควรเน้นที่หน่วยเล็ก ๆ ต่าง ๆ และยอมให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็ว เน้นที่ความยั่งยืนในระดับสังคม ดังนั้นหน่วยย่อย ๆ หรือสมาชิกเครือข่าย จะดำรงอยู่หรือเปลี่ยนไปไม่ใช่ประเด็นสำคัญ เพียงแต่เครือข่ายต้องดำรงอยู่และปฏิบัติงานได้”

นอกจากนี้ กระบวนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ควรให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ที่เน้นการนำเอากระบวนการแก้ไขปัญหาแบบมีส่วนร่วม เป็นแนวทางนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชนได้ด้วยตนเอง ดังที่ ชลทิตย์ เอี่ยมสำอาง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “กระบวนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นพื้นฐาน ปลุกจิตสำนึกคนในชุมชนให้เป็นผู้จัด ผู้ให้บริการ ผู้ดูแลรักษาแหล่งการเรียนรู้ให้มีการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ทุกคนในชุมชนเห็นความสำคัญของการเรียนรู้และใฝ่ฝันแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคมในชุมชนอย่างแท้จริง”

เครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้

ท่านผู้ทรงคุณวุฒิคิดเห็นว่า ทุกภาคส่วนในสังคม ได้แก่ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และองค์กรอื่น ๆ ในสังคม ล้วนมีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ ดังที่ สุมาลี สังข์ศรี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “ทุกภาคส่วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาชุมชน ได้แก่ หน่วยงานรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน หน่วยงานเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน สมาคม มูลนิธิ องค์กรท้องถิ่น องค์กรศาสนา สถาบันการศึกษา กลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ”

วิกร ตัณฑุฑฒ (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “ไม่สามารถระบุชัดเจนได้ แต่ละชุมชนมีเครือข่ายที่แตกต่างกันไปแล้วแต่ธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ของชุมชน และส่วนที่สัมพันธ์กับภายนอกชุมชน” และ ชลทิพย์ เอี่ยมสำอาง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “เครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยคน องค์กรภาครัฐทุกส่วน องค์กรเอกชน สมาคม มูลนิธิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ ผู้นำชุมชน อาสาสมัครครู-อาจารย์ แหล่งการเรียนรู้ และ ภูมิปัญญาต่าง ๆ เป็นต้น” ซึ่งประเด็นนี้ อารง อมโร (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2557) ก็กล่าวใส่เช่นกันว่า “ลดบทบาทของรัฐ เพิ่มบทบาทของกลุ่มชุมชน เพิ่มบทบาทของภาคธุรกิจ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการผลิต”

ดังนั้น ทุกภาคส่วนของสังคมจึงมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อให้สามารถพัฒนาการศึกษาและคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง

ปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้

ผู้ทรงคุณวุฒิคิดเห็นว่า ปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ปัญหาหลัก ได้แก่ นโยบายต้องชัดเจน ขาดการประสานงานทุกระดับ ขาดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน การกระจายงบประมาณจัดการ การบริหารจัดการไม่มีประสิทธิภาพ ขาดการติดตามและประเมินผล จึงจำเป็นต้องกระจายโอกาสทางการศึกษา เพิ่มศักยภาพในการเรียนรู้ของชุมชนโดยใช้ทุนของชุมชนเป็นฐาน และการระดมสรรพกำลังจากทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่ เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม และเครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่ ตามที่ สุมาลี สังข์ศรี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบหลัก หากไม่มีผู้รับผิดชอบจะต่างคนต่างทำ กิจกรรมอาจไม่ประสบผลสำเร็จ การทำให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง งบประมาณในการดำเนินการ การประสานขอความร่วมมือจากเครือข่ายต่าง ๆ ควรมีความต่อเนื่อง” อาจารย์ปาน กิมปี กล่าวว่า “การตระหนักในการเรียนรู้จะทำให้เกิดเครือข่ายและต้องยั่งยืน ถ้าเกิดเครือข่ายแล้วจะทำ

ให้ชุมชนเกิดการขับเคลื่อนการเรียนรู้ได้” และวิกร ตัณฑุชโธ (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “การเร่งรัดในเชิงปริมาณของภาครัฐ ทำให้เป็นรูปแบบที่จำกัดขาดความยืดหยุ่นที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชน เป็นการทำให้ชุมชนอ่อนแอจึงพึ่งตนเองไม่ได้ ตัวสมาชิกในชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสังคมการเรียนรู้ ตัวชุมชนเองไม่มีเป้าหมายของชุมชนที่ชัดเจน”

นอกจากนี้ ชลทิตย์ เอี่ยมสำอาง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “ปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ คือ นโยบายต้องชัดเจน ขาดการประสานงานทุกระดับ การกระจายงบประมาณจัดการ การบริหารจัดการไม่มีประสิทธิภาพ ขาดการติดตามและประเมินผล” และอาจารย์ฉิจิต กล่าวว่า “การเมืองเป็นปัจจัย/ตัวแปรที่สำคัญ การแข่งขันในรูปกระบวนการผลิต รัฐต้องการควบคุมคนทางการศึกษา”

ครูภูมิปัญญาในระดับพื้นที่ระบุปัญหาเรื่องผู้นำที่ควรวิวิสัยทัศน์ในการส่งเสริมการเรียนรู้ ดังที่ ยวง เขียวนิล (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2557) เห็นว่า ผู้นำมีความสำคัญกับการสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชน ดังที่ “...หากชุมชนไหนที่มีผู้นำที่ดี มีคุณธรรม มีความรู้ความเข้าใจ วิวิสัยทัศน์ก็สามารถนำพาสมาชิกไปสู่การพัฒนาและแก้ปัญหาได้...”

แนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้

ผลการสัมภาษณ์พบว่า มีความคิดเห็นว่า ในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ควรให้โอกาสชุมชนในการคิด และวางแผนการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยมีหน่วยงานราชการสนับสนุนองค์ความรู้และทรัพยากรการเรียนรู้ที่จำเป็น เพราะการเปิดโอกาสเช่นนี้ จะเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชนการเรียนรู้ ดังที่ยวง เขียวนิล และสมศักดิ์ เหล็กไหล (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2557) และสุมาลี สังข์ศรี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “ต้องเป็นนโยบายของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ต้องมีการจัดทำแผนงานที่จะนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ต้องมีผู้รับผิดชอบ” และ ชลทิตย์ เอี่ยมสำอาง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “ควรมีการประสานความร่วมมือทุกระดับและต้องสร้างสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง” อาจารย์ฉิจิต กล่าวว่า “สร้างชุมชนเข้มแข็งที่สามารถเข้าใจในความเป็นชุมชนของตน ลดความเป็นราชการลง สร้างผลประโยชน์ร่วมกัน” และอาจารย์ณมล กล่าวว่า “แนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ 1) กระจายโอกาสทางการศึกษาให้เข้าถึงสมาชิกชุมชนอย่างทั่วถึงและต่อเนื่องตามแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิต 2) เพิ่มศักยภาพในการเรียนรู้ของชุมชนโดยใช้ทุนของชุมชนเป็นฐาน 3) ผนึกกำลังทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในฐานเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่ เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม และเครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่”

ปัจจัยส่งเสริมการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้

ปัจจัยส่งเสริมการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ปัจจัยส่งเสริมการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านพื้นฐานทางการศึกษาของสมาชิกชุมชน 2) ปัจจัยด้านทุนของชุมชนทุกประเภทโดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนทางสังคมและวัฒนธรรม (ภูมิปัญญาของชุมชน ค่านิยม ประเพณี ฯลฯ) 3) ปัจจัยด้านหน่วยงาน/องค์กรทางการศึกษา และการพัฒนาภาคส่วนต่าง ๆ 4) ปัจจัยด้านนโยบายทางการศึกษาและการพัฒนาชุมชนของภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น และเพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างเป็นระบบ ควรมีการจัดตั้งองค์กรเพื่อให้มีคณะกรรมการการจัดการเรียนรู้ในชุมชน มีแหล่งกลางที่ทำหน้าที่จัดการประสานความร่วมมือและดูแลการจัดการเรียนรู้ในชุมชน จัดให้มีทรัพยากรพื้นที่ในการจัดแหล่งการเรียนรู้ชุมชน ให้ทุกหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชนมีการประสานความร่วมมือการจัดการเรียนรู้ในชุมชน ควรมีหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่ส่งเสริมและประสานนโยบาย แผนงาน และยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ดังที่ สุมาลี สังข์ศรี (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวไว้ว่า “ปัจจัยด้านนโยบายที่จะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง การมีหน่วยงานรับผิดชอบที่จะนำนโยบายสู่การปฏิบัติ การมีทรัพยากรสนับสนุนนโยบายสู่การปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของชุมชน การติดตามผลการดำเนินงาน”

นอกจากนี้ วิกร ตันทวุฑฒ (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวไว้ว่า “National Policy and the Government Supported, Local Community Policy and Local Community Supported, Level of Education in Community (not the level as formal education but the real education to be well function in community with a good quality of living) และตัวคนเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะฉะนั้นการที่คนมีความสามารถในการพิจารณาตัดสินใจจาก data and information ที่ get and learn ในส่วนที่จำเป็นและถูกต้อง”

นอกจากนี้ ชลทิพย์ เอี่ยมสำอาง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “ปัจจัยส่งเสริมการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ เช่น จัดตั้งองค์กรเพื่อให้มีคณะกรรมการการจัดการเรียนรู้ในชุมชน มีแหล่งกลางที่ทำหน้าที่จัดการประสานความร่วมมือและดูแลการจัดการเรียนรู้ในชุมชน จัดให้มีทรัพยากรพื้นที่ในการจัดแหล่งการเรียนรู้ชุมชน ให้ทุกหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชนมีการประสานความร่วมมือการจัดการเรียนรู้ในชุมชน ควรมีหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่ส่งเสริมและประสานนโยบาย แผนงาน และยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้” อาจารย์ธิจิต กล่าวไว้ว่า “ชุมชนที่ดำเนินกิจการได้ด้วยตัวเอง วิสาหกิจชุมชน (ถูกทำลายไปหมดพร้อมกับสหกรณ์) องค์กรท้องถิ่นที่มีความสามารถ (อุดมคติ) ภาครัฐและหน่วยงานราชการ ต้องมีทิศทางที่ชัดเจนว่าจะต้องการสิ่งนี้” และนฤมล ตันธสุเรศษฐ์ (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2557) กล่าวว่า “ปัจจัยส่งเสริมการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ควรประกอบด้วยปัจจัยต่อไปนี้ 1) ปัจจัยด้านพื้นฐานทางการศึกษาของสมาชิกชุมชน 2) ปัจจัยด้าน

ทุนของชุมชนทุกประเภทโดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนทางสังคมและวัฒนธรรม (ภูมิปัญญาของชุมชน ค่านิยม ประเพณี ฯลฯ) 3) ปัจจัยด้านหน่วยงาน/องค์กรทางการศึกษาและการพัฒนาภาคส่วนต่าง ๆ 4) ปัจจัยด้านนโยบายทางการศึกษาและการพัฒนาชุมชนของภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น”

โดยสรุป แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย สามารถแบ่งการดำเนินการได้เป็น 2 ระดับ ได้แก่

การดำเนินการในระดับประเทศ แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ประกอบด้วย การปรับโครงสร้างและการกระจายตัวประชากรให้เหมาะสม การพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม เป็นต้น

การดำเนินการในระดับองค์กรและชุมชน แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ประกอบด้วย การจัดทำแผนแม่บทการสร้างสังคม/ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ชัดเจน การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ สร้างกระแสความตื่นตัวและการมีบทบาทสร้างสังคม/ชุมชนแห่งการเรียนรู้ให้กับประชาชน โดยใช้ สื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และกิจกรรมหลากหลายทั้งในระดับประเทศ ภูมิภาค และชุมชนการส่งเสริมให้ชุมชน องค์กร และสถานประกอบการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายอย่างครอบคลุมและทั่วถึง รวมทั้งดำเนินการพัฒนาองค์กร/สถาบันการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาแห่งการเรียนรู้ การจัดระบบการบริหารจัดการความรู้โดยสร้างการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน การพัฒนาองค์ความรู้สำหรับองค์กรและชุมชน โดยส่งเสริมการสร้างการเรียนรู้จากประเด็นปัญหา ความต้องการ หรือความสนใจร่วมของชุมชน การสนับสนุนเงินทุนอุดหนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทรัพยากรและแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ในระดับองค์กรและชุมชนอย่างทั่วถึงและครอบคลุมทุกพื้นที่ อันจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสู่การพัฒนาประเทศอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

จะเห็นได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยเป็นกลไกสำคัญในการการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ อาทิ ด้าน เศรษฐกิจและสังคม การเมืองการปกครอง เป็นต้น แนวทางการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพควรเกิดจากความร่วมมือของทุกฝ่าย รวมทั้งการสร้างสมดุลภาพแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดเปลี่ยนแปลงกระบวนการคิดและวิถีปฏิบัติไปสู่การพัฒนาศักยภาพของบุคคล และชุมชน อันจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสู่การพัฒนาประเทศอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

ผลจากการสนทนากลุ่ม

ผลจากการสนทนากลุ่ม วันที่ 28 สิงหาคม 2558 เวลา 10.00- 12.00 น. ณ ห้องประชุม 823 อาคารพระมิ่งขวัญการศึกษาไทย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย จากการสนทนากลุ่มเพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การวางแผนทางควรเชื่อมโยงกับปรัชญาและวิสัยทัศน์ โดยผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า “...เมื่อพูดถึงแนวทางการขับเคลื่อน ควรจะตั้งคำถามว่าระหว่างแนวคิดและปรัชญา สิ่งไหนที่มาก่อนกัน หากเราตอบว่าปรัชญามาก่อน แนวคิดที่ได้ก็ต้องล้อตามหลักปรัชญา เช่นเดียวกัน แนวทางการขับเคลื่อนที่จะกำหนดขึ้นนั้น ก็ควรทำให้เชื่อมโยงกับปรัชญาและวิสัยทัศน์ที่กำหนดขึ้นด้วยเช่นกัน...”

2. เสนอให้ปรับแก้จากคำว่าแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เป็นกระบวนการในการขับเคลื่อน โดยผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวเพิ่มเติมว่า “...Implementation processes น่าจะปรับเป็นกระบวนการมากกว่า และสามารถแบ่งระดับการขับเคลื่อนได้หลายระดับ ซึ่งตรงนี้น่าจะเป็นแนวทางที่เป็นกระบวนการโดยต้องเริ่มจากระดับครอบครัวของผู้มีรายได้น้อยที่มีจำนวนมาก เพราะสิ่งที่จะทำให้เกิดผลการเรียนรู้ คือการเลี้ยงดู บ่มเพาะ เสริมสร้างนิสัย ต้องสร้างสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมด้วย โดยต้องอธิบายวิธีการโดยละเอียด และตัวอย่างที่ดีให้เห็นด้วย...”

3. อยากให้มีการนำเสนอประเด็นเรื่องบริบทของภูมิสังคมซึ่งสามารถส่งผลต่อการเรียนรู้ในสังคม และสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า “...ในทุกชุมชนจะมีอัตลักษณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ในแต่ละชุมชน และในทุกชุมชนก็ควรมีความเคารพในความแตกต่างของแต่ละภูมิสังคมเพราะสิ่งนี้จะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ในบริบทที่แตกต่างกันตัวเอง ซึ่งก็ต้องสนับสนุนในส่วนของการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพิ่มเติม โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นด้วยการนำตนเอง และการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน...”

4. อยากให้มองแนวทางในภาพรวมและความเชื่อมโยงของทุกระดับ โดยผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะว่า “...เป้าหมายของการเรียนรู้ มีความแตกต่างในแต่ละประเภทของชุมชนแต่ละระดับ ตั้งแต่ระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับครอบครัว ที่ไม่สามารถละเลยได้ เพราะทุกส่วนนั้นมีผลกระทบต่อกันหมด โดยสิ่งที่ต้องมองประกอบคือ ความเป็นสังคมที่เป็นไดนามิก และความหลากหลายขององค์ความรู้ที่จะเข้ามาในชุมชนต้องได้รับการคัดสรร...”

5. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติม โดยผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นไว้ว่า “...ควรทำภาพของคำว่าชุมชนแห่งการเรียนรู้ให้คมชัด ตลอดจนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตก็ควรมีวิธีการ กระบวนการ และ

เป้าหมายที่ชัดเจน รวมถึงนิยามของคำว่าขับเคลื่อน คืออะไร จะเป็นการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ขึ้นมาใหม่หรือทำชุมชนเดิมให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องทำให้ชัดเจนอีกครั้ง...”

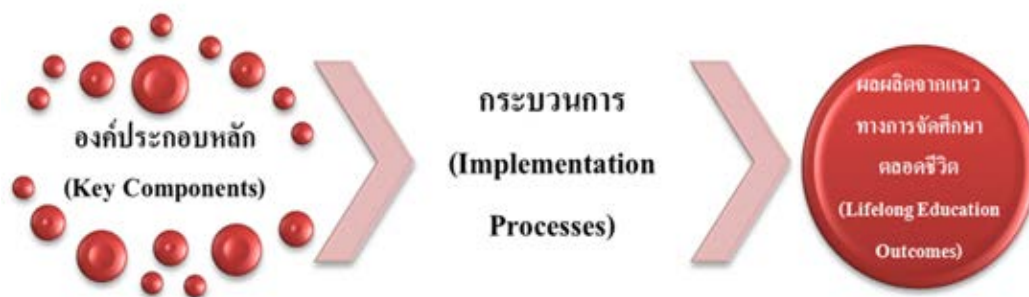
ผู้วิจัยนำผลการวิจัยที่ได้ทั้งหมดมารวบรวม และสรุปผลเป็นกรอบแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ผลการวิจัยแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

การศึกษาตลอดชีวิต หมายความว่า การศึกษาที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลตั้งแต่เกิดจนสิ้นอายุขัย จึงรวมถึงการศึกษาทุกประเภท ทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

แนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิต หมายความว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล ประกอบด้วย องค์ประกอบหลักแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และผลผลิตจากแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิต ที่มีลักษณะเป็น (1) การดำเนินการตลอดชีวิตให้กับประชาชน (2) เป็นการจัดที่มีการวางแผน ทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ (3) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียน ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง และ (4) ใช้แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (5) เนื้อหาเหมาะสมกับบุคคล อายุ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ความสนใจ และสภาพแวดล้อมของผู้เรียน โดยแนวทางนี้สามารถใช้เป็นกรอบการพูดคุยหรือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และเป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิตและเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวิถีชีวิตของคนในชาติอย่างแท้จริงอันจะนำพาครอบครัว ชุมชน และสังคมไปสู่การเป็นชุมชนและสังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา ตลอดจนงานการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

แนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย มีรายละเอียดดังนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

องค์ประกอบหลักในการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้แก่ หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Concepts) วิสัยทัศน์ และปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต (Vision and Philosophy) เป้าหมายการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Goals) กลุ่มเป้าหมาย (Target Groups) เนื้อหาหลักสูตร (Contents/Curriculum Development) ทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resources) ผู้จัดการศึกษาตลอดชีวิต (Learning Providers) สถานที่จัดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Learning Places) การพัฒนาศักยภาพ (Capacity Building) การระดมสรรพกำลังในการบริหารจัดการ (Resource Mobilization and Financial Management) การเทียบโอน การยอมรับ การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (Accreditation, certification, learning assessment and evaluation) ความร่วมมือของชุมชน เครือข่าย และหุ้นส่วนในการส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Community Participation, Networking and Partnership) และการกำกับติดตาม การประเมินผล และการประกันคุณภาพการศึกษาตลอดชีวิต (Monitoring, Evaluation, and Accreditation)

กระบวนการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้แก่ ระดับประเทศ (National level) ระดับภูมิภาค (Provincial level) ระดับชุมชน (District/Local level) ระดับครอบครัว (Family Level) และระดับบุคคล (Individual Level)

ผลผลิตจากการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้แก่ ความสามารถระดับบุคคล คือ บุคคลการเรียนรู้

ตลอดชีวิต ความสามารถระดับครอบครัว คือ ครอบครัวเรียนรู้ตลอดชีวิต ความสามารถระดับองค์กร และชุมชน คือ องค์กรและชุมชนแห่งการเรียนรู้ และความสามารถระดับสังคมและประเทศชาติ

ซึ่งแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย มีรายละเอียดดังนี้

1. องค์ประกอบหลัก (Key Components)

1.1 วิสัยทัศน์ (Vision)

การศึกษาที่เกื้อหนุนส่งเสริมให้บุคคลหรือสมาชิกในชุมชน/สังคมเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยผ่านสื่อเทคโนโลยี สารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ องค์ความรู้ต่าง ๆ จนสามารถสร้างความรู้ สร้างทักษะ มีระบบการจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้ที่ดี มีการถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทุกภาคส่วนในสังคม ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์ และใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการเลือกและตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาอย่างเหมาะสมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ส่งผลให้ประเทศพัฒนาเจริญก้าวหน้าอย่างสมดุลและยั่งยืน

1.2 ปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต (Philosophy)

ปรัชญาการศึกษา คือกรอบความคิดความเชื่อในศักยภาพของบุคคลและชุมชน ความศรัทธาในการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของบุคคลและชุมชน บุคคลและชุมชนจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อได้ประโยชน์ตรงตามความต้องการของตนเอง และนอกจากนี้ ผลจากการศึกษาและการเรียนรู้ของชุมชนเป็นไปเพื่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

1.3 แนวคิดการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Concepts)

แนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้แก่ (1) บุคคลและชุมชนมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ทุกคน ตามความต้องการและความสนใจของตนเอง โดยสามารถจะเรียนรู้ได้ด้วยตนเองใช้วิธีและรูปแบบการเรียนรู้ของตนเอง ใช้เวลาในการเรียนรู้ของตนเองตามความเหมาะสมกับความสามารถของตนเอง (2) การเรียนรู้ได้อยู่ได้ในทุกหนทุกแห่งทุกเวลาทุกสถานที่ ไม่จำกัดขอบเขตและพรมแดน และ (3) การเรียนรู้ควรต้องตอบสนองความต้องการปัญหาความสนใจของบุคคลหากไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมของชุมชนและสังคม

1.4 หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Principles)

หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย (1) ความเป็นเอกภาพด้านนโยบายและความหลากหลายในการปฏิบัติ (2) การศึกษาที่เหมาะสมสอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของบุคคลและชุมชน (3) การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตในการเสนอแนะ กรอบนโยบายเกี่ยวกับการผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศ เสนอแนะการกำหนดมาตรฐานการศึกษาและการดำเนินงานการศึกษาตลอดชีวิต (4) การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง (5) การพัฒนาที่อาศัยชุมชนเป็นฐานการพัฒนา เรียบง่ายสอดคล้องกับสภาพของชุมชน (6) การลงมือปฏิบัติจริง มีประสบการณ์การเรียนรู้

และมีการสรุปความคิดร่วมกัน (7) การสร้างความเข้มแข็งให้คนและครอบครัวในชุมชน (8) การส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชนจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ตั้งแต่การสร้างพื้นฐานของความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ และจึงส่งเสริมให้เกิดวิธีการและช่องทางในการพัฒนา (9) หลักการของการคิดแบบองค์รวม การเรียนรู้ของชุมชนมีความเป็นพลวัตรที่ทุกมิติเชื่อมต่อกัน ภายใต้บริบทของวัฒนธรรมของชุมชน และ (10) การสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างกันเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ การตัดสินใจได้อย่างถูกต้องรวดเร็ว ก่อเกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและชุมชน

1.5 เป้าหมายการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Goals)

ประชาชนไทยเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยกระบวนการศึกษาที่มีคุณภาพและเป็นธรรม เป็นการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาประชาชน ดังนี้

บุคคลแห่งการเรียนรู้ คือ บุคคลที่มีคุณมีลักษณะใฝ่เรียน ใฝ่รู้ ช่างสงสัย สนใจติดตามความเคลื่อนไหว ความเปลี่ยนแปลงของสังคม พยายามสืบเสาะ หมั่นศึกษาค้นคว้าสิ่งที่สนใจใคร่รู้ ด้วยความอดสาหะวิริยะ แล้วนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ เพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนางาน และพัฒนาสังคมเพื่อให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งการสร้างสรรค์และการพัฒนาที่ยั่งยืน

กระบวนการศึกษาที่มีคุณภาพ คือ การจัดการศึกษาที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลได้พัฒนาตามสมรรถนะการเรียนรู้ตลอดชีวิต

กระบวนการศึกษาที่มีคุณภาพเป็นธรรม คือ การจัดการศึกษาได้ตรงตามเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพในการเรียนรู้ของบุคคล เพื่อให้เป็นผู้สามารถพัฒนาตนเองได้ตลอดเวลา ไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลที่มีความรู้ หรือ สามารถจำข้อมูล ความรู้ได้เท่านั้น มีนิสัยใฝ่หาความรู้ รักที่จะเพิ่มพูนความรู้ ทักษะและเจตคติของตน รักที่จะเรียนรู้ ตลอดชีวิต รู้จักปรับตนไปตามกระแสต่าง ๆ ในโลกซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา และเป็นผู้เรียนเป็นผู้หมั่นแสวงหา หมั่นเรียนรู้สิ่งรอบตัวที่เป็นประโยชน์อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

1.6 กลุ่มเป้าหมาย (Target Groups) ได้แก่ ประชาชนทุกคน

- (1) ประชากรวัยเรียนทั้งที่อยู่ในระบบโรงเรียนและที่ไม่ได้อยู่ในระบบโรงเรียน
- (2) ประชากรที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป (เช่น กลุ่มผู้ใช้แรงงาน และผู้สูงอายุ ที่ยังไม่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานครบ 12 ปี
- (3) ประชากรกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ และผู้มีความสามารถพิเศษ

1.7 เนื้อหาหลักสูตร (Contents/ Curriculum Development) หลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตจะต้องครอบคลุมบทบาทของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตายตั้งแต่ชีวิตส่วนบุคคล ครอบครัว การงาน การพักผ่อน สังคม การเมือง เศรษฐกิจ เนื้อหาหลักสูตรสอดคล้องกับวิถีชีวิต อาทิ (1) ทักษะชีวิต (life Skills/ Situation) เช่น สุขภาพร่างกาย ครอบครัวและชุมชน ทักษะชีพและการประกอบอาชีพ การแก้ปัญหาชีวิต (2) การพัฒนาตนเอง (Self-improvement) เช่น ทักษะความชำนาญ คุณธรรม จริยธรรม ทักษะคติต่อการมองโลกมองชีวิต (3) การอยู่ร่วมกับผู้อื่นและการมีส่วนร่วมในสังคม

(Community participation and civic consciousness) เช่น บทบาทหน้าที่พลเมือง ภาวะผู้นำ ค่านิยมสังคม (4) ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Science and technology) เช่น วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิต เป็นต้น

1.8 ทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resources) ประกอบด้วย ผู้สอน/ผู้อำนวยความสะดวก (Teachers, tutors, and facilitators) สื่อและทรัพยากรการเรียนรู้ (Facilities and equipment) ระบบการวัดและเครื่องมือวัดและประเมินผลการเรียนรู้ (Testing instruments) ระบบการบันทึกและเก็บข้อมูลบุคคล (Individualized records) การยอมรับผลการเรียนรู้ (Acceptance certificates) ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Centers)

1.9 ผู้จัดการศึกษาตลอดชีวิต (Learning Providers) ได้แก่ บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ หน่วยงานของรัฐ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดหรือมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

1.10 สถานที่จัดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Learning Places) ได้แก่ การจัดการศึกษาตลอดชีวิต ให้จัดในสถานศึกษา สถานที่ของภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต หรือแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ

1.11 การพัฒนาศักยภาพ (Capacity Building) ประกอบด้วยการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน บุคลากรหรือผู้จัด/คนทำงาน และการพัฒนาศักยภาพผู้ส่งเสริมและสนับสนุนหรือภาคีเครือข่ายการเรียนรู้

(1) ผู้เรียน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และสามารถเลือกใช้บริการได้หลากหลายตามความต้องการของตนเอง

(2) ผู้จัดมีการดำเนินการที่หลากหลายตามศักยภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนโดยบูรณาการความรู้ ปรัชญาคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม

(3) ผู้ส่งเสริมและสนับสนุน ซึ่งเป็นผู้ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและผู้จัดมีการดำเนินการที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

1.12 การระดมสรรพกำลังในการบริหารจัดการ (Resource Mobilization and Financial Management) ประกอบด้วย ประเภททรัพยากรและแหล่งเงินทุน การจัดการ และการระดมสรรพกำลัง

1.13 การเทียบโอน การยอมรับ การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (Accreditation, certification, learning assessment and evaluation) การเทียบโอน การยอมรับ การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ที่เป็นระบบ มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในระดับสากล

1.14 ความร่วมมือของชุมชน เครือข่าย และหุ้นส่วนในการส่งเสริมและสนับสนุน การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Community Participation, Networking and Partnership) ได้แก่

(1) ลักษณะความร่วมมือและความสำคัญของชุมชน (2) ประเภทความร่วมมือ (3) การสนับสนุน ส่งเสริม (4) การสร้างภาคเครือข่าย

1.15 การกำกับติดตาม การประเมินผล และการประกันคุณภาพการศึกษาตลอดชีวิต (Monitoring, Evaluation, and Accreditation) ประกอบด้วย การสร้างระบบการกำกับ ติดตาม การประเมินผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาในแต่ละบริบท และการประกันคุณภาพการศึกษาตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับตัวบ่งชี้

2. กระบวนการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ด้วยการศึกษาตลอดชีวิต (Implementation Processes)

เพื่อประโยชน์ในการจัดและการพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ทุกภาคส่วนในสังคมที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการในเรื่อง ต่อไปนี้

2.1 ระดับบุคคล (Individual Level) ผู้ที่มีคุณลักษณะนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีพฤติกรรม ที่แสดงออกถึงความกระตือรือร้น สนใจเสาะแสวงหาความรู้อยู่เสมอ มุ่งมั่นที่จะเพิ่มประสิทธิภาพใน การเรียนรู้และสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนางาน และ พัฒนาสังคม ซึ่งกระบวนการพัฒนาให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีดังนี้

2.1.1 พัฒนาตนเองได้ตลอดเวลา ปรับตนไปตามกระแสต่าง ๆ ในโลกซึ่ง เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ไม่ใช่เป็นเพียงบุคคลที่มีความรู้ หรือสามารถจำข้อมูลความรู้ได้เท่านั้น สามารถโยงความรู้พื้นฐานที่มีอยู่มาใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตและการทำงาน และพัฒนาตนเองให้ เจริญก้าวหน้าได้

2.1.2 กระตือรือร้นในการใฝ่หาความรู้ใหม่ ๆ หมั่นแสวงหา หมั่นเรียนรู้ ฝึกนิสัย ใฝ่หาความรู้ สร้างแรงจูงใจให้กับตนเอง รักที่จะเพิ่มพูนความรู้ ทักษะและเจตคติของตนรักที่จะเรียนรู้ ตลอดชีวิต

2.1.3 สามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาตนเอง และนำข้อมูลนั้นมาใช้ ประโยชน์ในชีวิตจริง

2.1.4 มีทักษะในการเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และเข้าถึงทรัพยากรการ เรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ได้อย่างคล่องแคล่ว เช่น อ่านหนังสือหรือวารสาร ดูรายการโทรทัศน์หรือ ฟังวิทยุ ค้นคว้าหาความรู้โดยผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ชักถามข้อมูลจากผู้รู้ การลงมือปฏิบัติด้วย ตนเอง ฯลฯ

2.1.5 เข้าในวงจรการเรียนรู้ที่เป็นระบบ ตั้งแต่ ปัญหา การหาทางออก การลงมือ ปฏิบัติ และการทบทวนตัวเองตลอดเวลา

2.2 ระดับครอบครัว (Family Level) เน้นการดำเนินการในลักษณะทางการและไม่เป็นทางการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลในครอบครัวตามลักษณะความสนใจอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สร้างการเรียนรู้ให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในครอบครัว ดังนี้

2.2.1 จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่สมาชิก ให้มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อ การศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเอง และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เป็นไปตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ทุกสถานการณ์ ทุกเวลา ทุกสภาพการณ์ อย่างเป็น ธรรมชาติ

2.2.2 จัดการศึกษาโดยครอบครัว ได้มีการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีทั้งที่เป็นการจัดการศึกษา รูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือทั้งสามรูปแบบผสมผสานกัน โดยการกำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลา การวัดประเมินผล อย่างยืดหยุ่น สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของ แต่ละครอบครัว

2.2.3 สร้างหลักสูตรของครอบครัว มีการกำหนดกรอบกว้าง ๆ ที่ เป็นความตกลง และเตรียมการร่วมกันระหว่างพ่อแม่และลูก โดยให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ หรือกระบวนการ เรียนรู้ผสมผสานกัน ที่สามารถหล่อหลอมคุณลักษณะการเรียนรู้ของเด็ก ให้ใฝ่รักการเรียนรู้และ วิธีการเรียนรู้ให้สามารถสร้างเสริมความรู้ได้ตลอดชีวิต

2.2.4 พัฒนาให้มีเครื่องมือที่จะเรียนรู้ให้สมาชิกครอบครัวให้สามารถใช้แหล่ง วิชาการ และมีแรงจูงใจที่จะคิดศึกษาหาความรู้ไปตลอดชีวิต

2.3 ระดับชุมชน (District/Local level) ดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนจัด การศึกษาตลอดชีวิตผ่านช่องทางการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย มีแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิต ดังนี้

2.3.1 การจัดทำแผนแม่บทการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการสร้างสังคม/ชุมชน แห่งการเรียนรู้ที่ชัดเจน สนับสนุนการมีส่วนร่วมและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในการจัดการเรียนรู้ ของชุมชน รวมทั้งเสริมสร้างภาวะผู้นำการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชน

2.3.2 การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ สร้างกระแสความตื่นตัวและการมีบทบาท สร้างชุมชน/สังคมแห่งการเรียนรู้ โดยใช้สื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และกิจกรรมหลากหลายทั้งใน ระดับประเทศ ภูมิภาค และชุมชนการส่งเสริมให้ชุมชน องค์กร และสถานประกอบการ

2.3.3 การวิเคราะห์อัตลักษณ์วัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมุ่งเน้นความเข้าใจ ตนเอง และเข้าใจบทบาทของตนที่มีต่อการพัฒนาชุมชนโดยรวมยอมรับจากสมาชิกทุกคนในชุมชน

2.3.4 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายอย่าง ครอบคลุมและทั่วถึง และทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการเพื่อให้บุคคลและชุมชนได้เรียนรู้ ตามความสนใจ และความต้องการที่สอดคล้องกับความจำเป็นของสังคม

- 2.3.5 การพัฒนาองค์กร/สถาบันการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาแห่งการเรียนรู้
- 2.3.6 การเสริมสร้างความตระหนักรู้ขององค์กรท้องถิ่นให้รู้และเข้าใจความสำคัญ และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนอย่างแท้จริง โดยขับเคลื่อนการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน
- 2.3.7 การช่วยเหลือด้านการเงินในรูปแบบของงบประมาณหรือการบริจาค การสนับสนุนเงินทุนอุดหนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต
- 2.3.8 การจัดการศึกษา การพัฒนาวิชาการและบุคลากร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เพื่อการศึกษาตลอดชีวิต
- 2.3.9 สิทธิประโยชน์และการยกย่องประกาศเกียรติคุณตามความเหมาะสมให้แก่ ผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิต
- 2.3.10 การสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้บุคคล สามารถเข้าถึงได้ตามความเหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ของชุมชน และเพื่อการพัฒนาสังคมแห่ง การเรียนรู้ในระดับองค์กรและชุมชนอย่างทั่วถึงและครอบคลุมทุกพื้นที่
- 2.3.11 การจัดระบบการบริหารจัดการความรู้โดยสร้างการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ใน เรื่องต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน
- 2.3.12 การพัฒนาองค์ความรู้สำหรับองค์กรและชุมชน โดยส่งเสริมการสร้างการ เรียนรู้จากประเด็นปัญหา ความต้องการ หรือความสนใจร่วมของชุมชน
- 2.3.13 โรงเรียนจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้เตรียมความพร้อมด้านความรู้ความสามารถ และปลูกฝังแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตแก่นักเรียนเพื่อให้นักเรียนสามารถมีทัศนคติ แรงจูงใจที่ จะใฝ่รู้ และสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

2.4 ระดับภูมิภาค (Provincial level) มีการดำเนินการที่สอดคล้องกับการดำเนินการ ในระดับประเทศ มีแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิต

- 2.4.1 จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย อาทิ การปรับ โครงสร้างและการกระจายตัวประชากรให้เหมาะสม ให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้อย่างสะดวก และทั่วถึง
- 2.4.2 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม อาทิ ครอบครัวยุ ชุมชนหรือ หน่วยงาน
- 2.4.3 ส่งเสริมระบบการสนับสนุนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน และสร้าง พันธมิตรส่งเสริมการเรียนรู้ ของภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต เกิดความร่วมมือและการพัฒนาอย่าง ต่อเนื่อง เกิดผลลัพธ์ของการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม ส่งการพัฒนาแบบองค์รวมที่สามารถพาตัวเองได้ อย่างแท้จริง
- 2.4.4 พัฒนาศักยภาพและเพิ่มโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน โดยบูรณาการ และเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลร่วมกัน และจัดทำข้อมูลและแหล่งความรู้ในชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง

2.4.5 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตได้รับโอกาสในการจัดสรรทรัพยากรและเข้าถึงแหล่งเงินทุนอย่างทั่วถึง

2.5 ระดับประเทศ (National level) การกำหนดนโยบายการศึกษาตลอดชีวิตที่ชัดเจน การพัฒนาระบบการดำเนินการ การกำกับติดตามและประเมินผล มีแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิต ดังนี้

2.5.1 มีหน่วยงานกลางรับผิดชอบดูแลการจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยตรง ทำหน้าที่ประสานและส่งเสริมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ทำงานประสานกับหน่วยงานกลางในระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น

2.5.2 จัดทำพระราชบัญญัติการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

2.5.3 การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่จะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิต และความสามารถในการดำเนินชีวิต

2.5.4 เสริมสร้างเจตคติ ยอมรับ และเข้าใจมิติการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อนำสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม โดยส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนในชุมชนร่วมกันจัดการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การใช้งานความรู้ของชุมชนเป็นหลัก

3. ผลผลิตจากแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education Outcomes)

แนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตก่อให้เกิดการพัฒนาในระดับบุคคล ระดับสถาบันครอบครัว ระดับองค์กร/ชุมชน และระดับประเทศทางการศึกษาที่สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับปรัชญาทางการศึกษาที่กำหนดร่วมกัน สามารถแบ่งได้เป็น 4 ระดับ ดังนี้

(1) ความสามารถในระดับบุคคล การเป็นบุคคลการเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การมีทักษะการเรียนรู้ พร้อมพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต รู้วิธีการหาความรู้ และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งสามารถถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้อื่นได้ การสนับสนุนให้กำลังคนมีคุณธรรม เน้นการพัฒนาคนแบบองค์รวมทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ คุณธรรม และจริยธรรม กระบวนการเรียนรู้ต้องพัฒนาและสร้างภูมิคุ้มกันกับผู้เรียนทั้งในประเด็นการดำเนินชีวิต การทำงาน และการเรียนรู้ เป็นผู้มีความตระหนักรู้ในตนเอง รู้และสามารถจัดการดูแลตนเอง มีความรู้และสามารถในการควบคุมและตรวจสอบตนเองและ ต้องเป็นบุคคลที่สามารถเรียนรู้ประยุกต์และต่อยอดความรู้ไปสู่การดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง ประกอบกับ บุคคลควรมีทักษะที่สำคัญ ได้แก่ การเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์ การช่างสงสัย การพึ่งตนเองในการเรียนรู้ การรู้จักสะท้อนคิด และการประยุกต์ความรู้สู่การปฏิบัติจริงในวิถีชีวิต นอกจากนี้ทักษะที่จำเป็นแล้ว บุคคลแห่งการเรียนรู้ในทันทันนี้ ยังครอบคลุมการที่ผู้เรียนมีสมรรถนะของการเรียนรู้ ได้แก่ สมรรถนะความรู้ ในด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการเรียนรู้เพื่อการทำงาน การ

สื่อสาร การเป็นพลเมือง ความตระหนักทางวัฒนธรรม การเรียนรู้เพื่อรู้ และการมีทักษะการใช้เทคโนโลยีและการทำงานประสานความร่วมมือกับเครือข่ายการเรียนรู้ที่หลากหลาย

(2) ความสามารถระดับสถาบันครอบครัว คือ ความสามารถในระดับนี้ คือ ศักยภาพและความสามารถในการดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ในครอบครัว ทั้งในลักษณะทางการและไม่เป็นทางการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามลักษณะความสนใจ สร้างการเรียนรู้ให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในครอบครัว ความสามารถในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวโดยการกำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลา การวัดประเมินผล อย่างยืดหยุ่น สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของแต่ละครอบครัว ความสามารถในการสร้างบรรยากาศและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่สมาชิกตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ทุกสถานการณ์ ทุกเวลา ทุกสภาพการณ์ อย่างเป็นธรรมชาติ และจัดให้มีทรัพยากรการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และส่งเสริมแรงจูงใจในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองของสมาชิกผ่านวิถีชีวิตครอบครัวอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

(3) ความสามารถระดับองค์กร/ชุมชน เป้าหมายของความสามารถในระดับองค์กรควรเน้นที่ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรและชุมชน อีกทั้งมีระบบการประกันคุณภาพที่ได้มาตรฐานที่ยอมรับในระดับสากล (Quality Assurance) ความเป็นเอกภาพและมีอิสระในการดำเนินงานขององค์กร และการอยู่มีสุขและสามารถพึ่งพาตนเองได้ของชุมชน โดยการดำเนินการเป็นลักษณะของการเรียนรู้ขององค์กรและชุมชนอย่างเป็นทางการปฏิบัติงานส่งเสริมการพัฒนาองค์กรเรียนรู้และการเรียนรู้ในองค์กร จนเกิดเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ขององค์กรและชุมชน เพื่อให้บุคคลสามารถใช้ชีวิตได้สมดุลในการใช้ชีวิตร่วมกันบนความแตกต่าง หลากหลาย ความเป็นสมาชิกองค์กร ชุมชน และสังคมที่ดี สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะส่งผลโดยตรงกับการปฏิบัติงานและการพัฒนาองค์กรในที่สุด

(4) ความสามารถระดับสังคมและประเทศชาติ ความสามารถในระดับนี้ คือการพัฒนาประชาชนให้มีศักยภาพสูงและมีความสามารถในระดับสากลได้แก่ การเตรียมความพร้อมกำลังคนเพื่อรองรับการขยายตัวของตลาดสินค้าและบริการอันเนื่องมาจากการรวมกลุ่มในภูมิภาคอาเซียน และในระดับโลก การส่งเสริมและพัฒนากำลังคนให้มีศักยภาพความรู้ความสามารถ ทักษะฝีมือและทักษะด้านภาษาเพิ่มขึ้น เพื่อรองรับการย้ายฐานการผลิตที่จะเข้ามาในประเทศไทย การพัฒนาทักษะใหม่ ๆ (ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี) เพื่อสร้างโอกาสแก่แรงงานให้มีศักยภาพเท่าทันและใช้โอกาสจากเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไปในปัจจุบัน ทั้งนี้ การกำหนดแผนและนโยบายการพัฒนาการศึกษาในระดับนี้ควรต้องคำนึงถึงความสอดคล้องและควรเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับวิสัยทัศน์ของการพัฒนาประเทศด้วย

จะเห็นได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นหัวใจของการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยช่วยเสริมสร้างการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของบุคคล กลุ่มบุคคล การดำเนินงาน

การนำแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยไปสู่การปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ในทุกระดับ การสร้างเครือข่าย การดำเนินงานจึงถือว่าเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต รวมทั้งการยึดถือหลักการบริหารจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่ต้องคำนึงถึงการทำให้มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย มีความหลากหลาย ทั้งในรูปแบบและวิธีการ และการนำไปใช้ประโยชน์ให้เกิดแก่ชีวิตได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นการพัฒนาและสร้างความเจริญก้าวหน้าของชุมชนสังคม และประเทศชาติอย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

สรุป แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตข้างต้นเป็นกรอบการพูดคุยหารือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต อีกทั้งสามารถใช้เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิตและเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวิถีชีวิตของคนในชาติอย่างแท้จริงอันจะนำพาครอบครัว ชุมชน และสังคมไปสู่การเป็นชุมชน/สังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา อันจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย และ 2) นำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยออกเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2547 จนถึงพ.ศ. 2557 พบ แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ดังนี้

การศึกษาตลอดชีวิตได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนานแล้วในแต่ละประเทศ แต่ได้เริ่มนำมากล่าวถึงและนำมาจัดทำนโยบายในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการปฏิบัติอย่างเป็นทางการกลางศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะในช่วงปี 1960 – 1970 เป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันทุกประเทศทั่วโลกมีการศึกษาตลอดชีวิตเป็นกรอบความคิดหลักในการจัดการศึกษาและถือเอาการศึกษาตลอดชีวิตเป็นปรัชญาสำหรับการจัดการศึกษาของสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในบริบทสังคมไทย การศึกษาตลอดชีวิตมี 2 ความหมาย คือ การศึกษาการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุด มีความต่อเนื่อง และอีกหนึ่งความหมาย คือ การศึกษาที่บูรณาการการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการพัฒนาบุคคลและชุมชน จะเห็นได้ว่าการศึกษาตลอดชีวิตมีลักษณะสำคัญ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนพึ่งตนเองและไม่แยกห่างจากวิถีชีวิต อันส่งผลไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ส่วนแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย มีดังนี้

1. การจัดการศึกษาสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความถนัด ความสนใจ ความแตกต่างของบุคคล และมีรูปแบบที่เหมาะสมตามสภาพและความจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย
2. การจัดการศึกษาต้องสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ
3. ภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต มีส่วนร่วมในการเสนอแนะในการจัดการศึกษา รวมทั้งกำหนดมาตรฐานการศึกษา
4. ผู้เรียน/ผู้รับบริการสามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต และปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

ตอนที่ 2 ผลการนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ดังนี้

การศึกษาตลอดชีวิต หมายความว่า การศึกษาที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลตั้งแต่เกิดจนถึงอายุขัย จึงรวมถึงการศึกษาทุกประเภท ทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

แนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิต หมายความว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล ประกอบด้วย องค์ประกอบหลักแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และผลผลิตจากแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ที่มีลักษณะเป็น (1) การดำเนินการตลอดชีวิตให้กับประชาชน (2) เป็นการจัดที่มีการวางแผน ทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ (3) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียน ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง และ (4) ใช้แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (5) เนื้อหาเหมาะสมกับบุคคล อายุ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ความสนใจ และสภาพแวดล้อมของผู้เรียน โดยแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเป็นกรอบการพูดคุยหารือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และเป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิตและเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวิถีชีวิตของคนในชาติอย่างแท้จริงอันจะนำพาครอบครัว ชุมชน และสังคมไปสู่การเป็นชุมชน/สังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา ตลอดจนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

องค์ประกอบหลักในการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้แก่ หลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Concepts) วิสัยทัศน์ และปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต (Vision and Philosophy) เป้าหมายการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Goals) กลุ่มเป้าหมาย (Target Groups) เนื้อหาหลักสูตร (Contents/ Curriculum Development) ทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resources) ผู้จัดการศึกษาตลอดชีวิต

(Learning Providers) สถานที่จัดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Learning Places) การพัฒนา ศักยภาพ (Capacity Building) การระดมสรรพกำลังในการบริหารจัดการ (Resource Mobilization and Financial Management) การเทียบโอน การยอมรับ การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ (Accreditation, certification, learning assessment and evaluation) ความร่วมมือของชุมชน เครือข่าย และหุ้นส่วนในการส่งเสริมและสนับสนุนการ เรียนรู้ตลอดชีวิต (Community Participation, Networking and Partnership) และการกำกับติดตาม การประเมินผล และการ ประเมินคุณภาพการศึกษาตลอดชีวิต (Monitoring, Evaluation, and Accreditation)

กระบวนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบท สังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้แก่ ระดับประเทศ (National level) ระดับภูมิภาค (Provincial level) ระดับชุมชน (District/Local level) ระดับครอบครัว (Family Level) และ ระดับบุคคล (Individual Level) ทุกภาคส่วนในสังคมที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกัน ประกอบด้วย *ระดับ บุคคล* ผู้ที่มีคุณลักษณะนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความกระตือรือร้น สนใจเสาะ แสวงหาความรู้อยู่เสมอ มุ่งมั่นที่จะเพิ่มประสิทธิภาพ ในการเรียนรู้และสามารถนำความรู้ไปใช้ ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนางาน และพัฒนาสังคม ซึ่งกระบวนการการ พัฒนาให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ *ระดับครอบครัว* เน้นการดำเนินการในลักษณะทางการและไม่เป็น ทางการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลในครอบครัวตามลักษณะความสนใจอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สร้างการเรียนรู้ให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในครอบครัว *ระดับชุมชน* ดำเนินการส่งเสริมและ สนับสนุนจัดการศึกษาตลอดชีวิตผ่านช่องทางการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษา นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย มีแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต *ระดับภูมิภาค* เน้นการ ดำเนินงานที่สนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนและบุคคล การเสริมสร้างความ เข้มแข็งของสถาบันทางสังคม และภาคีเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต *ระดับประเทศ* การกำหนด นโยบายการศึกษาตลอดชีวิตที่ชัดเจน การพัฒนาระบบการดำเนินการ การกำกับติดตามและ ประเมินผล มีแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการจัดและการพัฒนาการศึกษา ตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

ผลผลิตจากการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับ บริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้แก่ ความสามารถระดับบุคคล คือ บุคคลการเรียนรู้ ตลอดชีวิต ความสามารถระดับครอบครัว คือ ครอบครัวเรียนรู้ตลอดชีวิต ความสามารถระดับองค์กร และชุมชน คือ องค์กรและชุมชนแห่งการเรียนรู้ และความสามารถระดับสังคมและประเทศชาติที่ สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับปรัชญาทางการศึกษาที่กำหนดร่วมกัน

จะเห็นได้ว่า แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตข้างต้นเป็นกรอบการพูดคุยหารือกับ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต อีกทั้ง

สามารถใช้เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิตและเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวิถีชีวิตของคนในชาติอย่างแท้จริงอันจะนำพาครอบครัว ชุมชน และสังคมไปสู่การเป็นชุมชน/สังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา อันจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

ซึ่งแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย สามารถสรุปได้ ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 2 แสดงแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย สามารถแบ่งการอภิปรายผลออกเป็น 2 ประเด็นการอภิปรายตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

การศึกษาตลอดชีวิตได้เกิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนาน ถือเป็นกรอบความคิดหลักในการจัดการศึกษาและถือเอาการศึกษาตลอดชีวิตเป็นปรัชญาสำหรับการจัดการศึกษาของสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 โดยเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งในการปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ คือ การศึกษา สอดคล้องกับรายงานวิจัยโลกล่าสุด (The 2005 UNESCO World Report) ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) เรื่อง สู่สังคมแห่งการเรียนรู้ (Towards Knowledge Societies) ได้อธิบายเน้นย้ำว่า ประเทศต่างๆ ทั่วโลกต้องให้ความสำคัญอย่างแท้จริงต่อ

การพัฒนาประเทศสู่การเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ เป้าหมายการพัฒนา การพัฒนาที่สอดคล้องกับการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาด้านอื่น ๆ อย่างสมดุล โดยในการเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นระบบต้องคำนึงถึงจรรยาบรรณ สิทธิและเสรีภาพ และความรับผิดชอบทุกประการ (UNESCO, 2005)

แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้แก่ การจัดการศึกษาสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความถนัด ความสนใจ ความแตกต่างของบุคคล และมีรูปแบบที่เหมาะสมตามสภาพและความจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย การจัดการศึกษาต้องสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ ภาควิชาการศึกษาค้นคว้า การศึกษาต้องสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ ภาควิชาการศึกษาค้นคว้า ตลอดชีวิต มีส่วนร่วมในการเสนอแนะในการจัดการศึกษา รวมทั้งกำหนดมาตรฐานการศึกษา ผู้เรียน/ผู้รับบริการสามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต และปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ต้องคำนึงถึงปรัชญา แนวคิด และหลักการศึกษาค้นคว้า หลักการที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน หลักความเสมอภาคในการศึกษา และหลักการมีส่วนร่วมโดยการยึดชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา การศึกษาต้องยึดหลักความต้องการ ความสนใจในการเรียนรู้ของบุคคล การจัดการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้เป็นศูนย์กลาง (ผู้เรียน) เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ชุมชนการเรียนรู้ต้องลงมือปฏิบัติ สร้างสรรค์ และมีกิจกรรมทางการปฏิบัติที่มุ่งเน้นทั้งกลุ่มและบุคคลอย่างมีส่วนร่วม สำหรับหลักการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชนซึ่งประกอบด้วย (1) หลักความร่วมมือแบบหุ้นส่วน (2) หลักความร่วมมือและการมีส่วนร่วม (3) หลักการติดตามความสามารถในการดำเนินงาน (4) หลักความจำเป็นของการเรียนรู้ (5) หลักความสำคัญของชุมชน หลักการใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา (6) หลักการพัฒนาโดยใช้ความรู้เป็นฐานการพัฒนา (7) หลักการจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย (8) หลักการจัดกิจกรรมที่ผสมกลมกลืนกับการดำเนินชีวิต (9) หลักความเสมอภาค (10) หลักความต่อเนื่อง (สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล, 2554) ประกอบด้ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยหลายงาน (Knight, 1995; Carrillo, 2002; Ergazakis et al., 2004; Chatzkel, 2006; Flores, 2006) ได้อธิบายความสำคัญของความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2550: 6) ที่กล่าวว่า “ความรู้ คือ อำนาจ สังคมใดที่ครอบครององค์ความรู้ หรือข้อมูลข่าวสารที่ครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุดกว่า คือ ผู้ที่มีอำนาจในการต่อรองและเป็นผู้ครอบครองโอกาสแห่งความสำเร็จไว้ในมือ” จะเห็นได้ว่าโลกยุคข้อมูลข่าวสารและยุคแห่งสังคมแห่งการเรียนรู้ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ และผู้รู้ นอกจากนี้ Senesh (1991) ได้อธิบายหัวใจสำคัญของสังคมแห่งการเรียนรู้ คือ การที่ชุมชนร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ระบบการศึกษาตลอดชีวิตต้องสามารถทำให้เกิด

การพัฒนาความคิดวิเคราะห์ได้ การที่ชุมชนรวมกลุ่มกันวิเคราะห์หาความต้องการที่แท้จริงของบุคคล กลุ่มบุคคล และชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ การสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ เพื่อช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น ส่วนใหญ่การรวมตัวกันในลักษณะนี้มักจะมาจากคนที่อยู่ในกลุ่มงานเดียวกันหรือมีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน ชุมชนลักษณะของการเป็นชุมชนนักปฏิบัติ มีความคล่องตัวในการดำเนินงานอย่างแข็งขัน พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประโยชน์อย่างต่อเนื่อง ตลอดเวลา ความไว้วางใจและความเชื่อมั่นในการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันล้วนแต่เป็นหลักการดำเนินงานที่สำคัญในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังพบว่า การจัดการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ (Fryer et al., 1997; Hake, 1999) การนำแนวคิดสังคมแห่งการเรียนรู้ไปผนวกรวมกับแผนงาน นโยบายของชุมชนหรือองค์กร *การสร้างเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิต* การสร้างเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตต้องสร้างการมีส่วนร่วมของทุกคนที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมที่ทุกหน่วยงานและองค์กรที่เป็นเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกันจัดการศึกษาในชุมชน และชุมชนก็มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต *การจัดการความรู้* การจัดการความรู้อย่างต่อเนื่องและขยายองค์ความรู้ที่จะเป็นการช่วยขยายเครือข่ายให้กว้างขึ้นเพื่อพัฒนาแนวทางการปฏิบัติในเรื่องต่างๆ ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการเรียนรู้ขององค์กร มี 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) การเรียนรู้จากการแก้ปัญหา (Problem Oriented Learning) เป็นการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการทำงานโดยตรง 2) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Team Learning) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมจะทำให้การเรียนรู้มีพลังมากกว่าการเรียนรู้ของบุคคลในการที่จะเสนอความคิด หรือความรู้ 3) การเรียนรู้โดยการปฏิบัติ (Action Learning) การเรียนรู้โดยการปฏิบัติจะสอนให้คนเรียนรู้โดยผ่านการแก้ปัญหาและการพัฒนาแนวทางแก้ปัญหาเก่าไปสู่การแก้ปัญหาแนวใหม่ ซึ่งต้องอาศัยจากการศึกษาจากการปฏิบัติงาน เป็นการเรียนรู้โดยเอาคำแนะนำจากผู้ร่วมงานไปปฏิบัติ และเป็นการเรียนรู้โดยการทบทวนร่วมกับผู้ร่วมงานถึงสิ่งที่ได้นำไปปฏิบัติว่า ได้รับความรู้จากการเรียนรู้ในเรื่องดังกล่าว และ 4) การเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นเครือข่าย (Argyris & Schon, 1974) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของบุคคล และส่งผลต่อการทำงานและการพัฒนาตนเองในที่สุด *แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้* ควรวิเคราะห์ความต้องการการเรียนรู้ของชุมชน จัดกิจกรรมให้สอดคล้องต่อความต้องการ จัดกิจกรรมให้ต่อเนื่อง ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ และมีช่องทางในการติดต่อสื่อสารในลักษณะเวทีของแกนกลาง และเวทีชาวบ้าน ตามสถานการณ์ และประเด็นร่วมสมัย การศึกษางาน เป็นต้น การจัดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนทุกรูปแบบรวมทั้งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วย ทำให้สังคมมีบรรยากาศการเรียนรู้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ในชุมชน จัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและให้มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา สร้างคนในชุมชนให้มีความ

ต้นตัวและเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่จะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิต และความสามารถในการดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน เสริมสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในระดับท้องถิ่นและชุมชน สร้างปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างโอกาสอย่างเป็นธรรมให้คนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพได้อย่างทั่วถึง รวมถึงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ (สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, 2557)

นอกจากนี้ การมีนโยบาย เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และพระราชบัญญัติเฉพาะในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นมากทั้งในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และชุมชน ซึ่งเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต คือ การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (UNESCO, 2005) ซึ่งหมายถึง ลักษณะของหน่วยงานหรือชุมชนที่ไม่จำกัดขนาดและที่ตั้งดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องพร้อม ๆ กันเกี่ยวกับการอนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟู ปกป้อง คุ้มครอง พิทักษ์ ส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่และปลูกจิตสำนึกให้แก่สมาชิกบนฐานการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติที่ดีแบบองค์รวมได้เรียนรู้ด้วยวิธีการผ่านผู้รู้ สื่อเทคโนโลยี สารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและจากองค์ความรู้ต่าง ๆ สมาชิกสามารถสร้างความรู้ สร้างทักษะและมีระบบการจัดการความรู้ที่ดี รวมทั้งสามารถถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ที่หลากหลายเอื้อต่อการเรียนรู้ทั้งภายในและนอกกลุ่มสมาชิก ตลอดจนสามารถใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการเลือกและตัดสินใจแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาการดำเนินชีวิต สังคมแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย บุคคลแห่งการเรียนรู้ (ลักษณะบุคคลและกระบวนการเรียนรู้) แหล่งการเรียนรู้ (ลักษณะของแหล่งการเรียนรู้ ระบบการบริหารจัดการ และกระบวนการจัดการความรู้) องค์ความรู้ (ลักษณะขององค์ความรู้ ระบบการบริหารจัดการความรู้ และการประยุกต์ใช้) การจัดการความรู้ (ลักษณะของการจัดการความรู้ องค์ประกอบของการจัดการความรู้ รูปแบบและวิธีการจัดการความรู้) ในทางกลับกันการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน การให้สังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และการพัฒนาเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ก็เป็นส่วนสำคัญในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาบุคคล องค์กร และชุมชนแห่งการเรียนรู้ การจัดการศึกษาเรียนรู้เพื่อชีวิตและสังคม และสามารถตอบสนองความต้องการและสอดคล้องกับสภาพของกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดภาคีเครือข่ายการเรียนรู้ มีสิทธิและมีหน้าที่ร่วมรับผิดชอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังที่ ระบุไว้ในแผนพัฒนาแผนงานและกรอบนโยบายในการบริหารและพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) และร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555- 2559) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2)

พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน การพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางและภาคีการพัฒนามีส่วนร่วมทุกชั้นตอน การสร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติเพื่อพัฒนาสู่วิสัยทัศน์ ปี 2570 ที่ระบุว่า คนไทยดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความอยู่เย็นเป็นสุข และสามารถอยู่ในประชาคมโลกอย่างมีศักดิ์ศรี การพัฒนาความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเชื่อมโยงมิติด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างสมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ปัญหาหลัก ได้แก่ นโยบายต้องชัดเจน ขาดการประสานงานทุกระดับ ขาดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน การกระจายงบประมาณจัดการ การบริหารจัดการไม่มีประสิทธิภาพ ขาดการติดตามและประเมินผล จึงจำเป็นต้องกระจายโอกาสทางการศึกษา เพิ่มศักยภาพในการเรียนรู้ของชุมชนโดยใช้ทุนของชุมชนเป็นฐาน และการระดมสรรพกำลังจากทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในฐานเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่ เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม และเครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่ และอีกประเด็นที่สำคัญ เช่น การขาดคุณสมบัติของการเป็นผู้สนใจใฝ่เรียนรู้ ระบบคุณภาพการศึกษา คุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา โอกาสและการเข้าถึงความรู้และทรัพยากรการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นต้น (สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล, 2554) และปัจจัยส่งเสริมการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ปัจจัยส่งเสริมการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านพื้นฐานทางการศึกษาของสมาชิกชุมชน 2) ปัจจัยด้านทุนของชุมชนทุกประเภทโดยเฉพะอย่างยิ่งทุนทางสังคมและวัฒนธรรม (ภูมิปัญญาของชุมชน ค่านิยม ประเพณี ฯลฯ) 3) ปัจจัยด้านหน่วยงาน/องค์กรทางการศึกษาและการพัฒนาภาคส่วนต่าง ๆ 4) ปัจจัยด้านนโยบายทางการศึกษาและการพัฒนาชุมชนของภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ พบว่าชุมชนมีปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการดำเนินงานของสังคมแห่งการเรียนรู้ และปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยปัจจัยที่ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการดำเนินงานของสังคมแห่งการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้นำ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนในชุมชน (โอวาท สุทธธรรักษ์, 2530) สำหรับสังคมไทย ผู้นำส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโสในชุมชน เช่น ข้าราชการเกษียณอายุราชการ พระหรือนักบวช ครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้รู้หรือปราชญ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ปัจจัยอื่น ๆ อาทิ ลักษณะความผูกพันของประชาชนแบบเครือญาติ ชุมชนมีกฎระเบียบที่เคร่งครัด มีการบูรณาการจัดการเรียนรู้ มีหลักการบริหารและจัดการชุมชนที่ยึดหลักประชาธิปไตย หลักการมีส่วนร่วม และหลักธรรมาภิบาล ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชน องค์ความรู้ มีภูมิปัญญาพื้นฐานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน ชุมชนมีความสามารถพึ่งตนเองได้ และในขณะเดียวกันชุมชนก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งด้านทรัพยากรการเรียนรู้ งบประมาณ และบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มีระบบการจัดเก็บข้อมูลข่าวสาร และการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่มีรูปแบบหลากหลาย

ชุมชนมีการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของประชาชน มีการพัฒนาด้านความรู้ และการพัฒนาตนเองเสมอ มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนบนฐานการดำเนินชีวิตที่แท้จริงวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น มีพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจที่ดี ชุมชนสามารถเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายอื่น ๆ เช่น โรงเรียน วัด หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน และชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ และปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้แก่ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ และวัสดุอุปกรณ์สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มิใช่เพียงพอ การได้รับมอบหมายจากหน่วยงานอื่นๆ ทำงานเกิดภาระงานนอกเหนือจากที่ปฏิบัติเดิม จึงไม่มีเวลาทุ่มเทกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน ปัญหาในการดำเนินการของกลุ่มอาชีพ และกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ขาดการถ่ายทอดความรู้ และการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นระบบ ขาดความรู้เกี่ยวกับการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ส่วนตัวอย่างปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานที่เกิดกับสังคมการเรียนรู้ในต่างประเทศ ได้แก่ การร่วมมือจากบางหุ้นส่วนขาดความต่อเนื่องงบประมาณยังมีน้อยโดยเฉพาะในระยะเริ่มแรกของการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ การวางแผนยุทธศาสตร์ไม่ครอบคลุมชุมชนทั้งหมด อาจต้องอาศัยความร่วมมือจากเครือข่ายในการระดมความคิดเห็น ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน อาทิ สภาการฝึกอบรมและวิสาหกิจ กับองค์กรท้องถิ่นและโครงการเมืองแห่งการเรียนรู้ เนื่องจากมีขอบเขตพื้นที่การดูแลรับผิดชอบเฉพาะเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบ หน่วยงานจึงไม่สามารถให้การสนับสนุนทุกพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล และคณะ, 2555)

ตอนที่ 2 ผลการนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ได้แก่ การดำเนินการในระดับประเทศ แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ประกอบด้วย การปรับโครงสร้างและการกระจายตัวประชากรให้เหมาะสม การพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม เป็นต้น และการดำเนินการในระดับองค์กรและชุมชน แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ประกอบด้วย การจัดทำแผนแม่บทการสร้างสังคม/ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ชัดเจน การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ สร้างกระแสความตื่นตัวและการมีบทบาทสร้างสังคม/ชุมชนแห่งการเรียนรู้ให้กับประชาชน โดยใช้สื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และกิจกรรมหลากหลายทั้งในระดับประเทศ ภูมิภาค และชุมชนการส่งเสริมให้ชุมชน องค์กร และสถานประกอบการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายอย่างครอบคลุมและทั่วถึง รวมทั้งดำเนินการ

พัฒนาองค์กร/สถาบันการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาแห่งการเรียนรู้ การจัดระบบการบริหารจัดการความรู้ โดยสร้างการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน การพัฒนาองค์ความรู้สำหรับองค์กรและชุมชน โดยส่งเสริมการสร้างการเรียนรู้จากประเด็นปัญหา ความต้องการ หรือความสนใจร่วมของชุมชน การสนับสนุนเงินทุนอุดหนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทรัพยากรและแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ในระดับองค์กรและชุมชนอย่างทั่วถึงและครอบคลุมทุกพื้นที่ อันจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตสู่การพัฒนาประเทศอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับที่สำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2547) ที่ได้กำหนดแนวทางการเสริมสร้างสังคมแห่ง การเรียนรู้สำหรับสังคมไทย ว่าควรมีการจัดทำแผนแม่บทการสร้างสังคม/ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ ชัดเจน ครอบคลุมทุกพื้นที่ของประเทศ โดยเป็นส่วนหนึ่งของแผนแม่บทชุมชน สร้างกระแสความ ตื่นตัวและการมีบทบาทสร้างสังคม/ชุมชนแห่งการเรียนรู้ให้กับประชาชนอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง โดยใช้สื่อมวลชน สื่อสาธารณะ และกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ส่งเสริมให้ชุมชน องค์กร และสถานประกอบการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมาย การจัดระบบ การจัดการความรู้โดยสร้างการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในวงกว้างจนโยงใยครอบคลุมทั่วประเทศ โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร (Information and Communication Technologies: ICTs) เป็นกลไกในการ บริหารจัดการตามกระบวนการของการจัดการความรู้ และสนับสนุนเงินทุนอุดหนุนเพื่อส่งเสริมการ เรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และจัดกิจกรรมการรวมกลุ่มของประชาชนใน ชุมชนเพื่อการเรียนรู้ของกลุ่ม โดยการระดมทุนจากแหล่งต่าง ๆ

นอกจากนี้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล ประกอบด้วย องค์ประกอบหลักแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และผลผลิตจากแนวทางการจัด ศึกษาตลอดชีวิต ที่มีลักษณะเป็น (1) การดำเนินการตลอดชีวิตให้กับประชาชน (2) เป็นการ จัดที่มีการวางแผน ทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติ อันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ซึ่งเกิดขึ้น ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ (3) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจาก แรงจูงใจของผู้เรียน ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง และ (4) ใช้แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (5) เนื้อหา เหมาะสมกับบุคคล อายุ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ความสนใจ และสภาพแวดล้อมของผู้เรียน

จากผลการวิจัยที่พบว่า องค์ประกอบหลักของแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อน ชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ทั้งด้านวิสัยทัศน์ ปรัชญาและแนวคิด การจัดการศึกษาตลอดชีวิต และหลักการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ต้องเน้นการการเรียนรู้ที่ตอบสนอง ความต้องการปัญหาความสนใจของบุคคลและไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมของชุมชนและสังคม เกื้อหนุน ส่งเสริมให้บุคคลหรือสมาชิกในชุมชน/สังคมเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยผ่านสื่อ

เทคโนโลยี สารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ องค์ความรู้ต่าง ๆ จนสามารถสร้างความรู้ สร้างทักษะ มีระบบการจัดการความรู้และระบบการเรียนรู้ที่ดี มีการถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทุกภาคส่วนในสังคม ทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์ และใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการเลือกและตัดสินใจ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาอย่างเหมาะสมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ส่งผลให้ประเทศ พัฒนาเจริญก้าวหน้าอย่างสมดุลและยั่งยืน ยังสอดคล้องกับ สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2557) ที่ระบุว่า การดำเนินงานการนำนโยบายสำคัญด้านการศึกษาตลอดชีวิตไปสู่การปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ ในทุกระดับ การสร้างเครือข่าย การดำเนินงานจึงถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ สำคัญของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต รวมทั้ง การยึดถือหลักการบริหารจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่ต้อง คำนึงถึงการทำให้มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย มีความหลากหลาย ทั้งในรูปแบบและวิธีการ และการนำไปใช้ประโยชน์ให้เกิดแก่ชีวิตได้อย่างรวดเร็ว ประกอบกับการ ดำเนินการจัดการศึกษาตลอดชีวิตควรแตกต่างกันตามบริบทของภูมิสังคมซึ่งสามารถส่งผลต่อการ เรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน และสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ ส่งผลต่อการเรียนรู้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิจากการสนทนากลุ่มให้ความคิดเห็นว่า *“...ในทุกชุมชนจะมี อัตลักษณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ในแต่ละชุมชน และในทุกชุมชนก็ควรมีความเคารพในความแตกต่างของแต่ละ ภูมิสังคมเพราะสิ่งนี้จะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ในบริบทที่แตกต่างจากตัวเอง ซึ่งก็จะต้องสนับสนุน ในส่วนของการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพิ่มขึ้นด้วย โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดย บังเอิญ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นด้วยการนำตนเอง และการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน...”* ซึ่งประเด็นนี้เป็น แนวปฏิบัติของการศึกษาตลอดชีวิตตามวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ดังที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นเสมอว่า การพัฒนาหรือการดำเนินการอะไรก็ตาม ต้องยึดหลักสำคัญคือให้สอดคล้องกับ ภูมิสังคม ซึ่งนั่นก็คือการพัฒนาโดยยึดหลักสภาพความเป็นจริงของ “ภูมิประเทศ” ทั้งในด้านพื้นที่ดิน ด้านสังคมวิทยา ด้านลักษณะนิสัยประจำถิ่น คือ นิสัยใจคอความเคยชิน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความ เชื่อและหลักศาสนา เป็นต้น และการพัฒนาโดยยึดหลักภูมิสังคมนี้ ก็คือหลักสำคัญยิ่งของการพัฒนา อย่างยั่งยืนนั่นเอง ดังพระราชกระแสว่า *“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศ ทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศตามสังคมวิทยา คือนิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วย โดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปช่วยว่าเขาต้องการอะไรจริงๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจ หลักการของการ พัฒนานี้ก็เกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”* (มัญญ มุขประดิษฐ์, 2551) ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาล หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องมีการกำหนดแนวทางที่ชัดเจนและการกำหนดแนวทางดังกล่าวควร จะต้องพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ได้แก่ สภาพและข้อจำกัดของการจัดการศึกษาที่ผ่านมา นโยบายและเป้าหมายในการจัดการศึกษาของประเทศ สภาพและความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ก็จะช่วยให้โอกาสการศึกษาตลอดชีวิต เข้าถึงประชาชนไทยได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

ในสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ การเมืองการปกครอง วิทยาการและเทคโนโลยี ดังเช่น ในปัจจุบัน การศึกษาหรือการเรียนรู้ ยิ่งมีความจำเป็นต่อประชาชนมากขึ้น การศึกษาที่บุคคลได้รับในช่วงวัยเรียน หรือการศึกษาในระบบ โรงเรียนนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่จะนำมาใช้ได้ แต่ประชาชนยังต้องได้รับการศึกษาหรือความรู้เพิ่มเติม อีกรายอย่างต่อเนือง เพื่อที่จะใช้ในการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงของชีวิต อีกทั้งการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต้องมีลักษณะเป็นองค์รวมแบบบูรณาการทั้ง การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้การศึกษาและการเรียนรู้ เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ต้องดำเนินการโดยยึดหลักความเชื่อที่ว่า การศึกษาและการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญต่อการพัฒนาคนและสังคม โดยการบูรณาการการเรียนรู้ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพเข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน ยึดชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ โดยใช้ศักยภาพและทรัพยากรในชุมชนเป็นหลัก ให้ประชาชนและทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้เกิดพลังชุมชนที่เข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ (สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล, 2554) และการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้และสังคมแห่งการเรียนรู้ นั้น ต้องมีการประเมินผลความสำเร็จ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการทำงาน ชุมชนโดยคณะกรรมการ และเครือข่ายความร่วมมือร่วมกันติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน พร้อมทั้งชุมชนจัดประชุมชาวบ้าน ผ่านเวทีประชาคม เพื่อประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงาน หรือการสื่อสารผ่านช่องทางอื่น เช่น วิทยุกระจายเสียง สื่อวารสารชุมชน เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มได้เกิดความรู้ความเข้าใจมากยิ่งขึ้น และได้เห็นผลของการดำเนินงาน ซึ่งจะทำให้ประชาชนให้ความสนใจและมีส่วนร่วมมากขึ้น นำปัญหาหารือกับประชาชน และนำข้อเสนอแนะต่างๆ มาปรับปรุงการดำเนินงาน ให้พัฒนายิ่งขึ้น ซึ่งชุมชนควรสรุปและจัดทำเอกสารของแต่ละโครงการอย่างเป็นระบบ เพื่อความสะดวกในการสืบค้น เพื่อย้อนดูข้อมูล หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นๆ ถือเป็นองค์ความรู้สำคัญของชุมชนสำหรับผู้สนใจต่อไป ดังนั้น แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตจึงควรคำนึงถึงผลผลิตจากแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่ก่อให้เกิดการพัฒนาระดับบุคคล ระดับสถาบันครอบครัว ระดับองค์กร/ชุมชน และระดับประเทศทางการศึกษาที่สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกับปรัชญาทางการศึกษาที่กำหนดร่วมกันด้วยนั่นเอง ดังที่ วิจารณ์ พานิช และประพนธ์ ผาสุกยัต (2550) และ Chowdhury (2003) อธิบายการแบบใหม่ ที่มีประสิทธิภาพสูงมาก นั่นคือ การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์เป็นกิจกรรมสำคัญของแผนการปรับเปลี่ยนบทบาท ภารกิจและวิธีการบริหารงานของภาครัฐ ซึ่งกำหนดว่าภาครัฐจะต้องเปลี่ยนแนวทาง การบริหารไปสู่การบริหารที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ โดยยึดประชาชนเป็นเป้าหมายหลักในการทำงาน การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์เป็นเครื่องมือการบริหารที่มาพร้อมกับแนวคิดการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ที่ต้องคำนึงถึงประชาชนและผลสัมฤทธิ์ของงาน เพื่อให้การทำงานของภาครัฐมุ่งเน้นผลลัพธ์ของงานมากกว่าเน้นปัจจัยนำเข้ากระบวนการทำงานและกฎระเบียบ

ที่เคร่งครัด โดยจะมีการวัดผลอย่างเป็นรูปธรรม การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์ให้ความสำคัญกับการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ เป้าหมายที่ชัดเจน และการกำหนดผลผลิต ผลลัพธ์ที่สอดคล้องกัน รวมถึงมีการกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงานที่ชัดเจนในการวัดความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบต่อประชาชน และเกิดความคุ้มค่าในการใช้ภาษีของประชาชนและงบประมาณแผ่นดิน ดังนั้น ผลลัพธ์การดำเนินงานจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการกำหนดแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังเสนอว่า ปัจจัยส่งเสริมการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านพื้นฐานทางการศึกษาของสมาชิกชุมชน 2) ปัจจัยด้านทุนของชุมชนทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุนทางสังคมและวัฒนธรรม (ภูมิปัญญาของชุมชน ค่านิยม ประเพณี ฯลฯ) 3) ปัจจัยด้านหน่วยงาน/องค์กรทางการศึกษาและการพัฒนาภาคส่วนต่าง ๆ 4) ปัจจัยด้านนโยบายทางการศึกษาและการพัฒนาชุมชนของภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น และปัจจัยเชิงเทคนิคเกี่ยวกับการดำเนินการต่าง ๆ อาทิ การจัดกิจกรรมให้สอดคล้องต่อความต้องการ จัดกิจกรรมให้ต่อเนื่อง ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในลักษณะต่างๆ และมีช่องทางในการติดต่อสื่อสารในลักษณะเวทีของแกนกลาง และเวทีชาวบ้าน ตามสถานการณ์และประเด็นร่วมสมัย การศึกษางาน เป็นต้น การจัดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนทุกรูปแบบรวมทั้งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วย ทำให้สังคมมีบรรยากาศการเรียนรู้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ในชุมชน จัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและให้มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา สร้างคนในชุมชนให้มีความตื่นตัวและเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่จะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิต และความสามารถในการดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน เสริมสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในระดับท้องถิ่น และชุมชน สร้างปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างโอกาสอย่างเป็นธรรมให้คนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพได้อย่างทั่วถึง รวมถึงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากนี้ การมีนโยบาย เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ และพระราชบัญญัติเฉพาะในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่จำเป็นมากทั้งในระดับชาติ ระดับท้องถิ่นและชุมชน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญ (สุมาลี สังข์ศรี, 2557)

จะเห็นได้ว่า แนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย ถือเป็นกรอบการทำงาน การพูดคุยหารือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และเป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิตและเพื่อให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นวิถีชีวิตของคนในชาติอย่าง

แต่จริงอันจะนำพาครอบครัว ชุมชน และสังคมไปสู่การเป็นชุมชน/สังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา ตลอดจนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

การพัฒนาชุมชนและสังคมแห่งการเรียนรู้ไม่ใช่เป็นทางเลือกสำหรับชุมชนเท่านั้น แต่เป็นมาตรการการพัฒนาที่พึงปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมในชุมชน เนื่องจากเป็นกระบวนการพัฒนาความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคงและยั่งยืนของชุมชน สังคม และประเทศชาติ การจัดการศึกษาตลอดชีวิตในชุมชน ส่วนหนึ่งมาจากการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ และการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (UNESCO, 1997) ดังนั้น การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในสังคม (Cisco, 2010) ในการนำยุทธศาสตร์หรือแนวทางไปปฏิบัติ ชุมชนสามารถนำไปใช้ได้ทันที หรือเลือกประยุกต์แนวทางไปใช้ตามความเหมาะสม ควรคำนึงถึงลักษณะชุมชน วัตถุประสงค์การพัฒนา และแผนการพัฒนาชุมชน โดยอาจดำเนินการร่วมคิด หาทางเลือกจากแนวทางที่หลากหลายนี้ร่วมกันกับทุกฝ่ายในชุมชน

โดยสรุป

ในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิตหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะการศึกษาตลอดชีวิตหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะช่วยให้ประชาชนได้รับความรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่องในทุกช่วงอายุ เปรียบเสมือนเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันหรือการสร้างพลังให้กับประชาชน เพื่อให้เผชิญกับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องตลอดเวลา ประเทศไทยได้มีนโยบายและเป้าหมายในการจัดการศึกษาเพื่อจะให้ประชาชนทุกคนได้รับโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ การที่จะจัดบริการโอกาสทางการศึกษาตลอดชีวิตหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับประชาชนอย่างทั่วถึงนั้น รัฐบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องมีการกำหนดแนวทางที่ชัดเจนและการกำหนดแนวทางดังกล่าวควรจะต้องพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้แก่ สภาพและข้อจำกัดของการจัดการศึกษาที่ผ่านมา นโยบายและเป้าหมายในการจัดการศึกษาของประเทศ สภาพและความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการจัดการศึกษาเป็นต้น แนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยซึ่งได้จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น หากหน่วยงานและนักการศึกษาที่เกี่ยวข้องจะได้นำไปพิจารณาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ก็จะช่วยให้โอกาสการศึกษาตลอดชีวิตเข้าถึงประชาชนไทยได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ส่งผลให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตได้อย่างแท้จริง เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่กว้างขวางและเป็นไปในอัตราที่รวดเร็ว อันจะส่งผลให้ประเทศมีศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนาโดยรวมเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะเป็นการพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยมุ่งเน้นให้คนมีคุณธรรมนำความรู้ อันจะเป็นสะพานทอดนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้วิจัยมีข้อเสนอจากการวิจัยแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยที่เป็นข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาและข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปนำเสนอต่อรัฐบาลในการกำหนดเป็นวาระแห่งชาติ และกำหนดเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเสนอปรับปรุง แก้ไขกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของชาติที่นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

2. ชุมชนท้องถิ่นโดยความร่วมมือกับองค์กรหลักของกระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน) และกระทรวงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่ อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมการพัฒนาชุมชน กรมอนามัย กรมการศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน องค์กรเอกชน องค์กรธุรกิจ สถาบันการศึกษาและองค์กรวิชาการ และภาคประชาชนในพื้นที่ควรกำหนดแผนพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้สำหรับชุมชนขึ้นตามบริบทและภูมิสังคมของตนเอง โดยคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศและสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของผู้คนตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ปรับการพัฒนาให้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น โดยการกำหนดกรอบกลยุทธ์การดำเนินงานที่ประกอบด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และมาตรการที่ชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดในแต่ละระยะการดำเนินการ รวมทั้งการดำเนินงานตามผลการวิจัยที่ได้รับไว้ชัดเจนตามบริบทของตนเอง ได้แก่ การพัฒนาบุคคลแห่งการเรียนรู้ การพัฒนาองค์ความรู้ การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ การพัฒนาการจัดการความรู้ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ของประชาชน พร้อมทั้งการทำประชาคมเพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ของชุมชนอย่างกว้างขวาง

3. ควรนำผลการวิจัยไปประชาสัมพันธ์เผยแพร่ และขยายผลให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนางานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และการขับเคลื่อนการศึกษาตลอดชีวิต เช่น หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยได้รับทราบร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้าใจที่สอดคล้องตรงกัน รวมทั้งการเสริมสร้างความตระหนักในภารกิจหน้าที่ร่วมกัน อาทิ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ ผู้บริหารท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเขตพื้นที่ และหน่วยงานด้านการพัฒนาชุมชนหรือสังคมอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น องค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น กรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ กรมการพัฒนาชุมชน กรมอนามัย กรมการศาสนา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน องค์การเอกชน องค์การธุรกิจ สถาบันการศึกษาและองค์กรวิชาการ และภาคประชาชนศึกษาผลการวิจัย องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ และสามารถใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการดำเนินการพัฒนาชุมชน ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ อันเป็นประโยชน์แก่ประชาชนโดยรวมได้ โดยอาจปฏิบัติตามแนวทางที่ได้นำเสนอและหรือประยุกต์องค์ความรู้บางอย่างจากงานวิจัยไปพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่น เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน การสร้างความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ของชุมชน และการพัฒนาสังคมโดยรวมโดยใช้การศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นหลักการสำคัญ

4. ควรนำผลการวิจัยที่ได้ไปกำหนดเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนากิจการดำเนินงานการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยทั้งในเชิงนโยบาย กฎหมาย โครงสร้างอำนาจหน้าที่ การบริหารจัดการ ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของประชาชนไทยอย่างแท้จริง

5. การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นเรื่องสำคัญต่อการพัฒนาคน ที่มีผลต่อการพัฒนาองค์กร ชุมชน และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า และมีความมั่นคง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกภาคส่วนควรมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและสนับสนุนในการบริหารจัดการ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จและเกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้นี้ไปปฏิบัติจริงภาคสนาม โดยแบ่งส่วนการวางแผน การดำเนินการ การกำกับติดตามและประเมินผลตามลำดับ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และภาคีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนร่วมกันพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานการพัฒนาแบบองค์รวมที่สำคัญ

2. การศึกษาวิจัยเปรียบเทียบในเชิงลึกของการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ในประเทศและต่างประเทศ โดยการศึกษากรณีศึกษาที่ดี การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติการ และประชาชนในชุมชน เพื่อให้สามารถถอดองค์ความรู้ ประสบการณ์ในการดำเนินการ และเห็นผลลัพธ์การดำเนินการอย่างครบวงจร

3. วิธีการศึกษาอนาคตหรือการมองอนาคตในรูปแบบต่าง ๆ ยังมีผู้สนใจดำเนินการวิจัยน้อยมากในสังคมไทย เนื่องจากปัจจัยหลายอย่าง อาทิ การมีองค์ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับเทคนิค กระบวนการศึกษาอนาคต จึงควรมีการวิจัยศึกษาอนาคตภาพประเด็นทางสังคมใหม่ ๆ เช่น การวิจัยอนาคตภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่

หลากหลายในระดับต่าง ๆ ในสังคม การประยุกต์วิธีการมองอนาคตไปใช้ในการประชุมวางแผนระดับนโยบาย หรือการประชุมประชาคมในระดับชุมชนพื้นที่ เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มองค์กร และชุมชน ซึ่งการศึกษาอนาคตหรือการมองอนาคตนี้เองสามารถปรับใช้ในมิติต่าง ๆ ตามความเหมาะสมต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กศน., สำนักงาน. (2556). **นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงาน สำนักงาน กศน.ประจำปี
งบประมาณ พ.ศ. 2556.** กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของ สกสค.
- กศน., สำนักงาน. (2557). **นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงาน สำนักงาน กศน. ประจำปี
งบประมาณ พ.ศ.2557.** กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของ สกสค.
- เกษม วัฒนชัย. (2549). **การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตอย่างยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัย
การปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2550). **คลื่นลูกที่ 5 ประชาณัฐสังคม: สังคมไทยที่พึงประสงค์ในศตวรรษ
ที่ 21.** กรุงเทพมหานคร: ชัคเซส มีเดีย.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2540). **การเรียนรู้: ชุมทรัพย์ในตน.**
กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาระบบการศึกษาและการวางแผนมหาภาค.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2542). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545.** กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2543). **นโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของ
ประเทศไทย: รายงานสรุปการสัมมนา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2545). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549).** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2550). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554).** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2555). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559).** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

- ชัยศ อิ่มสุวรรณ. (2551). **การเรียนรู้ตลอดชีวิต: สิทธิการอยู่รอดในสังคม - โลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูเกียรติ ลีสุวรรณ. (2552) **หลักการ ปรัชญา การศึกษาตลอดชีวิต**. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2556, จาก http://www.siced.ac.th/koratsite1.08/UserFiles/File/book_nbs_33.pdf
- ทศนา เขมมณี. (2555). **บัณฑิตศึกษาในศตวรรษที่ 21: การปรับหลักสูตรการสอน**. (เอกสารอัดสำเนา).
- นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม. (2548). **การพัฒนารูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดชลบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์. สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบายการจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นืออน พิณประดิษฐ์ และคณะ. (2552). **การพัฒนาเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. งานวิจัยคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ประไพ ศิวะสิริวิลาศ. (2549). **การพัฒนารูปแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทางสังคม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์. สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชา นโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2547). **การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง**. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551. **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 125 ตอนที่ 41ก (3 มีนาคม 2551): 2-9.**
- มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. (2551). สืบค้นเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2556, จาก <http://www.haii.or.th/wiki84/index.php/ภูมิสังคมกับแนวพระราชดำริ>
- มิ่งขวัญ คงเจริญ. (2553). **การพัฒนาแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์. สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชา นโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รักกิจ ศรีสรินทร์. (2554). **การเรียนรู้ตลอดชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: กองการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2548). **รายงานการวิจัย การจัดการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต: อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2549). **รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาการศึกษาไทยกับนานาชาติ: นวัตกรรมด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อยกระดับการศึกษาของแรงงานไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2552). การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (2552 - 2561). (เอกสารอัดสำเนา).
- วิจารณ์ พานิช และ ประพนธ์ ผาสุขยัต. (2550). การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาองค์กรอัจฉริยะ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- วิทยากร เชียงกุล. (2552). รายงานการสังเคราะห์ผลการวิจัยปฏิรูปการศึกษาของประเทศ ฟินแลนด์ นิวซีแลนด์ เกาหลีใต้ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร จีน เวียดนาม และ ไทย. (เอกสารอัดสำเนา).
- ศรีสว่าง เลี้ยววาริณ. (2550). รายงานการประชุมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้านการศึกษาตลอดชีวิต เรื่อง “Finding Places for Asian Lifelong Education in Globalizing World” ณ กรุงโซล สาธารณรัฐประชาชนเกาหลีใต้ ระหว่างวันที่ 15-17 พฤศจิกายน 2550. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน กศน.
- ศรีสว่าง เลี้ยววาริณ. (2553). รายงานการประชุมสัมมนาวิชาการนานาชาติเพื่อการเรียนรู้และการศึกษาผู้ใหญ่ผลลัพธ์ และความท้าทายของ CONFINTEA ครั้งที่ 6 (International Seminar on Adult Learning and Education: The Results and Challenges of CONFINTEA VI) ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ระหว่างวันที่ 18 – 22 กุมภาพันธ์ 2553. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน กศน.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2546). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2551). พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.
- ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, สำนักงาน. (2546). ข้อเสนอยุทธศาสตร์ การปฏิรูปการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต. (เอกสารอัดสำเนา)
- สมบัติ สุวรรณพิทักษ์. (2557). แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต: นโยบายสู่การปฏิบัติ. ใน สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (บรรณาธิการ), การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต, หน้า 180-204. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2543). นโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย. สารสำคัญจากการบรรยายสรุปของ ภาควิชาศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2544). การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

- สุมาลี สังข์ศรี. (2548). **การพัฒนาชุมชน เมืองแห่งการเรียนรู้ สำหรับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มพัฒนานโยบายการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาและการท่องเที่ยว สำนักมาตรฐานการศึกษา และพัฒนาการเรียนรู้.
- สุมาลี สังข์ศรี (2557). การวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในบริบทสังคมไทย ใน สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (บรรณาธิการ), **การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต**, หน้า 205-226. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุวรรณณี คำมัน. (2551). **สภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวโน้มการบริหารเปลี่ยนแปลงสังคมโลก และสังคมไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ด้านสังคม: รายงานการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (2554). **อนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยน กระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล และคณะ. (2555). **การประเมินผลการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) ตามแนวพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551**. กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). **เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). **ภูมิปัญญาไทย**. ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 23. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์.
- อาชัญญา รัตนอุบล. (2550). **การจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. (2550). **รายการวิจัยเรื่อง แนวโน้มการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของประเทศไทยในทศวรรษหน้า**. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุดม เขยกิจวงศ์. (2551). **การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย**. กรุงเทพมหานคร: แปลนพรีนติ้ง.

โอวาท สุทธนารักษ์. (2530). **บทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Argyris, C. and Schön, D. (1974). **Theory in practice: Increasing professional effectiveness.** San Francisco: Jossey-Bass.
- Carrillo, F.J. (2002). Capital systems: Implications for global knowledge agenda. **Journal of Knowledge Management**, 6 (4), 379-399.
- Casey, C. (2006). Towards a learning society: A comparative analysis of New Zealand and Australian experiences. **Compare: The British Journal of Comparative Education**, 36(2), 343 - 357.
- Cisco. (2004). **The learning society.** Retrieved November 2, 2010, from http://www.cisco.com/web/about/citizenship/socioeconomic/docs/LearningSociety_WhitePaper.pdf
- Chatzkel, J. (2006). Greater phoenix as a knowledge capital. In F.J. Carrillo (ed.), **Knowledge cities: Approaches, experiences and perspectives**, pp. 135-144. Oxford: Butterworth-Heinemann/Elsevier,
- Chowdhury, Subir. (2003). **Organization 21C : Someday all organizations will lead this way.** New Jersey: Pearson Education, Inc.
- Dave, R.H. (1976). **Foundation of lifelong education.** Oxford: Pergamon.
- Ergazakis, K ., and others. (2004). Towards knowledge cities conceptual analysis and success stories. **Journal of Knowledge Management**, 8 (5), 5-15.
- Flores, P. (2006). Implementation of the capital system for a knowledge city. In F. J. Carrillo (ed.), **Knowledge cities: Approaches, experiences and perspectives**, pp. 75-84. Oxford: Butterworth-Heinemann/Elsevier.
- Fryer, R. H. (1997). **Learning for the twenty first century (the Fryer report).** London: DfEE.
- Gorard, S., et al. (1997). **The Learning society patterns of participation in adult education and training.** Retrieved June 10, 2011, from

http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_o=ED442942&ERICExtSearch

- Hake, B. (1999). Learning to survive in late modernity: from emancipation to employability in the learning society. **International Jahrbuch der Erwachsenenbildung** (references are to an English language mimeo version prepared by the author),
- Hake, B.J. (1999). Lifelong learning in late modernity: The challenges to society, organisations and individuals. **Adult Education Quarterly**, 49 (2), 79-90.
- Jarvis, P. (2007). **Globalisation, lifelong learning and the learning society sociological perspective**. NewYork: Routledge.
- Knapper, C., and Cropley, A.J. (1991). **Lifelong Learning and Higher Education**. London: Kogan Press.
- Knight, R. V (1995). Delft Kennisstad concept: Knowledge-based development: Policy and planning implementations for cities. **Urban Studies**, 1 (2), 225-260.
- Kirkwood, C. (1996). Scotland as a learning society: Identity, difference and relatedness. Center for Continuing Education, Edinburgh. Scotland: University of Edinburgh.
- Lantz, A., and Brage, C. A. (2006). **Towards a learning society-exploring the challenge of applied information literacy through reality-based scenarios**. Retrieved November 19, 2011, from [http:// ics.heacademy.ac.uk/italics/vol51/pdf/lantz-brage-final](http://ics.heacademy.ac.uk/italics/vol51/pdf/lantz-brage-final)
- Lundvall, B. (2010). **Scope, style, and theme of research on knowledge and learning societies**. Springer Science and Business Media. Aalborg Denmark: Aalborg University.
- OECD. (2004). **Policy Brief: Lifelong Learning**. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development
- Owens, T.R., and Wang, C. (1996). **Community-based learning: a foundation for meaningful educational reform**. Retrieved February 22, 2009, from <http://www.nwrel.org/scpd/sirs/10/t008.html>
- Su, Ya-Hui. (2007). **The Learning society as itself: lifelong learning, individualization of learning, and beyond education**. November 20, 2011, from <http://www.eric.ed.gov>

- Selwyn, N., Goral, S., and Furlong, J. (2006). **Adult learning in digital age: information technology and the learning society**. London: Routledge.
- Senesh, L. (1991). **Building a learning society** Retrieved October 30, 2010, from www.ERIC.org
- UNESCO. (1997). **The Hamburg declaration on adult learning, fifth international conference on adult education: CONFINTEA V** Retrieved November 2, 2010, from <http://www.unesco.org/education/uie/confintea/pdf/con5eng.pdf>
- UNESCO. (1998). **World conference on higher education**. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2003). **Nurturing the treasure - Vision and strategy of the UNESCO institute for education 2002 – 2007** Retrieved November 2, 2010, from <http://www.unesco.org/education/uie/pdf/MTS.pdf>
- UNESCO. (2005). **Towards knowledge societies. UNESCO World Report**. Retrieved November 2, 2010, from www.unesco.org/en/worldreport

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
ตัวอย่างจดหมายสั่งในการส่งแบบสอบถาม

ที่ ศธ. ๐๕๑๒.๖(๒๗๕๐)/พิเศษ

สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กทม. ๑๐๓๓๐

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือประกอบการทำวิจัย เรื่อง การนำเสนอแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อน
ชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง “การนำเสนอแนวทางการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้
ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย” โดยได้รับการสนับสนุนจากคณะครุศาสตร์ โดยมี ผู้ช่วย
ศาสตราจารย์ ดร. สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย ในการนี้คณะผู้วิจัยมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูล
ความคิดเห็น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำข้อมูลไปพัฒนาการจัดศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ใน
บริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยจึงขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานของท่านเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูล
ในการวิจัย

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล)
ผู้วิจัย

ผู้ประสานงาน : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล โทร. ๐๘๙-๗๘๗-๐๙๘๖

ภาคผนวก ข
ตัวอย่างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือ 1 แบบวิเคราะห์เอกสาร

เครื่องมือ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์ในการลงพื้นที่

เครื่องมือ 2 ประเด็นการสัมภาษณ์

ประเด็นคำถาม

1. ท่านคิดว่าปรัชญา แนวคิด และหลักการศึกษาดูตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมมีอะไรบ้าง โปรดอธิบาย
2. ท่านคิดว่าการจัดการเรียนรู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างไรต่อการสร้างเครือข่ายการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้
3. แนวทางการจัดการความรู้ในการสร้างเครือข่ายศึกษาดูตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้มีอะไรบ้าง
4. จงอธิบายแนวทางการจัดการศึกษาดูตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้
5. ในความคิดเห็นของท่าน กระบวนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ควรมีลักษณะเป็นอย่างไร โปรดอธิบาย
6. ท่านคิดว่าเครือข่ายศึกษาดูตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ ควรประกอบด้วยหน่วยงาน องค์กร หรือภาคประชาสังคมใดบ้าง
7. ท่านคิดว่าปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้มีอะไรบ้าง และท่านคิดว่าจะมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้อย่างไร
8. ท่านคิดว่า ปัจจัยส่งเสริมการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ ควรมีอะไรบ้าง
9. ความคิดเห็นและ/หรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติมการจัดการศึกษาดูตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้

เครื่องมือ 3 ประเด็นการสัมภาษณ์
สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิชาวต่างประเทศ

Interview Questions

Research Study on “Learning Community Mobilization through Lifelong Education”

Questions

1. What are the essential philosophy, concept, and principles of lifelong education for learning community mobilization?
And please provide your reason to support your opinion.
2. How do you see knowledge management in developing lifelong education network for learning community mobilization?
3. What are the proper knowledge management strategies for lifelong education network development in the learning communities?
4. What are the implementation guidelines for lifelong education management in the learning community?
5. From your perspectives, please describe the learning community development strategies?
6. What are the learning network groups in the lifelong education management in the learning community?
7. What are the main obstacles/problems in developing a learning community?
And how to resolve those situations effectively?
8. In order to mobilize the effective learning community, what are the key success factors?
9. Any other comments or recommendations on learning community mobilization through lifelong education? (if any)

ภาคผนวก ค
รายชื่อทรงคุณวุฒิ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิการสัมภาษณ์เจาะลึก

● ผู้ทรงคุณวุฒิชาวไทย

1. ดร. สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
2. ดร.วิรุพห์ นิลโมจน์ นักวิเคราะห์นโยบายและแผน กลุ่มแผนงาน
ชำนาญการพิเศษ สำนักงาน กศน.
3. ดร. ปาน กิมปี อดีตศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ
4. นายองอาจ วีรภัทรสกุล ศึกษานิเทศน์ สนง.กศน.จังหวัดขอนแก่น และนายก
สโมสรโรตารีขอนแก่น
5. ศาสตราจารย์ ดร. สุมาลี สังข์ศรี ผู้อำนวยการสำนักบริการการศึกษา และอาจารย์
ประจำแขนงวิชาการศึกษานอกระบบ สาขาวิชา
ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
6. รศ.ดร. นฤมล ตันธสุเรศรัษฐ์ อาจารย์ประจำแขนงวิชาการศึกษานอกระบบ
สาขาวิชาศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
7. รศ.ดร.วิกร ตันทงูทโฒ อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
และปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การศึกษานอกระบบเพื่อ
พัฒนาสังคม)
8. อาจารย์ ดร. ภัทรพล มหาพันธ์ นักวิชาการ/อาจารย์ประจำภาควิชาการศึกษาเพื่อ
การพัฒนามนุษย์และสังคม
9. ดร. ชลทิตย์ เอี่ยมสำอาง อดีตผู้อำนวยการ สถาบัน กศน. ภาคกลาง
10. รศ. ดร. สนอง โลหิตวิเศษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
11. คุณอภาร อมโร ผู้จัดการโครงการสนับสนุนวัดเพื่อพัฒนาเด็กและ
เยาวชนและชุมชน สสส.

● ผู้ทรงคุณวุฒิชาวต่างประเทศ

1. Mr. Thomas Kuan
2. Prof. John A. Henschke, Ph.D.
3. Prof. Katherine Fayaton-May, Ph.D.
4. Prof. Ryan Guffey, Ph.D.

● รายชื่อผู้นำชุมชน 2 ชุมชน

1. ครูยวง เขียวนิล
2. สมศักดิ์ เหล็กไหล

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิการสนทนากลุ่ม

วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๘ เวลา ๑๐.๐๐-๑๒.๐๐ น. ณ ห้องประชุม ๘๒๓/๒ คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ดร. สมบัติ สุวรรณพิทักษ์
2. ดร.วิรุฬ นิลโมจน์
3. รศ. ดร.สารีพันธ์ุ ศุภวรรณ
4. ดร. สมบูรณ์ วราห์บัณฑิตวิทย์
5. ดร. ศรีสว่าง เลี้ยววารินทร์
6. ครูสุรินทร์ กิจนิจชี
7. ครูชำนาญการ นางภัทรภร ธรรมวัฒน์ะ สำนักงาน กศน. เขตพญาไท
8. ครูสุนิชา บัวทอง ผู้อำนวยการฝ่ายภาคีเครือข่าย สำนักงาน กศน. เขตพญาไท

ภาคผนวก ง

รายการเอกสารและงานวิจัยสำหรับการวิเคราะห์และสังเคราะห์
แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับ
บริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

**รายการเอกสารและงานวิจัยสำหรับการวิเคราะห์และสังเคราะห์
แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับ
บริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย**

- กศน., สำนักงาน. (2556). **นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงาน สำนักงาน กศน.ประจำปี
งบประมาณ พ.ศ. 2556.** กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของ สกสศ.
- กศน., สำนักงาน. (2557). **นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงาน สำนักงาน กศน. ประจำปี
งบประมาณ พ.ศ.2557.** กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของ สกสศ.
- ชูเกียรติ ลีสวรรณ. (2552). **หลักการ ปรัชญา การศึกษาตลอดชีวิต.** สืบค้นเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม
2556, จาก http://www.siced.ac.th/koratsite1.08/UserFiles/File/book_nbs_33.pdf
- พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551.
ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 125 ตอนที่ 41ก (3 มีนาคม 2551): 2-9.
- รักกิจ ศรีสรินทร์. (2554). **การเรียนรู้ตลอดชีวิต.** กรุงเทพมหานคร: กองการต่างประเทศ สำนักงาน
ปลัดกระทรวงมหาดไทย.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2549). **รายงานการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบการพัฒนา
การศึกษาไทยกับนานาชาติ: นวัตกรรมด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อยกระดับของ
การศึกษาของแรงงานไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- ศรีสว่าง เลี้ยววาริณ. (2550). **รายงานการประชุมเอเชียด้านการศึกษาตลอดชีวิต เรื่อง “Finding
Places for Asian Lifelong Education in Globalizing World” ณ กรุงโซล
สาธารณรัฐประชาชนเกาหลีใต้ ระหว่างวันที่ 15-17 พฤศจิกายน2550.** กรุงเทพมหานคร:
สำนักงาน กศน.
- ศรีสว่าง เลี้ยววาริณ. (2553). **รายงานการประชุมสัมมนาวิชาการนานาชาติเพื่อการเรียนรู้และ
การศึกษาผู้ใหญ่ผลลัพธ์ และความท้าทายของ CONFINTEA ครั้งที่ 6 (International
Seminar on Adult Learning and Education: The Results and Challenges of
CONFINTEA VI) ณ กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ระหว่างวันที่ 18 – 22 กุมภาพันธ์
2553.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน กศน.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2546). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม
(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545.** กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

- สมบัติ สุวรรณพิทักษ์. (2557). แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต: นโยบายสู่การปฏิบัติ ใน สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (บรรณาธิการ), *การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต*, หน้า 180-204. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2548). *การพัฒนาชุมชน เมืองแห่งการเรียนรู้ สำหรับสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มพัฒนานโยบายการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาและการท่องเที่ยว สำนักมาตรฐานการศึกษา และพัฒนาการเรียนรู้.
- สุมาลี สังข์ศรี (2557) การวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในบริบทสังคมไทย. ใน สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (บรรณาธิการ), *การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต*, หน้า 205-226. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณณี คำมั่น. (2551). *สภาพปัจจุบัน ปัญหา และแนวโน้มการบริหารเปลี่ยนแปลงสังคมโลก และสังคมไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ด้านสังคม: รายงานการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล และคณะ. (2555). *การประเมินผลการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) ตามแนวพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551*. กรุงเทพมหานคร : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- OECD. (2004). *Policy Brief: Lifelong Learning*. Paris: Organization for Economic Co-operation and Development
- UNESCO. (2003). *Nurturing the treasure - Vision and strategy of the UNESCO institute for education 2002 – 2007*. Retrieved November 2, 2010, from <http://www.unesco.org/education/uie/pdf/MTS.pdf>
- UNESCO. (2005). *Towards knowledge societies. UNESCO World Report*. Retrieved November 2, 2010, from www.unesco.org/en/worldreport

ภาคผนวก จ
ภาพบรรยากาศการลงพื้นที่

ภาพการลงพื้นที่และสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านและครูภูมิปัญญา
ครูวง เขียวนิล
ณ ตำบลราษฎร์นิยม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนนทบุรี
(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2557)

ภาพการลงพื้นที่และสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน
ผู้นำ คุณ สมศักดิ์ เหล็กไหล
ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สุขชี1 ถ.รังสิต-ปทุม
ต.บางพูน อ.เมือง จ.ปทุมธานี
(สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2557)

ภาคผนวก ฉ
ภาพบรรยากาศการสนทนากลุ่ม

ภาพบรรยากาศการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

วันที่ 28 สิงหาคม 2558 เวลา 10.00- 12.00 น.

ณ ห้องประชุม 823 อาคารพระมิ่งขวัญการศึกษาไทย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

